

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулаа!

БУРЯАД

Бүгэдэ арадай сонин

ҮНЭН

1921 оной декабрийн 21-бээ гарана

ДУХЭРИГ

№15 (471)

2006 оной апрелин 20 Четверг

№ 44 (21284)

Хабарай дунда сагаагшан туулай харын 22 гаргай 5

Бурятия

Хүндэтэ нютагаархид!

Үнэн алдарту Христос шажантание, Буряад Республикын бүхы ажаһуугшадые Христосой Гэрэлтэ Амидыралгын хайндэрээр, Нангин Пасхаар үнэн зүрхэниһөө амаршална! Энэ хадаа хүзэгтэй зоний Агууехэ постын удаа эгээл баяртай болон дуратай хайндэрнүүдэй нэгэн юм. Энэ үдэр хүн бүхэндэ найдал болон дура бэлэгдэдэг, арадуудые нэгдүүлдэг, хани барисааень бэхижүүлдэг.

Нютагаархидаймнай ондо ондоо хараа бодолнуудтайшые хаань, ондо ондоо шажаанда шүтэдэгшые хаань, тэдэндэ тус хайндэрһөө удхатай ниитэ зоний ханал хүсэлнүүдэ тон дүтэ болон ойлогстой. Юуб гэбэл, Агууехэ үдэр тэмдэглэлгын нангин заншалнуудай ёһоор хүнүүд үнэн сэдхэлһээ нэгдэдэг, оюун бодолоо болбосоруудаг, хүнине хайрладаг. Тимэһээ Пасхын хайндэр ажабайдалай ёһо журамай эрилтэнүүдэй, сэхэ сэбэр сэдхэлэй үндэһэ нуури - хүнүүдэй бэе бээе ойлоголо, шажан мүргэлэй хоорондо болон олонингын дунда эб зетэй байдал - бэхижүүлхэ хэрэгтэ туһалха аргатай.

Тус хайндэртэ Та бүгэдэндэ амгалан болон хайн байдал, элүүр энхые болон бата найдал, хайхан ханаан бодолнуудые, хэрэгүүдые болон бүтээн мүнцэлүүлхэ шадалтай хүдэлмэри, бүхы хайн хайхан хэрэгүүдэтэй амжалта хүсэнэб.

Буряад Республикын Президент, Правительствын Түрүүлэгшэ А.В.ПОТАПОВ.

ВETERАНУУДАТА - МИИНТЭ ПРОЕЗДНОЙ

Һаяхана хотын мэриде Эсэгэ ороноо хамгаалгын агууехэ дайнай гуша гаран ветерануудта миинтэ проездной биледүүд баруулагдаба. Мүн тиэхэдэ апрелин 1-һээ эхилээд, ветеранууд муниципальна транспортаар миинтээр ябаха аргатай болобо.

Автобус соо ябахадаа, миингэ проездной биледээ ходо кондукторта харуулжа байха ёһотой юм. Тиэхэлээр трамвайгаар ходо ябагша ветеранууд документтэ харуулаад, трамвайн биледүүдые худалдалгын киоскнудһаа миингэ проездной абаха болоно.

Тус хэмжээ ябуулгада сугларһан ветеранууд хотын мэр Г.А.Айдаевта хэдэн асуудалнуудтаар хандаба. Тэдэнэр хотын хүгжэлтөөр ехэл хонирхоо юм. Хүршэ Шэтэ хотодо юндэ гэр байрын түлөө түлбэри багаб гэхэ мэтэ асуудалнуудые наһатай зон табиба. Харин тэдэнэр гансал гомдолоо хэлэжэ байнгүй, мэрые зондо хэжэ байһан ажалын түлөө ветерануудай зүгһөө баярые хүргөө юм. Иимэ үнэтэй үгэнүүд хотын захир-гаанай ажал хүдэлмэриде үндэр сэгнэлтэ үгэнэ гээд тэмдэглэе.

Янжама ЖАПОВА.

БУРЯАДАЙ ПРЕЗИДЕНТ ИНВЕСТИЦИЙН АСУУДАЛНУУДААР ЗУБЛӨӨНДЭ УРИГДАА

Буряад Республикын Президентын пресс-секретарь Александр Дружининий мэдээлһээр, харини инвестициинүүдэй талаар Россин Консультативна Советэй Түрүүлэгшэ Герман Греф Буряадай Республикын Правительствын Түрүүлэгшэ, Президент Леонид Потаповые апрелин 21-дэ үнгэрхэ ээлжэтэ зүблөөндөө хабаадашые уриба.

Леонид Потаповай хабаадалгатай энэ зүблөөн дээрэ иимэ асуудалнууд зүбшэгдэхөөр хүлээгдэнэ:

- «Росси-инвестицийн объект» гэхэн темээр 2006 ондо Консультативна Советэй харини инвесторнүүдэй дунда үнгэр-гэн хөөрэлдөөнгэй дүнгүүд тухай;
  - Россин Федерацийн Правительствын Түрүүлэгшэ Михаил Фрадковой хүтэлбэри доро Консультативна Советэй 19-дхи зүблөөн дээрэ хэһэн дурал-халнуудые бэлүүлгэ тушаа, мүн Консультативна Советэй хүдэлмэрилхы бүлэгтэй зургаа харын туршада хэһэн ябуу-лануудай дүнгүүдэ согсологдох;
  - Петербургын 10-дахи улас-хоорондын экономика форумой хэмжээндэ «Росси руу мүнгэ оруулаха саг ерээ» гэхэн дүхэриг шэрээдэ бэлдэлгэ тушаа.
- Буряад Республикын Правительствын мэдээсэлэй таһаг.

ГҮРЭНЭЙ ДҮҮМЫН 100 ЖЭЛЭЙ ОЙН БАЯР

Россин Федерацийн Гүрэнэй Дүүмын зуун жэлэй ойн баярта зориулагдаһан суглаан Арадай Хуралда үнгэрбэ. Тус хэмжээ ябуулгада Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Александр Лубсанов Гүрэнэй Дүүмын түүхэ тухай хөөрөжэ үгөө юм. Россин Федерацийн Гүрэнэй Дүүмэ эгээл түрүүшынхнээ 1906 ондо байгуулагдаһан байна. Тус Дүүмэ 1906 оной апрелин 27-ноо июлини 8 хүртээр ажалаа ябуулан түүхэтэй.

хүдэлбэ (1912 оной ноябрийн 15-һаа 1917 оной октябрийн 6 хүртээр). Табадахия Дүүмэ 1993 ондо декабрийн 12-то дахин суглуулагдаа юм... Гүрэнэй Дүүмын байгуулагдаһаар 100 жэлэй ойн баяр ёһолодо зориулагдаһан, гүрэн дотор элдэб хэмжээ ябууланууд үнгэргэгдэхэ юм. Буряад Республикын Правительствата зоний үзэмжэдэ Дүүмын түүхэ тухай номини выставкэ табигдажа, видео-фильм харуулагдаба.

Хоёрдохиёо Гүрэнэй Дүүмэ 1907 оной эхиндэ дахин байгуулагдаа, тиин июлини 2 болотар (102 үдэр) ажалаа юм. Гурбадхи Дүүмэ табан жэлэй туршада ажал хүдэлмэриэ ябуулан байна (1907 оной ноябрийн 1-һээ 1912 оной июлини 9 хүртээр). Дүрбэдхиёо Дүүмэ табан жэлэй туршада

Хэмжээ ябуулгада сугларһан зоний анхаралда элдхэлүүд дуралдагдаба. Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Александр Лубсанов Арадай Хуралай байгуулагдаһанһаа хойшо хэһэн ажал тухай хөөрбэ. Янжама ЖАПОВА. Р-Н.БАЗАРОВАЙ фото.

Һүүлэй һонинууд

ПРЕЗИДЕНТЫН АЖАЛАЙ ЯБАДАЛ

Республикын хүтэлбэрилэгшэ А.В.Потапов ажалай хэрэгээр хойто аймагуудаар эд үдэрнүүдтэ ябана.

Муяын район мүнөө үбэл шахаруу байдалда байжа, яһала игууяатай байгаа. Түлишэ саг болзортоһи асаржа үрдеггүй, дарахашые ушартай болоо бэлэй. Президент эндэхи котельниин байдалаар хонирхобо, районий түбэй нургуули, больница ошоо, дүүргэдэггүй барилгын объектүүдые хараа. Тэрэһэлэн алта малтагшадтай уулзажа, энэ үйлдэбрийн байдалтай танилсаба.

Таксимо һууринда кадрнуудай талаар Комиссини нүүдэл заседани зарлагдажа, районий депутатууд, эрхитэдэй хамтын зүблөөн болобо.

Харин Северобайкальскын райондо А.В.Потапов гол түлэб социальна шэглэлэй асуудалнуудта хонирхобо. Шэнэ Уоян, Кичера, Ангоя болон бусад һууринуудай ажалшадтай уулзаа. Северобайкальск хотодо баригдажа байһан хэдэн объектүүдтэй танилсаад, Байгалай эрьдэхи тоннель, хадаһаа санаар холжордог хайжаруулагдамал трасса харахан. Мүнөөдөр Северобайкальскын олонингын суглаан болохо ёһотой.

Уважаемые наши читатели!

Идет подписная кампания на II полугодие 2006 года. **Пешите подписаться на газету «Буряад үнэн»!** Подписные цены на газету «Буряад үнэн» (50901):
1. С получением на домашний адрес - 236 руб. 16 коп.
2. С доставкой в организацию (не менее 10 экз.) - 70 руб.

БААТАРАЙ БАСАГЫЕ АМАРШАЛБА

Украинин Львов хотодо ажаһуулаг Сырена Владимировна Мельникова хадаа Советскэ Союзай Герой Владимир Бузинаевич Борсоевой басаган юм. Суута эсгэһи 100 жэлэй ойгоор тэрэниё Буряад Республикын Президент А.В.Потапов амаршалба.

МИЛЛИАРД ТҮХЭРИГ УЛААН-ҮДЭДЭ

«Буряад Республикын нинислэл хото Улаан-Үдэ 2006-оннуудай хүгжэлтэ» гэхэн тусхай программа бэлүүлгэдэ республикын правительствын тогтоолоор миллиард түхэриг зориулагдаһан.

Тодорхойлол, хото городой үйлсэ, харгинуудые хайжаруулаха хүдэлмэриде 294 млн түхэриг, 20-дохи квартал шадар харгы, хүүргын барилгада - 142 млн түхэриг, Степная Протока гэлсэдэг Сэлэнгын халбары дэргээр хүүргэ бариха хэрэгтэ - 313 млн түхэриг, Үдэн хүүргые үшөө хайжаруулаха хэрэгтэ - 123 млн, Буряадай АССР-эн 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ стадион шэглэлэгдэ - 62 млн, Советүүдэй талмайе үзэсхэлэн хайхан түхэлтэй болохо хэрэгтэ 54 млн түхэриг эдэ жэлиүүдэй туршада үгтэхэни гээһи.

Николай НАМСАРАЕВ.

ТЕЛЕМОСТ ҮНГЭРБЭ

Үндэһэтэнэй номой сангай Харгалзалгын советэй хоёрдохи зүблөөн үнгэргэгдэбэ. Тус совет энэ жэлэй январин 13-да Буряад Республикын Правительствын захиралтаар номой сангай ажал хүдэлмэриэнь хайжаруулахын, амжалтатайгаар хүдэлжэ байхын тулада байгуулагдаһан юм. Энэ зүблөөндэ республикын Президент Леонид Потапов, Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Александр Лубсанов, республикын соёлой министр В.Б.Прокопьев, мэдээжэ поэт, эмшэн, лама М.Р.Чойонов болон республикын Арадай Хуралай комитетүүдэй түлөөлэгшэд сугларһан байна.

Хэмжээ ябуулгын туршада манай засагай түлөөлэгшэд Россин соёлой министрэй видео-аргаар холболсожо, хөөрэлдөө юм. Россин соёл культурын министр А.С.Соколов Үндэһэтэнэй номой санда мүнгэнэй туһаламжа хүргэхөөр найдуулаа. А.С.Соколов Үндэһэтэнэй номой сангай Харгалзалгын советдэ оролсодог юм. Энэ жэлдэ Буряад Республикада уншалгын жэл үнгэргэхэ түсэбтэй Россин соёлой министр танилсажа, ехэл хонирхоһоноо мэдүүлэбэ.

Зундаа Үндэһэтэнэй номой сан 125 жэлэйнгээ ойн баяр тэмдэглэхээс байна. Олон жэлнүүдтэ номой сангай жаса шэглэлдэггүй байна, үшөө тиэхэдэ байшаниэнь һэльбэн шэглэлээр түсэблэгдэнэ. Байгалай мэдээсэлэй түб нээжэ ехэ түсэб бии. Нёдондо жэлэй сентябрь нарада тэрэнэй портал хэгдэе юм, тэндэ далай дээрэхи байгаа тухай дүүрэн уншажа болохо. Хэгдээгүй ажал олон. Мүнгиныше хэрэгтэй.

Тус номой сангай директор И.Х.Бальхаева ойн баярта бэлдэлгэ тухайгаа Россин министрэй элдхэлбэ. Тиин июлини 26-да тэмдэглэгдэхээс байһан номой сангай баяр ёһолодо Россин соёлой министр хүржэ ерэхээр найдуулаа.

Телемостын үнгэрһэнэй удаа республикын засагаархид зүблөө үнгэргэжэ, хэр зэргээр номой санда туһалхаб гэхэн асуудалаар хөөрэлдэбэ. Удаадахи Совет зундаа болохо юм.

Янжама ЖАПОВА.

Буряад Республикын Президентын уулзалганууд

«Макбур» гэвэн макароны эдэб янзын зүйлүүдэ амталаагүй зон манай республикада олдохогүй бээ. «Макароны Бурятия» гэжэ дүүрэн нэрэтэй акционернэ энэ бүлгэм ехэ амжалтатыйгаар үйлэдбэриез эрхилжэ байна. Ерээд оной һүүл багаар гэнтэ дэлгүүртэ, магазинуудта «Макбур» фирмын макарунуудай бии болохорхиодо, энэмнай Улаан-Үдэдэ бүтээгдэнэ гэжэ зоной олонийн мэдээгүй бэлэй. Юуб гэхэдэ, тэрэ үедэ нимэ түхэлтэй, нимэ шанартай, нимэ гоё целлофан соо шэнэлэгдэнэ макароны зүйлүүд, илангаяа спагетти гэжэ манай эндэ үзэгдөөгүй зүйлүүд хари гүрэнүүдхэ асарагдаа гэжэ барандаа ханадаг байгаа хэмнайбди. Хаанаһаа «Макбур» үндэвтэйб гэвэн асуудалда харюуса.

хагдамал макарон гэхэ мэтэнүүдээр мүнөө бидэнэрые хэн гайхуулахб? Түрүүшын гурбан жэлэй туршада «Макбур» арбан янзын зүйлүүдэ худалдаанда гаргажа байгаа. Гайхалтайн юун бэ гэхэдэ, шэнэ түхээрэлгэнүүдэ ашаглажа эхилэнэй хойно эгсэ жэл үнгэрөөд байхада, продукциян эрхим шанартай талаар «Россин эрхим 100 зүйлүүд» гэвэн гүрэнэй конкурсын лауреат

АШАГ БУЯНАЙ ТЭМДЭГ

Түүхын хуудаһануудые ирэхэдэ, 1969 ондо Улаан-Үдэдэ макаронной фабрика ашагалгада тушаагдаа бэлэй. Тэрэ фабрикын бүтээдэг зүйлүүдэ ханана гүт? Боро-хара үнгэтэй, шанахада няалдашадаг, ямаршые амтагүй эдээн бэлэйл даа. Тэдэ нэгэл сортын нимэ макарон магазинда барсайжа харагдадаг бэлэй. Столоводо эдэлхэдэ, «макарон» гэжэ меню дээрэ бэшээтэй эдээн нялсагар каша шэнги байдаг һэн. Хорин жэлэй туршада Улаан-Үдын макаронной фабрика нимэ эдэсгээр маниие «хүндэлжэ» байһаар, хубилган шэнэдхэлгын үедэ, удаадахи сагтань папхуруутажэ эхилэ бэлэй. 1993 ондо энэ фабрика хаагдахадаашы болохо һэн. Үйлэдбэри зогсожо эхилэ. Хүн зон салин абахаяа болижо, бартераар макарон абаха дуратай коллективүүд үгы байгаа. Саашадаа яажэ үйлэдбэриез эрхилэ зон гэжэбибди гэнэ юрын бэшэ асуудал фабрикын урда тобойжо гараа. Хэдэн жэлэй туршада үхэжын, амидархын хоорондо байхадань, Дмитрий Астафьевич Козлов болон урагшаа зорингон бусад мэргэжэлтэд шэнэ зам шэлэжэ эхилэ һэн. Фабрикые нэмэл акционернэ бүлгэм болгожо, эмхидхэлгын, хүтэлбэрилгын, харюусалгын талаар хүн бүхэнэй уялга тодорхойлодо, хэблэн шэнэлэлгын ажал ябуулжа эхилэ.

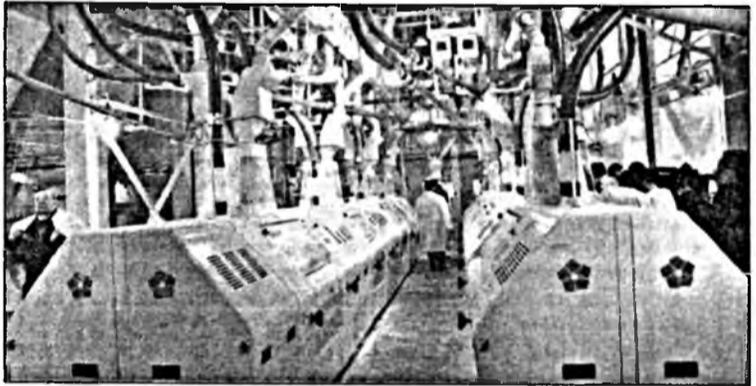
табидаг болоо ха юм. Фабрикада урдань хүдэлжэ байһан зоной тооһоо дуратайшуулын акци баригша суг эзэн болоо, дурагүйшүүл фабрикаһаа гаргажа ошоо. Суг эзэн болоһон зон хамтын суглаан дээрэ үйлэдбэриез үе сагай эрилтээр эрид шууд хубилган шэнэлхэ гэжэ шийдэ һэн. Тинхын тула мүнгэ, зөөриез гулидхажэ, кредит банкуудһаа абажа, нэн түрүүн шэнэ онһон түхээрэлгэнүүдэ худалдажа абаад, эрхим шанартай продукция үйлэдбэрилхэ зорилго урдаа табяа бэлэй. Цехүүдэ шэнэ түхээрэлгэнүүдээр зэбсэгжүүлэ, 1998 оной зун макароны зүйлүүдэ «Макбур» гэвэн шэнэ нэрэтэй марка дор гаргажа эхилэ. Итали гүрэнэй технологи хэрэглэнэ хадаа нэн түрүүн спагетти гэлсэдэг ута, нарин, хатуу шэниисын гурилаар хэгдэнэ макарон худалдаанда дурадхаба. «Холын Италиһаа асарагдаһан яһала зохи, амтатай гэлсэб», - гэжэ бидэ тамшаархан эдидэг болообди. Иимэ гоё целлофан соо манай Улаан-Үдын фабрика иимэ амтатай макарон дурадхажа байна гэжэ хэн мэдэбэ?! һүүлдэншы мэдэхэдэ, удаан үнэшөөгүй һэмди. «Худалдажа асараад, үнэ сэн нэмээд, олзо олоно бэшэ аал даа» гэншыне һэжэг байгаа, арсанагүйбди. Зүгөөр «Макбур» өөр тухайгаа удааншыегүй мэдүүлжэ, ганса спагетти бэшэ, мүн угаа олон янзын макароны зүйлүүдэ дэлгүүр дээрэ «шэдэжэл» эхилэ. Лапша, рожки, муш-

боложо, илагшын дипломдо хүртэнэ бэлэй. Тэрэ саһаа хойшо жэл бүри энэ конкурсын болон «Буряад Республикын 10 эрхим зүйлүүд» гэвэн шалгалта-мүрьсөөндэ «Макбурай» ямар нэгэн зүйл ходо түрүү һурунуудай нэгэниие заатагүй эзэлнэ. Эрхим шанартай продукция ганса манай республика дотор бэшэ, мүн бүхы Сибирь, Алас Дурнада, Монголоо худалдагдажа, угаа эрилтэтэй болонхой. Тимэһээ акционернэ бүлгэм хамтын суглаан дээрэ Эрхүүгэй областин Байкальск хотодо цех тогтоожо, үйлэдбэриез үргэдэхэ шийдэхэри нэгэн дуутаар абаад, тэндэ олон сортын макарон 2000 онһоо гаргажа эхилэ. Зүгөөр тэрэшые цехын бүтээсэ арадай хангалтын эрилтэдэ харюусахаяа болижо, үйлэдбэриез ушөө үргэдэхын тула «Макбур» Улаан-Үдын Мелькомбинатай дэргэдэ манган цех бариха гэжэ шийдэбэ. Хоёр жэлэй урда Мелькомбинатай хүтэлбэритэй тусхай хэлсээ «Макбур» баталаад, тэрэнэй газар дээрэ цех барилгын талмай абаа. Юундэ эндэб гэхэдэ, нэгэдэхээр, тарьян ажалай шэглэлтэй Мелькомбината зарим тэдэ түхээрэлгэнүүд бэлэн байһан. Хоёрдохөөр, тэрэ талмай хүртээр түмэр харгы ошоно. Тарьян вагонуудаар асараад, буулгахан ехэ зохи, автомашинаар зөөлгын гарзагүй. Гурбадахаар, тарья хадагалжа байха элеватор эндэ бии ха юм. Ехэл зохи газарта тарья татаха, макарон бүтээхэ «Макбурай» комплекс баригдажа эхилэб гэшэ. Урдахи четвергын үдэр Буряад Республикын Президент, Правительствын Түрүүлэгшэ А.В.Потапов тэрэ барилгын ябадалаар һонирхожо, тишэ ошобо. Хажуудань ябалсажа, барилгын түрүүшын ээлжэнэй цех харабаб. Тэрэмнай - тэрэрын цех. Эгээд энэ үдэр улаан утаһа хүндэтэ айлшан хайшалжа, цехэй ашагалгада үгтэнэниен гэршэлэ гэшэ. «Макбурай» генеральна директор Д.А.Козлов угаа урматый, омогорхолтой урдманый ябажа, цехэй үйлэдбэритэй танилсууаба.

Талмайгаараа угаа уужам цех дотор Италин, «Милл-Сервис» фирмын өөрөө худэлдэг онһотой тэрэмэ харагдаба. Цех дотор автоматуудай хажууда худэлмэришэдэй түхэлтэй хэншые харагдангүй. Онһон түхээрэлгэ өөрөөл тарья тэрэмэдэжэ байгаа. Цехэй нэгэ буланда тусхайгаар амыарлагданан шэл таһалга соо сагаан халаад үмдэнхэй хүн компьютерай дэргэдэ һууна. Технолог-оператор тушаалтай энэ мэргэжэлтэн Игорь Цыбак манда ажалаа тайлбарлаба. - Би мүнөө гансаараа бүхы энэ цехэй үйлэдбэрилгын ябасые хүтэлбэрилжэ һууна гэшэб, - гэжэ тэрэ хэлэбэ. - Энэ компьютерай экран дээрэ ажалай бүхы шатань харагдана. Автомашинаар хэды шэнээн тарьян буулгагдажа байнаб гэнэ мэдээсэл экран дээрэ шэнгүүрин тоогоор тобойн гаража ерэнэ. Хэдэн процент шийгтэй тарьян буугааб гэнэ мэдээсэлые компьютер мүн лэ соносхоно. Буулгагдаад, шэнгэгдээд байһан тарьян сепараторай аргаар сээрлэгдэнэ. Элһэнэй, шабарай зүйлүүд зайлуулагдаад, сээрлэгдэнэ тарьян витаминай зүйлөөр баяжуулагдана. Һайн шанартай болгодоһон орооһон тэрэмэдэ ороно. Үлтигэдэжэ байһан тарьян хэлхэдэ хаагдамал соргонуудаар дамжуулагдажэ юм байна. Тэрэ соргонуудайн шэл нэбтэ, тобшо харагдана. Өөрынгөө таһалга соо һуугаад, бүхы энэ үйлэдбэриез хүтэлбэрилхэн оператор-технолог саг үргэлжэ ажалын ябадалда хамаадаха боломжотой. Хэрбээ тарьянай шийг эрилтын гуримһаа үлүүсэ байгаа һаань, компьютер донгодоно. Оператор-технолог хэмжээ абаха уялгатай. Хэдэн зон энэ цех дотор хүдэлнэб гэнэн асуудалда оройдоо хоёр хүн гэжэ харюусахан гайхалтай байба. Нүгөөдэ мэргэжэлтэн хадаа залбарилгаша технолог болоно. Хоёрхон хүн иимэ онһон оройо түхээрэлгэ ашаглажа байгаа хадаа, ажалай ямар бүтээсэтэй юм гэнэн асуудалда «Макбурай» генеральна директор Д.А.Козлов харюусаба.

- Сүүдхэ бүри 150 тонно орооһо тарья энэ цех үлтигөөд, эрхим шанартай гурил гаргана. Муу шанартай гурилаар һайн макарон «дархалх» гэшэ. - Тарьягаар танил хэн ханганаб? - Мүнөө үедэ Алтайн хизаарһаа асарна гэшэбди. Зүгөөр өөрынгөө республикын тарьяшадай ургасые ехээр хэрэглэжэ байха зорилготойбди. Тингэхын тула бидэ Мухар-Шэбэрэй, Бэшүүрэй, Хяагтын, Эдэйн аймагуудай тарьян ажалтай ажахынуудай хэлсээ баталабади. Саашадаа Кабанскын, Загарын болон бусад аймагай ажахынуудай харилсаа холбоотой болохо бээбэди. Хамжан нэгэдэлгын холдинг түхэлэй үйлэдбэри байгуулаха түсэбтэй гэшэбди. Таанар мүнөөдөр угаа ехэ комплексын түрүүшын цехтэй танилсаат. Саашадаа барилга үргэлжүүлэгдэжэ, хуушан фабрикаһаа наашаа нүүжэ ерэхэбди. Макароны зүйлүүдэ бүтээдэг үшөө дүрбэн түрүү технологиин эрилтэдэ гүйсэд харюусамаар цехүүд уданшыегүй ашагалгада үгтэхэ юм. Харин сүлөөлэгдэн хуушан фабрикын талмай дээрэ макарон мүнэһэлхэ материалнуудай үйлэдбэри худэлгэдэжэ. Тэрэшэлэн Байгалай арюун тунгалаг уһа юулэжэ, худалдаанда эльгээхэ цех, алим жэмэс саг зура хүлдөөжэрхөөд тусхай аргаар целлофан соо хадагалха гэхэ мэтын үйлэдбэринүүд тэндэмнай бии болохо. Эдэ бүгэдэе бүтээхэ мүнгэн эзэлээр Франциин банкһаа абтагхай. - Хүтэлбэрилгын үүсхэл, холын хараа, зорилго иимэ үрэ дүнтэй. «Макбурай» амжалтаар бидэ омогорхохо ёһотойбди, - гэжэ республикые толгойлогшо Леонид Васильевич Потапов хэлэбэ. Шэнэ цехэй тэрэрын үйрүүлхэн гуримаар баригданан амтатайхан хилээмэнэй шэмхгые ород гуримаар дабһанда дүрөөд, айллаба, бидэнэр амталабади. Ашаг буянай тэмдэг.

Николай НАМСАРАЕВ,
манай корр.
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зурагууг.

Улаан-Үдэ хотын 340 жэлэй ойдо

ҺАЙХАН ШЭГ ШАРАЙ ШАРАЙЛҺААР

Нислэл түб хотын шэг шарай жэл бүри ондоо болоно. Шэнэ гэрнүүд, магазинууд олошороо юм. Нэрлэбэл, Октябрийн 50 жэлэй гэнэн гудамжаар олон дабхар гэр баригдаба, худалдаанаймаанай түбүүд «Мега-техника», «Мега-Титан», «Сибирь», «Абсолют», «Максис Смит», «Мега-мебель», «Стам» бии болобо. Дурасхаалта хүшөөнүүд бүтээгдэнэ. Илалтын гудамжаар Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадаһан зондо, Бабушкинай үйлсөөр Советскэ Союзай Герой И.В.Балдыновта зориулагданан хүшөөнүүд бодхоогдоо юм. Ленинэй үйлсэдэ гоё һайхан фонтан хэгдэбэ. Недондо жэл 98,9 мянган дүрбэлжэн метр талмайтай 994 гэр баригданан байна. Нэрлэбэл, Геологическая, 28 үйлсөөр, Октябрьска районной 105-дахи, 106-дахи микрорайонуудта, Смолиной үйлсэнуудээр гэрнүүд бодхоогдоо. Энэ жэл 20 «а» кварталда авто-харгын утаһан татагдахаар түсэблэгдэнхэй. Степная гэнэн халаагаар

хүүргэ баригдаха, хотын үйлсэнуудэй асфальт шэнэлэгдэхэ юм. Гэр байрын Ажахын комитет нилээд ехэ ажал дүүргэнэ. Недондо жэл Гэр байрын шэнэ Кодекс баталагдажа, гэр байрын ажахын албануудай шэнэ тарифууд тогтоогдоһон байна. Тинн тус албанаар олон ажал худэлмэринүүд хэгдэ. Хотын харгынүүд заһагдаа, зарим үйлсэнуудые һүнигдөө гэрэлтэй болгоожо, фанарынууд табигдаа юм. Тимэшые һаань, хүн зонһоо гэр байрын, коммунальна түлбэри тон тулюураар суглуулагдана. Зонхилолгын эмхинүүдэй бии болоһоор, түлбэри һайнаар суглуулагдадаг болоо гээд тэмдэглэлтэй. Хото соогуур зоние шэрэжэ, автомашинагууд, автобусууд, трамвайнууд олоороо гүйлгэлдэнэ. Урдань хотынхид гансал томо тоһотой «пазигуудаар» ажалдаа хүрээдэ һаа, мүнөө түргэн гүйдэтэй микроавтобусуудта һуужа, гэр гэртээ харина. Харин тус транспортын хэдышые аюултай һаань, бидэндэ хамаагүй болонхой. Түргэнөөр

нишэ тишээ ошохо хүсэлтэй байһандманай, олон аюулта ушарнууд тохөөдоно. Недондо жэл гэнэ усал 13,9 процентээр доошологдоо, наһа бараһан зоной тоо 17,2 процентээр бага болоо юм. Харин аюул ясадхалгын хэрэгээр олон һонирхолтой хэмжээ ябууланууд үнгэргэгдэнэ. Жэшэнь, «Автобусой эгээл бэрхэ жолоошон» гэнэн конкурс эмхидхэгдэнэ байна. Хотын муниципальна транспортна предпрятинуудта 4 шэнэ трамвайн вагонууд, 2 шэнэ автобус хотын захиргаанай туһаламжаар худалдагдажа абтаа юм. Экологин талаар түб хотодо үдэр бүри акцинууд үнгэргэгдэнэ. Тинн «Сэбэр эрье» гэжэ нэрэтэй акцида хотын 18 һургууль, 2 дээдэ һургууль хабаадаа юм. Элдэб хэмжээ ябууланууд үдэр бүри шахуу үнгэргэгдэнэ. Нэрлэбэл, экологическа һуралсалай болон хүмүүжүүлгын талаар грантова проектүүд «Улаан-Үдын Ногоон томдолой ном» гэнэн зохоохы ажалнуудаар конкурс, «Элүүржүүлгын хэшээл» гэхэ мэтэ.

Хотодо бог шорой болбосоруулгын заводой барилгада 5 миллион түхэриг һомологдоо, тинн федеральна бюджетдээ мүнгэн һомологдожо, Спасский олтирогто Сэлэнгын эрье бүхэжүүлэгдэхэ юм. 2005 ондо «Мисс-03» гэнэн програмно-техническэ комплексын түрүүшын ошор хэрэглэгдэхэ үгтэжэ, диспетчернүүдэй албан автоматизированн болоһон байна. Хотын электронно карта хэгдэхээр хараалагдана. Тимэһээ топографо-геодезическэ худэлмэринүүдэй комплекс эмхидхэгдэнхэй юм. Тус карта эмхидхэгдэжэ байһан Муниципальна корпоративна утаһанай үндэһэн һуури эзэлхэ, зонхилолгын асуудалнуудые түргэн бодолгодо ехэ хэрэгтэй болохо. Иимэ хэрэгүүд хотодо бэлүүлэгдэжэ, нислэл түб хотоннай жэл бүри хүгжэжэ, һайхан шэг шарай шарайлжа байг лэ гэжэ ханагдахаар байна. Янжамба ЖАПОВА.

Аха захатанай соведэй арбан жэлэй ойдо

Ямарше үе сагуудта, ямарше гүрэнэд аха аха захатанай онсо хүндэдэд гээшэ ааб даа. Холын хараа бодол, хёрхоор улас түрын ажал ябуулалга, Эхэ орондоо гүнзгы дурлал, сэсэн шийдэхбэри абаха шадабарн, боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдэе тон зүбөөр сэглэлгэ - эдэ бүтэдэ шэнжэнүүдээрэ аха үеын зон бусаднаа илгаатай. Тиймэхээ ерээд онуудаар гүрэнэймнай орёо байдалда ороод байхада, Россин олонхи регионуудта засаг зургаануудай дэргэдэ аха үеын зоной мэдээжэ хүнүүдхэ бүридээн нийтын гү, али зүбшэлгын соведүүд тогтоогдожо захалаа бэлэй.

Буряадташе 1996 оной хабар республикын толгойлогшын дэргэдэ нямэ зургаан байгуулагдажа, энэ хугасаада бэлүүлхэн аша тунатай болон шухала нийтэ-политическэ хэрэгүүдээрэ бултанай найдал харюулжа шадаа.

Мүнөө 10 жэлэй үнгэрөөд байхада, Буряадай Президентын дэргэдэхи Аха захатанай соведэй түрүүлэгшэ Дамба Цыренович БУДАЕВТАЙ манай хөөрэдөөн.

Дамба БУДАЕВ:

"МАНАЙ МЭДЭСЭ БОЛОН ДҮЙ ДҮРШЭЛ ОЛОНИИТЭДЭШЬЕ, ЗАСАГ ЗУРГААНДАШЬЕ ХЭРЭГТЭЙ"

- Дамба Цыренович, Буряадай Президентын дэргэдэхи Аха захатанай совет ямар гуримаар байгуулагдааб?

- Энэмнай яаха аргагүй Леонид Васильевичай үүсхэл байгаа. Президент амин шухала, арасадаата, тон орёо асуудалнууды шийдэхэдэ тулалха, сэнгэй заабари үгэхэ уялга Аха захатанай советтэ даалгаа хэн.

- Хэрэг бүхэнэй амжалта хүнөөд дулдыдадаг гэшэ. Соведэй бүридэлдэ хэд оронод, ямар зорилгонуудтайб?

- Эдэмнай республикадаа мэдээжэ, арадтаа хүндэтэй хүнүүд гэшэ. Халаг даа, зариманинь мүнөө бидэнэй дунда угы. Эдэ нүхэдөө нэн түрүүн дурсая: Аха захатанай соведэй түрүүшын түрүүлэгшэ Д.З.Жалсараяв, Б.Д.Ангаряев, И.А.Батуаев, Г.И.Гусляков, И.И.Болдогоев, Д.Н.Д.Дутаров болон бусад. Тэдэнэй хэрэгые удаань Соведэй бүридэлдэ ороһон зон үргэлжэлүүлжэ байна. Ямар нэгэн шүүганаар, ехэнхидэ бэе махабадайнгаа байдалаар ажалаа орхихо баатай болоһон хүнүүд хэрэгүүдээрнай ходоодо һонирхожо, арга шадалаараа тулалжа байдаг юм.

Аха захатанай соведэй түрүүшын зүблөөнөө мүнөө бологор эдэбхитэйгээр хүдэлмэрилнэ гэбэл: түрүүлэгшын орлогно И.Ф.Воробьев, соведэй гшүүд - Н.В.Бутуханов, М.Ц.Гармаев, Ф.Е.Ефимов, Ц.М.Данзанов, Ц.Д.Ж.Жалсанов, В.И.Рассадин, В.И.Струлевич, Д.Ю.Свиридов, Удаань Н.Е.Медведев, А.Д.Чукаев, Г.Н.Бородин, А.А.Вязинский, Н.Е.Шелковников, В.В.Смолин, С.Н.Будалаев, В.Н.Башкеев, Д.С.Айсуев, В.И.Затеев, А.А.Кванталани гэгшэд бүридэлдэмнай ороо.

Тинн хүн бүхэнинь баян дүй дүршэлтэй. Тэдэнэй дунда дайнай болон ажалай ветеранууд, анханай гүрэнэй болон олонийтын элитэ ажал ябуулагшад, нэгэ үгөөр хэлэбэл, бүхы халбаринуудай түлөөлэгшэд бии.

Буряад Республикын Президентын 1996 оной апрелин 22-ой 166 дугаарай Зарлигай ёһоор, саг үргэлжэ ажалаа ябуудад зүбшэлгын зургаан болохо Аха захатанай совет гүрэнэй байгуулалтын, социально-экономическа байдал найжаруулгын, залуушуулы хүмүүжүүлгын, республика дотор яһатануудай болон шажан мүргэлэй бүлэгүүдэй хоорондо эб эе бэхижүүлгын асуудалнууды шийдэхэдэ аха үеын зоной мэдэсэ болон дүй дүршэлы үргэнөөр, ашаг үрэ ехэтэйгээр хэрэгэлхын тула эмхидхэгдэ.

- Тус зорилгонуудаа ямар аргаар бэлүүлэнг?

- Соведэй зүблөөнүүдтэ бэлдэхэдэ, Яһатан хоорондын харилсаануудай, нийтын, шажан мүргэлэй нэгдэлүүдэй хэрэгүүдэй болон мэдээсэлгын талаар комитеттэй сүт хамта эмхидхэлэй горигтой ажал ябуулагдабди.

Советэймнай гшүүд хэрэгтэй хаань, хүдөө аймагуудаар ябажа, аймагуудай толгойлогшодтой, ветерануудтай, албан зургаануудай, предприятинууд болон эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэдтэй уулзалганууды үнгэргэдэг. Тийгэжэ нютаг бүхэнэй хэрэг байдалтай тодорхойгоор танилсаһанай, һайса шэнжэлхэнэй, шүүжэ үзэхэнэй ашаар асуудалнууд алишы талаараа үрэ дүнтэйгөөр хэлсэгдэжэ, тон зүб зууршалганууд абтадаг.

Хүдэлмэрин түүсбэ бэлдэхэдэ баһал харюусалгатайгаар хандадагбди. Ямар нэгэн дурадхал, һанамжые нэн түрүүн өһөд хоорондоо нилээд хэлсэлхэнэйгээ удаа ажал ябуулагдамнай тундаг компетедтэс зүбшэжэ, түсбэйнгөө түлэбне республикын Президент А.В.Потаповта дурадхалагдабди. Тийхэээрээ олонхи ушарта Леонид Васильевичай дэмжэлгэ үнэхөөрөө зүб шийдэхбэри абаһемнай гэршэлнэ. Зууршалгануудээрээ

нилээд хүдэлмэрилдэгемнай, хэдэн дахин шаалгадагемнай хэлсэлхэнэй үлүү. Али мүнөөнэй эршэ ехэтэй, түргэн урасхалтай сагта хуушанайхараа бодомжолоно гэшэ гүбди, республикын Правительствата дээдэ гарай мэргэжэлтэд хүдэлмэрилнэ ха юм, тэдэнэй бэлдэхэнэй түлэбүүдтэ заһабари оруулһанай хэрэг бии гү, дурадхалнууднай сохон тунатай гэшэ гү гэжэ маргахашы сагууд дайралдаха. Тэдэ удааншөгүй шийдэхбэринүүдэймнай тон зүб байһанинь элирэдэг.

Бидэ, Аха захатанай соведэй гшүүд, Леонид Васильевич Потаповта тэсэмгэйгээр шагнажа шададаг байһандань баярые хүргэнэбди. Юуб гэбэл, ветеранууд һанаһанаа сэхэрэ, бад байса табижархидаг зантай Заримдаа ямар нэгэн министерствые гү, али засагай зургаанай хүтэлбэрилэгшые үлүү шэрүүнээр шүүмжэлжэрхихэ даа.

Леонид Васильевич дурадхалнуудыемнай харюугүйгөөр нэгэтэшые орхихо үзөөгүй. Хэрбээ ямар нэгэн асуудалаар "дан ехээр" оролдожорхихон гү, али алдуу гаргалан байгаа һаамнай, хэрэг байдалыень болгоомжотойгоор ойгуулжа үгэдэг.

Нэгэ үгөөр хэлэбэл, зүблөөнүүд дээрэмнай республикын Президентын болон Правительствын, муниципальна байгуулануудай, гэдэнэй албануудай болон халбаринуудай ажал ябуулага найжаруулгада шэглүүлэгдэхэн хөөрэдөөн үргэнөөр дэлгэгдэдэг гэшэ.

Зүгөөр эгээл шухалань гэхэдэ, манай зууршалганууд тогтоолнууды, шийдэхбэринүүдэй үндэһэн боложо, министерствэнүүдэй, албан зургаануудай, предприяти болон эмхинүүдэй хүдэлмэрилдэ бэлүүлэгдэдэг гэшэ.

Гадна хэлсэгдэхэн асуудалнуудай дүнгүүдээр Президент Соведэй дурадхалнуудые хаража үзэхин болон дүүргэхин тула түргэн шууд даалгабаринууды үгэдэг.

- Танай үүсхэлээр ямар хэрэгүүд болон хэмжээ ябууланууд бэлүүлэгдэдэг?

- Жэшээнь, Аха захатанай соведэй олонийтын үүсхэлы дэмжэлхэнэй ашаар 1996 ондо Буряадай арадуудай түрүүшын съезд зарлагдаһан юм. Тус съезд республика дотор ажаһуудаг арадуудай байдал, яһатан хоорондын харилсаануудта нүлөөтэй хүгжэлтын шэглэлүүдэ болон шаатагануудые ойлгохын, үндэһэн политикын гол ёһо, тэрэнине бэлүүлгын аргануудые тодорхойлхын тула хэрэгтэй байгаа бшуу. Правительствын тогтоолой түлэб бэлдэхэдэ, тэрэ үеын Хүдөө ажахын болон эдэ хоолой министерство, заһанай промышленностини халбарнта эмхинүүд республикын заһанай нөөсэ хамгаалха талаар хэдэн дурадхалнуудыемнай хараадаа абһан байна. Манай үүсхэлээр Улаан-Үдэдэ Илаатын хүшөөгэй комплексын барилга тухай асуудал шийдэхэдэ, Тинн 2005 ондо хүшөө түгэс бодоогдоо гэшэ.

Үшөөшые олон хэрэгүүдые тоолохоор. Энэ арбан жэлэй туршада 50 гаран зүблөөнүүд үнгэргэгдэжэ, нилээд олон асуудал зүбшэгдөө ха юм. Тэдэнэй тоодо - хүдөөдэ хубилган шэнэдхэлгэ, гүрэнэй байгуулалтын, кадрова болон үндэһэн политикын, ажаһуулгадай социальна хамгаалгын шийдэхэдэгүй асуудалнууд тодорхойлол, "Ветеранууд тухай" РФ-гэй Хуули бэлүүлгэ, гэр байрын-коммунальна ажахын нэлэбэн шэнэдхэлгэ, залуушуулай хүмүүжүүлгэдэ болон хуули буса ябадал нэргылгэдэ хабаатай асуудалнууд. Хүүгэдэй харууһагүй байгые болон хуули буса ябадал гаргалгы үндэһөөрнэй үгы хэхэ тухай хуули, үнөөхи 122-дохи Хуули бэлүүлгэ. "Буряад Республикада мэдээсэлгын

политика тухай" асуудал ашаг үрэ ехэтэйгээр хэлсэгдди. Протокалой шийдэхбэрини ёһоор манай гшүүд һарын туршада Гүрэнэй мэдээсэлгын политикын концепциин түлэбэй зарим бүлэгүүдые гүйсэд бэлдэхэдэ хабаадаа Тинн 2000 оной июнь соо Буряадай Правительство тэрэнине баталаа хэн.

Ажаһуулгадаы ажалаар хангалгын асуудалшы нилээд зүбшэгдөө. Ажаһуулгадаы ажалаар хангалгын федеральна гүрэнэй албанай Буряад Республикадахи департаментын хүтэлбэрилэгшын элидхэл соо асуудал хэлсэгэ байһан үдэрэй байдалаар республика дотор 2,7 процент ажалгүй зон бүридхэдэ абтанхай гэжэ тэмдэглэгдэ. Энэнь Россин дунда зэргын хэмжээндэ дүтэрхы. Гүбшэе ажалгүй зоной тоо бодото дээрээ нилээд ехэ гэжэ зүблөөн дээрэ онсологдоо.

асуудалнуудаа хэлсэлхэнэй удаа республикын Президент А.В.Потапов бидэниие командировкунуудайнгаа, гүрэн түрын хүтэлбэрилэгшэдтэ хандалгануудайнгаа дүнгүүдтэй, үгы гэбэл, республика доторхи байдалтай заабол танилсуудаг.

Тийхэээрээ Леонид Васильевич бидэнэй ажаһуулгадай нягта харилсаа холбоотойемнай мэдээлгэ хэн тула эдэ бүгэдые хөөрэнэ ха юм. Харин бидэ эдэбэ янзын уулзалгануудта зоной табихан асуудалнуудта харюусахалаа, конференци, пленум, суглаануудай үедэ үгэ хэлэхэдэ, Президентын болон Правительствын политикын үнэн удхые олонийтэдэ мэдээсэлбди.

Гэхэтэй хамта манай зургаанай хүдэлмэрини дүршэлөөр аймагуудай захиргануудай дэргэдэ Советүүд байгуулагдажа эхилэнгэй. Тинн бидэ тэдэндэ арга шадалаараа тулалһабди. Республикын, хотын, аймагуудай Дайнай болон ажалай ветерануудай советүүдтэй, Буряад Республикын Президентын дэргэдэхи Яһатануудай хэрэгүүдэй талаар советтэй, Правительствын болон Арадай Хуралай байгуулануудтай, нийтын эмхинүүдтэй болон нэгдэлүүдтэй эдэбхитэйгээр харилсан, ажалаа ябуулагдабди.

Ямар нэгэн амин шухала асуудал шийдэхын тула оролдогдоо үүсхэлээ, хүсэ шидалаа эсүүлэгдбди. Жэшээнь, Яһатануудай хэрэгүүдэй талаар советтэй, политико-зүбшэлгын советтэй сүт хамтын зүблөөнүүдэй үнгэргэжэ, "Республикын хотонуудай болон аймагуудай ветерануудай эмхинүүдэй тоосоото-һуналгын конференцинууд дээрэ хэлсэгдэхэн һанамжууд болон дурадхалнууд тухай" асуудал хэлсэбэ хэмди.

Саашадаа Совет Правительствын, министерствэнүүд болон албан зургаануудай хүдэлмэрилдэ ямар хубилааланууд болобо гэжэ шэнжэлхээр хараална. Тус зорилгоёо бэлүүлхын тула анхан хэлсэлхэн зарим асуудалнуудтаа бусахабди. Жэшээнь, республика дотор хуули буса ябадалтай тэмсэлгын шийдэхэдэгүй асуудал дахин хаража үзэхэ, агропромышленна комплексын хубилган шийдэхэлгын ябаса хэлсэхэ шухала. Тийхэдэ Правительствын республикын Президентын үрда тоосоһоной удаа абтан хэмжээнүүд хэр ашаг үрэтэй байгаа, хэр зэргээр бэлүүлэгдэнэб гэжэ хаража үзэхэ хэрэгтэй.

- Ерэхэ зүблөөнүүд ямар асуудалнуудта зорюулагдахаб?

- һаяннгаа зүблөөнүүдэйнгээ нэгэн дээрэ Россин Федерациин Президентын үндэһэн проектиүүдэй бэлүүлгэ хангаха талаар хэмжээнүүд тухай асуудалда хандахабди.

Федеральна түб болон регионуудай, илангоя манай республикын харилсаа холбоонуудай саашанхи хуби заяан тухай бодоһонди, Гүрэнэй Дүүмэдэ Буряадай депутатууд һуналгашадайнгаа эрхэнүүды хэр хамгаалһаб гэжэ анхаралаа хандуулаһабди.

Бидэ булта, Буряадай Президентын дэргэдэхи Аха захатанай соведэй гшүүд, мэдэсэ болон дүй дүршэлхэнгөө хэрэгтэй, тунатай байһанда омогорхоһонди.

Хөөрэдөөнэйнгөө түгэсхэлдэ манай зүбшэлгын зургаанай хүдэлмэрини үрэ дүн республикын Президент Леонид Васильевич Потаповай анхаралһаа һабгшатай гэжэ үшөө дахин тэмдэглэхэе һананаб. Тэрэнэй түлөө үнэн зүрхэнгөө баярые хүргэнэбди.

Дмитрий КОРКИН хөөрэдэбэ, Буряад Республикын Правительствын мэдээсэлэй таһаг.

Д. МАРХАДАЕВА хэлбэлдэ бэлдэбэ.

Буряадта нютагай өөхэдэн хүтэлбэри хото болон хүдөөгэй 273 хуурин газарта, 21 муниципальна аймагта болон 2 хотын тойрогто бэлүүлэгдэж байна.

Республикымнай хуулинууд тус хуулийн эрилтэнүүдтэй зохицогдохгүй байгааг дагс дээрээ "Буряад Республикада муниципальна албанай муниципальна тушаалуудтай тоолбори тухай" хүсэндөө байгаа хуули найжаруулхын тула нимэ нэрэтэй хуулийн түлэб бэлдэхэдэнэ.

муниципальна аймагта, 2 хотын тойрогто болон 148 хуурийн газарта хиналтын-шалгалтын зургаанууд байгуулагдаад байна. Бусад муниципальна байгуулануудта энэ талаар хүдэлмэри нүүлшынгээ шатада хүрэнхэй.

Гүрэнэй засагай болон Буряад Республикада нютагай өөхэдэн

болон албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдые болон мэргэжэлтэдые, республикын дээдэ хургуулинуудай заагшэдые, тийхэдэ Россин Федерациин Региональна хүгжэлтын министрствын нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин асуудалнуудай талаар экспертнүүдые уридагди.

Буряад Республикын Президент Л.В.Потапов гүрэнэй засагай болон нютагай өөхэдэн

депутатуудай хабаадалгатайгаар муниципальна аймагуудай болон хотын тойрогуудай толгойлогшодой нүүлэл семинар үнгэргөө. Эндэ муниципальна аймагуудай болон хотын тойрогуудай бүрин этигэмжэнүүдые 131-ФЗ дугааруу федеральна хуулитай зохицдуулан бэлүүлгэ, үндэһэн проектнүүдые бэлүүлгын талаар гүрэнэй болон муниципальна засагай зургаа-

эрхэтэдэй сэрэгэй бүридхэлдэ абалга эмхидхэлгын болон бусад асуудалуудай талаар гүрэнэй бүрин этигэмжэнүүдые номололгын асуудалууд федеральна хэмжээндэ гуримшуулагдаадүй. Эдэ бүгэдэ асуудалуудые бидэ хиналта дороо абанхайбди, тэдэниие шийдхэнэбди, Россин Федерациин Гүрэнэй Дүүмын үзэмжэдэ дурадхалуудыг оруулнабди.

НЮТАГАЙ ӨӨХЭДЭН ХҮТЭЛБЭРИ: ХУБИЛГАН ШЭНЭДХЭЛГЭ ТҮЛЭГ ДУНДАА

Нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин зургаануудта гүрэнэй тусхай бүрин эрхэнүүдые олгоһон Буряад Республикын хоёр хуули хаража үзэбэл, "Хойто Захын аймагуудһаа болон тэдэндэ адилдагдан нютагай өөхэдэн зөөжэ гараһан (зөөжэ байһан) эрхэтэдэ федеральна бюджетдээ гэр байрын субсидинуудые үгэхэ талаар гүрэнэй бүрин этигэмжэнүүдые Буряад Республикада муниципальна байгуулануудай нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин зургаануудта олгохо тухай" Буряад Республикын Хуули мүнөө 131 дугаарай Федеральна Хуулийн эрилтэнүүдтэй зохино гү гэжэ сүүдэй зургаануудта шалгагдана.

хуурийн газарнуудай болон муниципальна аймагуудай нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин зургаанууд тус федеральна хуулийн шэнэ найруулгын дүримүүдые бэлүүлгэ талаар хүдэлмэриин ехэнхи хубиинь дүүргээ. Тодорхойлобол, хоёр талата хэлсэнүүд бэлдхэгдэн абтажа, зайн галаар, хин түлшөөр, дулаагаар, уһаар хангалгада, ЖКХ-гай, соёлой эмхинүүдэй, авто-харгынүүдэй, хүүргэнүүдэй хангалгада, архивай жасануудые бүридхэлгэдэ хабаатай хуурийн газарнуудай нютагай хэмжээнэй асуудалуудые шийдхэхэ талаар бүрин этигэмжэнүүд муниципальна аймагуудта дамжуулагдажа байна.

Бүхэ муниципальна байгуулануудта түлөөлэгтэ зургаанууд бүрин этигэмжэтэ бүридлөөрөө, муниципальна байгуулануудай толгойлогшод хунгаданхай, нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин зургаануудай, нютагай захиргаануудай байгуулга баталагданхай, нютагай захиргаанай толгойлогшын тушаал эзэлхэ гурим тогтоогдонхой.

21 муниципальна аймагай 15-дань хамтаруулагдамал бюджетүүд хэлсэгдэн абтанхай. Бусад аймагуудта энэ талаар хүдэлмэри түгэсхэлдөө дүтлөө. Нютагай бюджет бүхэ хуурийн газарнуудта абтанхай. хуурийн газарнуудта мүнгэн туһаламжын республикын жасаһаа 2006 оной түрүүшын кварталда үгтэхөөр түсбэлгэдэһэн мүнгэн бүхыгөөрөө шэглүүлэгдээ.

Хүсэндөө байгаа хуулийн болон эмхидхэн байгуулгын гуримуудай ёһоор бүхэ муниципальна байгуулануудта мүнгэн зөөрийн хиналтын зургаануудые тогтоохоор, нютагай бюджетүүдтэ тэдэниие хангалтын гаргашанууд хараалагданхай, Хиналтын зургаан тухай дүримүүд абтанхай. Даб дээрээ 16

хүтэлбэриин зургаануудай дунда бүрин этигэмжэнүүдэй хизаарлагдан хубаагдан ушарһаа гүрэнэй зөөри болохо нютагай хэмжээнэй юрэнхы хэрэглэлэй автомобилин харгынүүд тэдэн дээрхи барилганууд болон бусад зөөри муниципальна байгуулануудай үмсэдэ дамжуулагдана.

Федеральна налогово албанай Буряад Республикадахи управлени хуурийн газарнуудай нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин гүйсэдхэхы-зохиохы 273 зургаан юридическэ нюур гэжэ бүридхэлдэ абтаа. Тийн хуурийн газарнуудай түлөөлэгтэ зургаануудые юридическэ нюур гэжэ бүридхэлдэ абаха талаар хүдэлмэри түгэсхэгдэжэ байна.

Бүхэ муниципальна аймагууд болон хотын тойрогууд захиргаануудай болон түлөөлэгтэ зургаануудай 2006 оной хүдэлмэриин түсэбүүдые баталаа.

Шэнээр хунгагдан толгойлогшод болон депутатууд эрхэтэдэй суглаануудые болон конференцинуудые эмхидхэжэ, хуурийн газарнуудай ажабайдал хангалтын шийдхэгдэжэ асуудалуудые зүбшэн хэлсэнэ, хуурийн газарнуудай эмхидхэн байгуулгын дүримүүдые бэлдхэн батална, нютагай захиргаануудай тоосоо шагнаһа, мүн бусад асуудалуудые шийдхэнэ. Бүхыдөө республика дотор эрхэтэдэй 254 суглаан болон конференци үнгэргэгдөө. хуурийн газарнуудта Депутатуудай соведэй 821 сесси (дунда зэргээр хуурийн газар бүхэндэ гурба гурбан сесси) ажалаа ябуулжа, 876 асуудал, тэрэ тоодо хуурийн газарнуудай бюджетүүдые бүрилдүүлгын, Эмхидхэн байгуулгын дүримүүдые бэлдхэлгын болон нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин зургаануудай ажал ябуулга эмхидхэлгын талаар бусад асуудалууд хэлсэгдээ.

Буряад Республикын Правительство, манай Комитет нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин хубилган шэнэдхэлгын ябасые методическа болон кадрова талаар хангалгада ехэ анхарал хандуулна. Тийн хуурийн газарнуудай бүрин этигэмжэнүүдые бэлүүлгын амин шухала асуудалуудаар, муниципальна зөөри тушаан абалгаар болон дамжуулалгаар, хуурийн газарнуудай хэмжээндэ түсбэлгын-уридшалан багсаамжалгын ажал ябуулга бэлүүлгын талаар семинарууд дээрэ хуурийн газарнуудай толгойлогшонорой болон муниципальна хүдэлмэрилэгшэдэй хуралсал саг үргэлжэ эмхидхэгдээ. Иймэ семинаруудта хабаадахыень зохистой министрствэнүүдэй

хүтэлбэриин зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй мэргэжэл дээшлүүлгын талаар республиканска хэмжээ ябуулануудай график баталаа, тэрэнэй ёһоор һара бүхэндэ бүлэг бүхэнэй шагнагшадта муниципальна байгуулануудай социально-экономическа хүгжэлтэдэ зориулагдаһан семинарууд үнгэргэгдэхэ юм. Эдэ семинарууд

Нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин хубилган шэнэдхэлгэ болон республика дотор тэрэнэй ашаг үрэтэй бэлүүлгэ хадаа засагай түлөөлэгшэдэй болон республикымнай ажаһуугшадай хамтын зорилго гэшшэ.

дээрэ янза бүрийн асуудалууд хэлсэгдэхэ гээбэл: муниципальна аймагуудай хуурийн газарнуудтай харилсаа холбоонууд, республикын муниципальна байгуулануудай ЖКХ-нууды мүнгэнэй талаар зүүржүүлгэ, нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин зургаануудай ажал ябуулгы хуули ёһоной талаар хангалга эмхидхэлгэ...

РБ-гэй Экономическа хүгжэлтын болон гадаадын харилсаануудай министрствэтэй суг хамта 2006 оной мартын 30-31-дэ Нютагай өөхэдэн хүтэлбэри хүгжөөлгэ дэмжэлгын программа бэлүүлгын хэмжээндэ Фискальна политикын түбэй (ПРООН) эксперт В.И.Черниковэй хабаадалгатайгаар хуурийн газарнуудай толгойлогшодой хуралсал эмхидхэгдээ: Гүрэнэй албанай, кадрова политикын болон нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин талаар комитет 2006 оной апрелин 4-5-да Гүрэнэй Дүүмын, РФ-гэй Финансын министрствын, Московско областиин Территориальна байгуулануудай хэрэгүүдэй талаар министрствын түлөөлэгшэдые урижа, РАГС-ын үнгэргэһэн "Нютагай өөхэдэн хүтэлбэри эмхидхэлгэ болон 2003 оной октябрийн 6-ай 131-ФЗ-тэй зохицдуулан, тэрэниие Россин Федерацида ашагалгын онсо шэнжэнүүд" гэнэн асуудалаар телемостдо Арадай Хуралай комитетүүдэй, Финансын министрствын, Экономическа хүгжэлтын министрствын, Федеральна налогово албанай Буряад Республикадахи управлениин болон бусад албан зургаануудай түлөөлэгшэдые хабаадуулаа. Тийгэжэ хабаадагшад амин шухала асуудалуудтаа харюу абажа шадан байна.

Гадна комитетидай Хяагта хотодо Правительство гшүүдэй болон Арадай Хуралай

нуудай хамтын ажал ябуулга гэхэ мэтэ шийдхэгдээгүй асуудалууд хэлсэгдээ. Семинарта 70 хүн хабаадаа, Буряад Республикын Правительствон Түрүүлгшын Нэгэдэхэ орлогшо И.М.Егоров семинар хүтэлбэрилөө.

Апрелин 12-то манай Комитет Буряад Республикын Арадай Хуралтай суг хамта 7 мянганһаа олон ажаһуугшадтай хуурийн газарнуудай толгойлогшодто зохистой министрствэнүүдэй болон албан зургаануудай хабаадалгатайгаар нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин хуули ёһоной бааза хүгжөөлгын асуудалаар семинар-зүблөө эмхидхээ.

72 часай программаар курсануудта 20 хүн мэргэжэл дээшлүүлжэ, тусхай үнэмшлэгэнүүдтэй болоо. 2006 оной эхинһээ Гүрэнэй албанай Сибирийн академидэ 30 гаран муниципальна хүдэлмэрилэгшэд тэрэ тоодо хуурийн газарнуудай 7 толгойлогшо һураа. 2006 оной эсэ болотор 40 гаран муниципальна хүдэлмэрилэгшэдэй мэргэжэл дээшлүүлгээр хараалагдана.

Бүхыдөө нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин зургаануудһаа байшо оной нэгэдэхэ кварталтай туршада 336 хүн эдэб янзын семинар болон курсануудта һуража гараһан байна.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствон Захиргаан хүсэндөө байгаа хуулитай зохицдуулан, "Гүрэнэй болон муниципальна хүтэлбэри" болон "Бухгалтерска учет болон аудит" гэнэн мэргэжэлүүдээр эдэб категориинуудай хүдэлмэрилэгшэдэй мэргэжэл дээшлүүлгын тула хуралсалай эмхи зургаануудай дунда конкурс сонсохоо.

хуурийн газарнуудай шэнээр хунгагдан толгойлогшодто туһа болгожо, Гүрэнэй албанай, кадрова политикын болон нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин хүдэлмэриин талаар комитет нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин зургаануудай ажал ябуулга эмхидхэлгын талаар зууршалгануудай суглуулбари хэблүүлгэ, тэрэниие хуурийн газарнуудай толгойлогшод үргэнөөр хэрэглэдэг юм.

Гэхэтэй хамта, мүнөө дээрээ шийдхэхэнь бэрхэтэй хэдэн асуудалууд бии зандаа. Тодорхойлобол, муниципальна байгуулануудай хилэнүүдые газарай болон хото барилгын хуулинуудтай зохицдуулан баталаа талаар хэмжээ ябуулануудые бэлүүлгэ (нютагай бюджетүүдтэ мүнгэн зөөри үгы). Нютагай захиргаануудай эмхидхэлэй техникээр тулюур хангагдасатай, нэгэдхэмэл программна байгуулга үгы,

Мүнөө дээрээ Комитет нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин зургаануудтай муниципальна байгуулануудай эмхидхэн байгуулгын съезд бэлдхэн үнгэргэлгын талаар суг хамтын хүдэлмэри эрхилэнхэй. Тийгэжэ Буряад Республикын Муниципальна байгуулануудай совет байгуулагдаха юм. Эмхидхэлэй комитет тогтоогдонхой, Буряад Республикын Президент-тэрэнэй бүридэл баталаа, гадна республикын муниципальна байгуулануудай съезд үнгэргэхэ болзор 2006 оной май һарада тогтоогдоо.

Тус Соведые муниципальна байгуулануудай эрхэнүүдые хамгаалхын, нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин хуули ёһоной, эмхидхэлэй, мүнгэн хангай-экономическа үндэһэ хууль хүгжөөлгын талаар Соведэй гшүүдэй ажал ябуулга зохицдуулхын тула муниципальна байгууланууд эмхидхэнэ. Нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин зургаанууд эмхидхэн байгуулгын дансануудые баталуудга, съезд дээрэ абтаха Соведэй Гуримай түлэб шэнжэлнэ. Энэ хадаа тон харюусалгатай хүдэлмэри гэшшэ, тусхай мэдэсэтэй мэргэжэлтэд хэрэгтэй. Тиймэһээ Комитетдэй талаһаа нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин бүхэ зургаануудта заабарийн болон методологическа туһаламжа хангагданхай.

Буряад Республикын Президент болон Правительство 131 дугаарай Федеральна Хуули бэлүүлгын ябасын хойноһоо саг үргэлжын хиналта ябуулааг. Буряад Республикын Президентын болон Правительствон Захиргаанай Гүрэнэй албанай, кадрова политикын болон нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин хүдэлмэриин талаар комитет нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин зургаануудай үнгэргэжэ байһан хүдэлмэриие һара бүхэндэ шалгадаг зандаа. Нютагай өөхэдэн хүтэлбэриин хубилган шэнэдхэлгэ болон республика дотор тэрэнэй ашаг үрэтэй бэлүүлгэ хадаа засагай түлөөлэгшэдэй болон республикымнай ажаһуугшадтай хамтын зорилго гэшшэ.

Баир УСКЕЕВ,
Буряад Республикын
Президентын болон
Правительствын Захиргаанай
Гүрэнэй албанай,
кадрова политикын болон
нютагай өөхэдэн
хүтэлбэриин хүдэлмэриин
талаар комитетдэй түрүүлгшэ.
Д.МАРХАДАЕВА хэблэдэ
бэлдэбэ.

НАЦИОНАЛЬНА ПРОЕКТЫН БУРЯАД ШЭНЖЭ

Хүдөө ажахыда гүрэнэй зүгтөө үнвэй анхарал хандуулагдахаа болдоо байһан аад, национальна проект гэхэн шухала удхатай шэглэл Россия Президент, Правительство тодорхойлобо. Тус проект одоошье хүдөө ажахыда зориулагдаһан тусхай хэмжээнүүдые хараална. Тезд хүдөөгэй хүн бүхэн, ажахы бүхэн проектэд хабаадалсажа, мүнэг зээлин хубаарлгада оролсожо шадаха гү гэхэн асуудал олониие һонирхуулна. Манай редакци Республиканы Хүдөө ажахын министерствын министрэй орлогшо И.Р.МАЛАКШИНОВАДА хандажа, эдэ асуудалнуудые тайлбарилжа үгэхыень гуйба.

- Ажахы бүхэн, тэрэ тоодо айл бүхэн бизнес-түсэб табижа, кредитэй мүнпге импгалинимэтизм хэрэгтэ гаргашалжа, тэды шэнээн олзо олохо тухайгаа тодорхойгоор бэшэхэ ёһотой, тэрэ бизнес-түсэб хамгаалха ёһотой юм. Юуб гэхэдэ, гүрэн мүнэг дэмгээр хүдөөгэй ажаһууһа бүхэндэ үгжэрхихэгүй, харин бодото хэрэгые, аша үрэтэй үйлдбэриине хүгжөөхэ зорилготой.

- Манай республикада ямар шэглэлэй ажахынууд бизнес-түсэб табинхайб?

- Угһаа мал ажалтай зон хадаа нэн түрүүн энэ һалбарниие хүгжөөхэ хараатай түсэбүүдые олоһон ажахынууд Россия Хүдөө ажахын министрствын дэргэдэ хамгаалаа. Түсэбөө хамгаалжа шадаһан ажахынууд «Россельхозбанкһаа» кредит абажа эхилбэ.

- Ирина Ринчиновна, ямар хэмжээнэй зээли мүнгэн үгтэнэб?

- Һайн байдалтай айл бүлэ 300 мянган түхэригтэ хүртэхэдөө болохо. Фермертэ 3 млн. түхэриг хүртэр үгтэхэ. Потребкооперативууд 10 млн. түхэриг абажа шадаха. Жэлһэ 5 жэл болотор, харин манган хамтын ажахынууд 8 жэлэй болзортойгоор кредит абана. Зээлин процентын ехэнхи хубиниень гүрэн даажа абаха уялгатай.

- Хэдэн бизнес-түсэбүүд манай республикада хамгаалагдаа гээшэб?

- Мал ажалтай һалбарниие хүгжөөхэ шэглэлтэй 30 бизнес-түсэбүүд, бага үйлдбэриине хүгжөөхэ 123 бизнес-түсэбүүд үзэмжэдэ ороо. Олонхинь һайшаагдаа, дэмжэгдээ.

- Хэдэн жэшээнүүдые баримталхада болоно гү?

- Прибайкалин аймагтахи «Талаан-2» гэхэн бүлгэм гахай олоор үсхэбэрлэхэ түсэб табяад, шэнэ комплекс бариха, хуушан байрыень заһабарилха, мүнөө үешн түрүү технологи нэбтэрүүлэхэ онһон түхээрэлгэнүүдые худалдажа абаха хэрэгтэ 127 миллион түхэригтэй кредит абаба. Хоёр жэлэй туршада хараалагдаһан түсэбөө бээлүүлээд, продукци үйлдбэрлэжэ эхилхэбди гэжэ банкын урда уялга абанхай. Мүн Хяагтын аймагта гахай үсхэбэрлэһн нимэ манган комплекс нэргээгдэхэнь, Тарбагатайин

«Николаевский» гэхэн гахайн комплекс шэнэ технологи нэбтэрүүлэхэ хэрэгтэ хамтадаа хэдэн зуугаад миллион түхэригтэй зээли мүнгэ абахань. Мухар-Шэбэрэй аймагай Сутайн ажахы, «Искра» колхоз, Бээшүүрэй С.Е. Федотов гэгшэд үүлтэртэ эбэртэ бодо мал үсхэбэрлэхэ хэрэгтэ мүнэ олоон миллион түхэригтэй кредит абаба. Сэлэнгын аймагай Юрөөгэй ажахы һаллиин агрегат болон үүлтэртэ мал худалдажа абаха кредиттэ хүртэбэ. Хурамхаанай «Пчелка» гэхэн ажахы үүлтэртэ адуу худалдажа абахаар зээли мүнгэ эринхэй. Тэрэшэлэн Захааминий, Хэжэнгын, Зэдэн, Кабанскийн үмсын ажахынууд бизнес-түсэбүүдэ амжалтатайгаар хамгаалаа. Тодорхойлон хэлэхэдэ, хүдөөгэй 1200 жэжэ ажахынууд - фермернүүд үмсынхид - дүн хамта 540 млн. түхэригтэй кредиттэ мэдүүлгэнүүдые оруулаад байна.

Бизнес-түсэбүүдые сэглэлтэн ажал үргэлжэлһнэр. Манай министрствын дэргэдэ эмхидхэгдэхэн тусхай комисси 188 мэдүүлгэнүүдые хараад байна.

- Нютаг нютагаар ойлгууламжын хүдээлмэри ябуулагдаана гээшэ гү?

- Ивалгын, Сэлэнгын, Баргажанай, Зэдэн, Захааминий аймагуудта айл бүхэнээр ябажа, национална проектэд хабаадалсаха дуратайшуулые элирүүлэхэ, бодото байдалынь хаража сэглэхэ ажал ябуулагдаана. Документнүүдые зүбөөр яажа бэшэхэб гэжэ аажа үгэхэбди, зарим асуудалнуудые тайлбарилнабди.

- Ирина Ринчиновна, ингэжэ хүдөө ажахыда анхарал хандуулагдажа эхилхэнэй удаа залуу мэргэжэлтэд хүдөөгоо бусахадаа болохо. Тезд тэдэнэртэ ямар эрхэ байдал түхээрэгдэхэ гээшэб?

- Байгша жэлэй түгсэртэ хүдөөгэй залуу мэргэжэлтэдтэ 3 мянган дүрбэлжэн метр талмайтай гэр байра олгогдохоор хараалагдаана. Худалдагдажа абтаһан гү, али шэнээр баригдаһан гэрэйн 50 процентые федеральна болон республиканска бюджетүүд өөр дээрээ даажа абаха юм.

Николай НАМСАРАЕВ.

- Ирина Ринчиновна, энэ национальна проектэд хэн хабаадаха зэргэтэйб?

- Проект бээлүүлэхэ, бээлүүлгын ажудай ябадалые хинажа байхаар федеральна болон манай республикын Правительство, тэрэшэлэн «Россельхозбанк», «Росагролизинг» гэхэ мэтэнүүд томилогдонхой. Харин проектын хүнгэлэлтэй субсиди, кредит, лизинг гэхэ мэтэн аша хайрада бүхы ажалшад хүртэхэ арга боломжотой. Хамтын ажахынууд, таряшад (фермернүүд), үмсын ажал эрхилгшэд, гэхэтэй хамта потребкооперацинууд, кредитно-сберегательна кооперативууд зээлээр мүнэг абажа, үйлдбэриенэ хүгжөөхэ аргатай болобо.

- Хүдөөдэ хүдээлхэн лэ хүн проектын хабаадагша боложо шадаха гү?

- Тэрээн тушаа гуримууд тодорхойлогдонхой. Кредит абаха һанаатай таряшан, фермерэй гү, али үмсэдөө гэр бүлөөрөө ажахыгаа эрхилдэг зоной үйлдбэрлэдэг валова продук-

циһаа 70 процентһэ бага бэшэ олзо оложо байһан һаань, зээли мүнгэн үгтэхэ. Тэрэшэлэн ажахы бүхэн Федеральна Хуулинн ёһоор гүрэнэй регистраци бүридэлдэ абтаһан гэжэ үнэмшэлгэтэй байха ёһотой юм. Хэрбээ ямар нэгэн фермер гү, али айл бүлэ үшөө тиимэ үнэмшэлгэ үгы һаа, үнэмшэлгэ абаха ёһотой. Үшөө нэгэ эрилтэ гэхэдэ, кредит абаха айл бүхэн, фермер бүхэн заатагүй газарай өөрын талмайтай, адуу малтай байха ёһотой. Нэгээр хэлэбэл, үнэхөөрөө хүдөө ажахыда хамтааб, хүдөө ажахын продукци үйлдбэрлэнэб гэжэ мэдүүлхэнь, гэршэлхэнь шухала. Хэдэн айлууд хамтараад, хүдөө ажахын продукци эдүүрилхэ, болбосоруулаха, худалдаха кооператив байгуулаа һаа, тэрэ кооператив мүн лэ национална проектээр хараалагдаһан зээлиин мүнгэндэ хүртэхэ зэргэтэй.

- Зээлин мүнгэндэ хүртэхын тула ямар мэдүүлгэнүүд, саарһа-документнүүд хэрэгтэй болохо юм?

«НУГАНАНАЙ АГНУУРИ»

Богонихон һаһандаа яһалхан юумэ бүтээжэ үрдһэн, оройдоол 35 хүрээжэ ябатаргаа усалда орожо һаһа бараһан. XX зуун жэлэй агуухэ уран зохёолшодой нэгэн Александр Вампилов ерэхэ жэлэй хахад багаар 70 һаһатай болохо байгаа. Усть-Ордын тойрогой Алайрай аймагай Хүтэлгэ тосхондо хоёр шуһа холиһон һүбэлгэн хүбүүхэнэй бага һаһаниинь үнгэрөө. Уран зохёолшод сооһоо тобойсо тодорһон драматург Александр Вампиловые ойлгоһонь тон хүшэр, ажабайдал гээшыне онсо нүдөөр харадаг байһан, тиимэһээ тэрээнэй бэшэһэн зүжэгүүд соохи үйлэнүүд дүүрэн шэнги, үгы шэнги, олон ушарта харагшад өөһдөө тэдэниине ухамылжа дүүргэдэг байха.

XX зуун жэлэй ород драматурги Чеховээр эхилээд, Вампиловаар дүүрэн гээд хэлэгдэдэг. Энэ ушар Вампиловай үнэхөөрөө агуухэ драматург байһые гэршэлэнэ.

Гүрэнэй Х.Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театр Александр Вампиловай бэшэһэн хэдэн

зүжэгүүдые урдандаа табихан байгаа. Энэ удаа Буряад Республикын габыята артист, республикын Гүрэнэй шангай лауреат Баста Цыденов театрайнгаа тайзан дээрэ тэрэнэй «Нугананай агнуури» табижа, тэрэнэйн харагшын анхаралда гараха саг хүрээжэ ершэбэ.

Зүжэгэй гол герой Зилов гэшын ябадал һонирхолтой, нэрээшы дүүрэн, үгыныше мэдэхэгүйш, найруулагшын һанамжаар Зиловэй болон бусад геройнуудай ажабайдал мүнөө үетэй тааралдаха байха гээшэнь харагшын сэдхэл татахал шэнги...

Зүжэгые Россия габыята уран зурааша Бальжинима Доржиев, хубсаһыень Елена Демидова гэгшэд шэмэглэжэ, актернуудай хатарай шадабарниие Эдуард Манзарханов заһан байха юм. Хүгжэмөөр Татьяна Дугарова шэмэглээ, аранжировщигынь - Сергей Страхов.

Энэ зүжэгтэ театрай артистнар - Россия габыята артист Содном Хажитов, Буряадай арадай артистка Саяна Цыдыпова, Буряадай габыята артистнар Баяр Бадмаев,

Биликто Дамбаев, Баярто Ендонов, Надежда Мунконова, Дарима Лубсанова, театраймнай залуу артистнар Цынге Ломбоев, Солбон Субботин, Болот Динганорбоев, Галина Галсанова, Баярма Дашидоржиева, Туяна Монгоева, Дарима Цыденова гэгшэд наадана.

Хүндэтэ харагшаднай, манай эндэ нэрлэгдэхэн артистнартай хээээдэшые уулзаха дуратай

Театр

байдагтай элирэн бэлэй даа, үшөө дахин уулзаха ушар дайралдаба, нүгөөдэр, саада үдэрнэ, тиихэдэ энэ һарын 30-най үдэр наашаа шамдыт гэжэл һануулаха байһан.

Николай ШАБАЕВ, театрай уран зохёолой таһагые даагша. Б.ДОРЖИЕВАЙ зураг дээрэ: репетициин үедэ.

Зэдын аймагай
Улзарай эхин
хургуулиин
75 жэлэй ойдо

ГАВЬЯАТА ХҮНҮҮД УРГАН ГАРАА

Баруун Торинин гол, Зүүн Торинин гол, хүндэлэн Номтын голнууд хамтаржа. Торинин гол уруу ороһон захан голнууд юм. Энэ гурбан голый эон 1930 ондо булта хамтаржа, Улаан-Номто гэжэ нэрлэтэй колхоз тогтоожо эхилээ. Зүүн Торинин голдо 50-60 айл һуурижаһан. Баруун Торинин голдо 40-өөд айлнууд, харин хүндэлэн Номтодо 30 гаран айл байһан. Тэрэ түрүүшын хүтэлбэрлэгшөөр Борванчи Цыбикович Чагдууров байһан. Тэрэ сагта Гармаев Бата-Цыренэйдэ Дашиев Жамьян багша монголоор заажа эхилхэн түүхэтэй. Үмсэдэн мал адууһа ехээр үгдэхэб. Айлэй 15 үнээдтэй, 30-40 толгой малтай, 50 яад хони ямаатай, 7-8 моритой байһан Тарягаа хаяхадаа, модон анзаһаар газраа халааад, эдэншэхэдэнь молоткоор сохижо абаад, модон хүрэнэр хиндхэжэ сээрлээд, гар тээрмэдэ татажа, үгышые һаа, 4-5 пүүд тарягаа мори тэргэдэ ашаад Жаба-Лубсан айла уһаар ябадаг ехэ тээрмэдэ татадаг байһан. Малаа үүсэлдэ, арһынь эдэжэ, хубсаһаа, моринойнгоо тоног гэхэ мэтые хуу өһнэдөө гараарһа хэдэг байһан. Модор аяга табатаа, оро, абдар, үхэг бултынь өһнэдөө хэдэг һэн.

Улаан-Номто колхоз бүхы мориёо хамтаруулажа, барилга эхилээ. Шэнэ клуб, колхозой конторо, хилээмэ барилдаг пекарни, зерносклад, магазин, хургуули баряа. 1946-47 онуудай һуралсалай жылые - 25 үхибүүд, 1947-48 онуудта - 35, 1948-49 онуудта - 38 һурагшад дүүргэхэн түүхэтэй.

Улаан-Номто колхозойхид бэрхэ, бултадаа эршэмтэй зоригтойгоор һайн ажаллажа, аймаг соогоо түрүү һууринда гарадаг бэлэй. 1939-40 онуудта Москвагай ВДНХ-да олоһон түүхэтэй: Сосоров Цыден-адуушан, Дашиева Долгор (СССР-эй арадай артист Дутаржаб Дашиевэй эжинь), Жанаева Пагма-Дари - һаалишан, Дюнова Сурунжап - һаалишан, Жамбалов Лубсан - фермын ахалагша, Акушев Цыденжап - адуушан. Колхозой түрүүлэгшэ Гармаев Жамбаагай һүүлээр Галсанов Чойроп түрүүлэгшээр һунигадаа.

1940-41 онуудһаа Мункуев Пурбо һунигадажа, гал дайнай үеэр үлэхэн зонороо ажалаа үшөө урагшан эршэмтэйгээр ябууһан. Мункуев Пурбо өөрынгөө мүнгөөр дайнда самолет бүтээлгэхэн түүхэтэй.

Энэ бишыхан хургуули дүүргэһэд бултадаа ажална бэрхэ хүнүүд боложо гараһан. Зарим нэгэниинь бүхы республикаа, районоо суурхууһан. Тэрэ тоодо: Россия арадай артистка Найдан Гендунова, Гармаев Тимофей Занаевич, полковник, габыята артист Бадмаев Евгений Лубсанович, түүхлн эрдэмэй кандидат, «Мир велик, но малая Родина одна» гэхэн номой автор, СССР-эй арадай артист Дутаржаб Дашиев, республикын габыята экономист Тумуров Зана Галсанович, РБ-гэй габыята артистка Любовь Цыбановна Цыдыпова, КГБ-гэй полковник Р.Х.Жамсаранов. Энэ жэлэй зунай эхиндэ Улзарай хургуулиин 75 жэлэй ой тэмдэглэхэнь, һайн һайханине нютагаархиндаа хүсэе.

Улзарай ветеранууд: Сосорова Долгор-Сурунай, Ванданов Жундын, Очирова Цыбикжабай, Жалсанов Цыбанай хөөрөөһөө эдэ бүгэдые бэшэжэ абаба.

Дугар-Сурун ВАНЖИЛОВ.

АЛДАР СОЛООР ҮНДЭР АГЛАГ ХАНГАЙ АХАДА

III. ЗҮҮН САЯАНИЙ ШЭНЖЭЛЭГШЭД

Эгээл тэрэ 50-60-аад онуудта Зүүн-Саяанай геологическа шэнжэлгэ эхилэн түүхэтэй юм. Москва, Ленинград, Доодо Тагил, Эрхүү, Улаан-Үдэ гэхэ мэтэ хотонуудай геолог эрдэмтэд Ахада олоор ушардаг бэлэй.

1958 ондо би, 16 наһатай хүбүүн, зунайгаа нургуулин амаралтада Тустагай геолого-буулгабарин партида маршрутна хүдэлмэришэн боложо ерэн байгааб. Энэ партиин начальник, хожомоо Зүүн Саяанай мэдээжэ шэнжэлгэшэ болоһон алдартай Федор Кириянович Волколаков тэрэ жэл гурбан жэлэнгээ шэнжэлгын ажал согсолхоёо буулгабари хэһэн бүхы талмайнууд дээгүүрээ ябаха зорилготойн хэн. Шалгалта-согсолдлын парти болоһонд гэжэ Федор Кириянович бидэндэ ойлгуулаа хэн. Тимэһээ бидэндэ үсөөн хүн байгаабди. Дүрбэн хүнһөө бүридһэн, доро дороо эмээл моритой, үшөө ашаанай гурбан моридтой манай парти нэгэ сэлмэг зунай үдэр Өөрлиг тосхонһоо мордоо хэмди.

Аяншалгыннай зам Батоголой руднигаа эхилээ бэлэй. Тингэжэ залуу наһандаа нютагайнаа баян түүхэтэй танилсажа, эртэ урда сагта болоһон ушарнуудые мэдэжэ, түүхын эхинэй булагһаа амсаха золтой байгааб.

Тэрэ үедэ Батоголой графит олзоборилгын руднигта зунай үедэ оройдоол 20-30 шахтернууд ажалладаг байгаа. Зундаа бэлдэһэн ашагта малтамалуудын үбэлдөө мүлһэн харгыгаар ашаанай моридоор Эрхүү шэрэгдэжэ абаашагдадаг бэлэй. Эндэ радиостанци, магазин, шахтернуудай хамтын байра байгша хэн.

Манай начальник Ф. К. Волколаков Батоголой руднигай айнабартонин түүхэ хоорэжэ, Алиберэй бариһан харгы, ипподром, үбэлэй саад харуулба. Хожом хойно тэрэ түүхэтэй би оорөө танилсаа хэм.

«Об отыскании графита в Восточной Сибири тавастгусским цервовостатейным кунцом Алибером» гэхэн мэдээсэл (Вестник ИРГО. 1858 г.) соо Алибер оорөө ингэжэ бэшэһэн юм: «1846 ондо наймаанайнгаа хэрэгээр Зүүн-Сибирь ошоодоо, графит шулуу олохо хүсэлэнтэй Саяан хадануудай баянгуудтай танилсажа, Хитадай хилын хажуудаа хадын хэмжэнүүдые үзөөб. Тинхын тулаа нэгэтэ бэшэ Эрхүү, Хята, Белаа, Аха голнуудай хоорондуурхи хадануудаар ябагдаа... Уни удаан ябадал хохидолой хүүдэ энэ минералай үндэһэн уурхай Саяан хадануудай дунда Батоголой харьдагай хүнды соо олохо золтой байшооб».

Удаан саг соо энэ мэдээсэлдэ үнэншэжэ, Алиберы Батоголой уурхай түрүүшнхээ нээһэн хүн гэжэ тоолодог байгаа. Үнэн ушарынь С.И. Черепанов оорынгоо «Отрывки из воспоминаний сибирского казака» (Казань, 1879 г.) гэхэн ном соогоо элирүүлээ. С.И. Черепанов 1838 ондо приставээр алба хэһэн юм. Нэгэтэ буриад ангуушад Черепановта туулга асарнабди гэжэ энэ графит асарһан юм ха. Энэньшье гайхалгүй. Юуб гэхэдэ, графит туулгантай адли юм. Тэрэ асарһан графидынь Черепанов 1847 ондо Петербург абаашаа, харин тинхэдэнь полковник Шериннов шэнжэлжэ, дээдын шартай графит гэжэ мэдүүлһэн юм.

Финансын министр байһан Вренченко энэ уурхайе гүрэнэй мэдээдэ абажа шадахагүй байһан дээрлээ Черепановта үмсэдэнь үгээрхилһэн гэхэ. Тэрэнь дам саашаа 300 түхэригөөр Алибертэ өөрынгөө эрхые худалдажарһан юм.

Тэрэ үедэ эрхим шанартай графидай гансата эзэн болоһон Бороудельскэ уурхай (Англи) хоороржо, дэлхэй дээрэ эрхим шанартай карандашай графидай үнэ сэн дээшлэһэн юм.

Алибер Батоголой графидые нарин нягтаар шэлэжэ, тэгшэ найханаар хюроодоод, найдамтай бүхөөр түхээрээ, 7000 км зайдахи Нюрнберг хотын А.В. Фаберай карандаш бүтээдэг фабрикада абаашадаг болобо. «Сибирин Алиберэй графит» гэхэн бэшэгтэй карандаш Фаберай заводоор гаража, нураг сууда гараһан юм гэлсэдэг.

Алибер хомхой хобдог эдлүүришэн байгаагүй гэжэ тэрэнь шэнжэлгэшэ А. Ячевский

Харгыгаа мүшхэн харьдагай орой дээрэ гарахада, хүнэй үнэншээр бэшэ арюухан үргэн талмай харагдаба. Энэнь мори урилдуудай ипподром байба. Хоёр-гурбан даххар харгынуудайнь хоорондуураа элдэб янзын шулуухануудаар шэмэглэгдэжэ гоёогдонхой. Хэнэйшье мэдэхээр, харьдагай оройгоор ямаршы сагта айнабартонин хүсэтэй хорон халхин үлээдэг бшуу. Энэньшье хараадаа абажа, Алибер харьдагай орой дээрэ үндэр зузаан шулуун хана бодхоһон юм. Халхи халхалһан хана доро харабаша, нуудалууд, томонууд янза бүрчин шулуунууд хүнэй нюдэ хужарлуулан хэбтээ хэн. Энэ найхан талмай дээрэ Алиберэй сээр найхан эхэнэр сэнгэдэг байгаа гэжэ түүхын хуудаланууд гэршэлээ. Эдэ бүгдые харахадаа, хомхой хобдог хүн эгсын эгсэ харьдаг өөдэ нимэ үргэн харгы бариха, харьдагай оройе шэмэглэжэ, мунгэ зөөригээр гаргахгүй байһанинь лабтай гэжэ үнэншэхөөр.

«...энэ арюун харьдагта, хөө хара байсануудай хоорондо, заяанай хүбхэ номшо соо ябахандаа, гэнтэ үлээһэн галзуу шуурганһаа гү, али түргэн аадарһаа хорохо аргагүйдөө, тойроод нэгшье тэмдэгтэй дайдые харахадаа, хүнэй зосоо бурханда хүгэдэмэ айдаһан хүрөөдхихэ».

тэмдэглэһэн байдаг. Холын газарһаа олоһон, хүшэр хүндөөр абтадаг малтамалай уурхайе ашаглахадаа, Алибер гансал оорынгоо баяжаха тала хараагүй, зүб мурөөр ашаглахые оролдоо. Өөрынгөө үе саг соо тэрэ түрүү үзэл бодолтой, урагшаа наанаатай соёлшон, уран зохиолын маягтай хүн байгаа гээд, А.Ячевский бэшэһэн.

Үнэхөөрөөшье, Алиберэй нимэ наана бодолын тэрэнэй Батоголдо хэжэ байһан ажалын гэршэлээ. Тэрэ холын 1958 ондо бидэнэр Алиберэй барюулан хуушан Москвагай харгы гэжэ нэрэтэй харгыгаар далайн нюрууһаа 2500 метр үндэртэй Батоголой харьдагта экскурсида гараа бэлэйбди. Иимэ харгы үнэхөөрөөшье уран гоёые сэгнэжэ шадаха, дээдын үндэр ханалтай хүн барюулаа гэжэ мүнөөшье уни удаан сагай үнэрһэн хойно наанадагби. Тэрэ үедэ би түрүүшнхээ хадалиг хабшуу Ахада тэргээр ябадаг үргэн харгы хараа бэлэйб. Харгын эрмэгтэ гоё найхан шулуунууд обоолоотой, уран гоёор баригдаһан хүүргэхэнүүдэй үлэгдэлүүд, харгын нугалаа бүхэндэ амарха талмайнууд, доошоо шэртэн хараха хореолоотой талмайханууд дээрэ харабаша доро гоё найхан нуудалууд. Тэдэ талмайхануудые тойруулан үхэр нюдэнэй шэнзүүдэ нуулгадаһан үшөөл болбосороогүй жэмэсүүдэй баржыжа байхань харагдаа хэн.

Тэрэ зундаа манай хүнгэн отряд Батоголһоо мордожо, хорог гол үгсэгэ, Элшэрэй шүрбэһэн шулуунай уурхайе шэнжэлэгшэдтэ хүрөөд, Самартын алта бэдэрэгшэдээр уулзажа, Хята голые уруудажэ, Зүүн-Саяанай эгээл үндэр Оспен дабаагаар Олот мүрэн ороо бэлэйбди. Түрүүшн аяншалга зүрхэ сэдхэлэм дууһан эзэлжэ, тэрэ гэлһэнхээ хойшо нэгэ «үбшэнтэй» шэнги болошоо бэлэйб. Хабар боложо, сээсэг, ногооной ургажэ, хангай дайдын халбархада, зосоомни нэгэ танигдаагүй уйдхар би боложо, уула хадын үндэр тээшэ татадаг болоо хэн. Нүхэд геологуудайнгаа ерэхые үдэр бүхэньшье тооложо хүлээдэг бэлэйб. Нилээд олон жэлнүүдэй туршада геологическа партинуудта хүдэлжэ, түрэл нютаг болохо Зүүн Саяанайнгаа олоһон гол горходоо, тайга хүбшые нээтэлээ хэм даа.

Геолог-альпинист Володя Ерховтой Мунхэ Саһан, Топографуудай орой ба бэшэшы олон «гурбан мянгатан»-орьёл үндэрүүдые дабажа гараһанаа омогорхон хангалта. Эдэ ябадалуудай үедэ уйдхар гашуудалтайшые ушарнууд тохөөлодоо. Шудхалай голы эхиндэ сугтаа маршрутда ябаһан залуу геолог Геннадий Малыгинай хабсагайнаа халижа, наһа бараһанинь хээдээшы мартгадахагүй. Гена хүрөө бидэнэр Өөрлиг тосхон асаржа хүдөөлөө бэлэйбди.

Геологуудаар түрэл нютагаа шэнжэлжэ ябахандаа, нютагайнаа баялыгые яһала найн мэдэхэ болоо хэм. Тинхэдэ Зүүн-Саяанай түрүүшн шэнжэлгэнүүдээр нилээдгүй хонирхоо хүм. Тэдэн тухай олон номуудые уншааб. Тэдэнэй зариман тухай тобошэ тэдгээр хоорэхэ дуран хүрэнэ.

Географ-эрдэмтэн, бүхы дэлхэйдэ мэдээжэ революционер-анархист Петр Алексеевич Кропоткин манай нютагаар ябаа гэжэ дуулахадаа балай үнэншээр бэшэ байгаа. Тэдэ энэн тухай өөрын бэшэһэн «Поездка в Окский каравул» (Записки Сиб. отд. Русского географического общества. Иркутск, 1867 г.) гэхэн ном соонь аржытар бэшэһэн. 1865 ондо П.А.Кропоткин Эрхүүгэй генерал-губернаторай тусхайта хэрэгүүдэй албашанаар томилодоод байхадаа, Ахада Канада США хоёрой дундахи Ниагараһаа үндэр томо хууюр бии юм гэжэ дуулаад, энэньшье үзэхэ, гэршэлэхэ гэжэ ерээ ха.

Нүхэн-Дабаа дабажа, нюдэ харгама сээр Мунхэ-Сарьдагай хормойгоор Ахын адагай харьдагта ябаһанаа П.А.Кропоткин ингэжэ бэшэһэн: «...энэ арюун харьдагта, хөө хара байсануудай хоорондо, заяанай хүбхэ номшо соо ябахандаа, гэнтэ үлээһэн галзуу шуурганһаа гү, али түргэн аадарһаа хорохо аргагүйдөө, тойроод нэгшье тэмдэгтэй дайдые харахадаа, хүнэй зосоо бурханда хүгэдэмэ айдаһан хүрөөдхихэ».

«Ахада Ниагара олоогүйшые наа, нимэ гоё найхан хизаар дайдагтай танилсаһанаа халагланагүйб»,—гэжэ Ахада ябаһанай удаа Кропоткин бэшэ бэлэй. Географ Кропоткин Зүүн-Саяаные шэнжэлэхэ хэрэгтэ нилээд ехэ хубитаяа оруулаа. Эрдэмтэд сооһоо түрүүшнхээ Ахын вулканууд тухай бэшэ. Тэдэнэй нэгэн хожомоо Кропоткиной нэрээр нэрлэгдээ юм. Түрүүшнхээ Тамгата гэжэ байсада зурагдаһан «Ахын бэшэгүүд» гэжэ алдаршаһан пиктографуудые шэнжэлһэн, тэдэн тухай бэшэһэн юм. Хожом хойно Кропоткиной бэшэһэнэй удаа тэрэнэй мурөөр академик Окладниковэд пиктографууд тухай ханамжая хэлбэлһэн юм. П.А.Кропоткин тэрэл 1865 ондо энэ руу ябахандаа, Алиберэй орхин Батоголой рудник ошожо хараһан, мэдээсэл бэшэһэн юм. Алибер Батоголһоо шамдуу түргэнөөр, нэгэ юумэндэ намнуулһанда алрильшын гэршэлжэ, Кропоткин ингэжэ бэшэһэн: «Шахта соохи машинануудын, амбаар соохи зэр зэмсэгийн хүшэгдөөгүй, гэрнүүдэнь сонхоор харахада, столууд дээгүүрнэ скатерть дэлгээтэй, аяга шанага табятай, эзэдын мүнөө наа гэрһээ гараһан хэбэртэй».

«Юндэ Алибер тэдэн, мэгдэн зоогөөб?» гэхэн Кропоткиной асуудал мүнөөшье харюугүй байһаар, үе сагай нюуса боложо үлэнхэй.

1964 ондо Хойто Ахын геологическа партида хүдэлжэ байхадаа, Ахын вулканууд дээрэ ошожо, нодоороо хараха золтой байгааб. Эдэ вулканууд Жомбологой адгата байдаг. Тэдэнэй дэлбэрхэдэ хайлан урдаһан шулуу (вулканай лава) Жомбологой голые дүүрэн дараад, Ахын гол соо урасхалын тогтолон юм. Манай ахаархын тэрэ вулканай лавые «шэбээ» гээд нэрлэһэн. Энэ шэбээе гаталан гарахан гасалантай. Оёргүй гүнзэгы габанууд, тамын оёрто сомогдоһон арбагар хара шулуунууд архайдажа хэбтэхэ. Ган Дулма хаанай бүлин хара шуһан эдэ шулуун боложо тогтошоо гэжэ домогто үнэншэхөөр лэ ха.

Вулканууд тээшэ дүтэлхэдэ, шэбэйн захда модон хэрээһэн

харагдаа хэн. Энэ хадаа С.П.Перетолчиной ами табихан газарта хэгдэһэн хэрээһэн мүн. Хадын инженер С.П.Перетолчин 1914 оной июль нарада вулкануудые шэнжэлжэ ябатараа наһа бараһан. Энэн тухай С.В.Обручев «Жизнь и смерть С.П.Перетолчина» гэжэ очерк дотороо эли тодоор бэшэ. (С. В. Обручев «Таинственные истории» Мысль, 1973 г.) Энэ очерк дотороо С. П. Перетолчиной хайһан гээд наһа бараһан тухайны эли харюу үгэлһэн байдаг. Юуб гэхэдэ, Перетолчиние суг ябаһан С.М. Толстых алаа гэхэн үгэ хуур тараһан байна бшуу. Энэндэ Перетолчиной эхэнэр Варвара Ивановна үнэншэлэн байха юм. Зарим нэгэн нютагай буряадууд алаа гэжэ баһал хуурмаг үгэ хуур тараһан юм. С.В. Обручев мурдэлгын документнуудые нягта наринаар шэнжэлжэ, аюул болоһон газарын үзэжэ, Перетолчин зүрхэ муутай байһан дээрлээ өөрын үхэлөөр үхөө гэжэ элирүүлһэн байна.

С.П.Перетолчин хадаа Зүүн Саяануудай мэдээжэ шэнжэлгэшэ мүн. 1898—1907 онуудта Мунхэ Сарьдаг, Хүбсэгдэ далай шэнжэлһэн юм. Бэшэшы газарнуудаар ябаһан юм.

1964 ондо тэрэ модон хэрээһэн дээрэ Перетолчиной нэрэ, обог бэшэһэн хэн. Хожом, 1978 ондо ябахандаа, хэрээһэнэй унашые шулуу обоолжо, дахин бодхоһон байгаа. Харин хэрээһэнэй эдгүүлин самбар дээрэ нилээдгэхэн бэшэгүгэ байгаа юм. Миний наһадаа, энэ руу дан олоор ябадаг туристууд эндэ зэмэтэй ха.

1915 ондо тэрэнэй хамган Варвара Ивановна үбгэншынгөө наһа бараһан газарта шудхамал шэрээ хэрээһэн тодхохо наһаатай ерэн юм гэжэ нютагаархын хэлсэгшэ хэн. Тэрэ сагта эхэнэр харьдаг уула гаража шадангүй тэхэриһэн байгаа. Уни удаан саг соо тэрэ бэшэгтэй шэрэм шудхамал хабтагайнаа олоогүй хэн. Нүүдэ тэрэ шэрэм Монголжоной нэгэ гэрһээ олоһон юм. Тингэжэ 1987 ондо тэрэ шэрэм одоол «байрадаа» хүрөө хэн. Буряадай туристууд тэрэньшье С. П.Перетолчиной наһа бараһан газарта абаашажа тодхоһон юм.

Сергей Владимирович Обручевые дуулаагүй, мэдэхгүй хүн Ахада үгы юм хэн гээбэ, алау болохогүй. Тэрэнэй нэрэ Өөрдгэй нэгэ гудамжада үгтэнхэй. Тэрэ хадаа академик Владимир Афанасьевич Обручевой хүбүүн. 14 наһатайһаа эсэгээ дахажа аяншалгануудын хабаадалсажа, саашаадаа суута аяншалгаша, эрдэмтэн болоһон. Ленинградтай университетэй географин факультетэй профессор, 1933 онһоо СССР-эй Наукануудай академин гэшүүн-корреспондент болоһон. Олон ном бэшэһэн юм.

С.В.Обручев Ахада түрүүшнхээ аяар 1939 ондо ерэн юм. Тинхэдэ тэрэнэй газаршанаар суута ангуушан Дэмбэрэн Арданович Мунконов болоһон, саашаадаа тэдэнэр дүтын хани нүхэд болоһон түүхэтэй, хоорондоо ходо бэшэсэдэг байгаа. Ангуушан нүхэрөө академик нүхэрнын ехэтэ хүндэлэн, «Саяанай Дерсу» гэжэ нэрлэдэг хэн. Д.А.Мунконовой уни наһа бараашые наа, наһанай нүхэр Д.Ш. Цыбиковой С.В.Обручевой бэлэглэһэн олоһон номуудые хадагалжа байдаг.

Аха нютагай түрүүшн шэнжэлгэшэдэй ябажа ошоһоор олон жэлнүүд үнгэрбэшые, тэдэнэй нэрэ алдар ахынхидай дурасхаалда хэтэ мүнхэдөө үлэнхэй юм даа.

Клим ТУЛУЕВ.

Ахын аймагай газар нютаг хэр уһаа Түгэхэнэй тайшаагай мэдээдэ, хожомоо энэ аймагай хошуун, сомон болоод байһан юм. Тимэ ушарһаа олоһон түгэхэнөөрхын, илангаяа мэргэжэлтэд, хүтэлбэрлэгшэд Ахада хүдэлөө. Ш.Д.Байминов залуудаа Ахын комсомолой райкомой II секретаряар ажаллаһан юм.

АХА НЮТАГАЙ ДОМОГ
АХА
(Ауун)
Хүнэй золоор мандажа, Хүгжэм татан жэрьһэн, Хүлэг морөөр даххижа, Наран тээшэ зүдхэн Алтаргана Ахамнай - Муңдаргата нютагнай.

Аадар соогур үнгэрхэ Айдар наһаар орьелһон, Байдал золоо үнгэлхэ Баатарнуудаа дэгжээһэн Түүхэ шэнгэтэй Ахамнай Түбхинэһэн нютагнай.
Ая гангаар хангалтаад, Аршаангаараа билтарһан,

Шагдар БАЙМИНОВ
Жаран үнгөөр миралтаад, Жаргалаараа жэгдэрһэн Үлгы зөөлэн Ахамнай - Үнэржэһэн нютагнай.
Отгоргой өөдэ нугаржа, Орьелнуудай үндыгөөд, Муңдарга болон хубарижа, Соробхилхые үзэхэдөө,

Анха түрүүн Ахада Амняа даран ногтоо хэм. Манхан ехэ хадын Магтаал солые дуудаа хэм. Дэлхэйн үндэр зулайн шэмэгтээ Дэлбэрхэдэн бадаржа, Дэлэн соохи аршамын хэсэгтээ Мэлээрһэн аршаангуудые Үзэхэ тумая хүлгэжэ, Үнэн дээрэ хүрдөө хэм. Үндэр золоо олоһондоо, Үбдэг дээрэ хүгэдөө хэм.

БООЛОН ТҮМЭРНӨӨ БАЙГАЛ ДАЛАЙ ХҮРЭТЭР

IV. ГААРГА

Арзгуун, Ольтирог, Түнгэн, Дамтин, Санга, Гааргын-Адаг, Гээбэри, Амантхан, Номёохон, Гэрэгын аршаан гэнэн буусанууд, Гэрэгян, Гаарга мүнрэнүүдэй эрьээр нубаридана.

Россин, Буряадай эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша, академик, биологийн эрдэмэй доктор, БГУ-гай проректор ябаһан, Арадай Хуралай депутат байһан, элитэ томо эколог Ц.З.Доржиев иигэжэ хэлэнэ: «Манай Гааргын сомоной ий Заг нуганууд үзэхэлэн найхан байгаагийн баялтай. Гаарга мүнрэнэй эрьээр оройдоо хоёр долоон хоног соо ягаан дүлөөр соробхилһон шэнги тэрэнги задаржа, оршон тойронхи газар дайдын шарай тэд ондоо хүрөөтэ болгожорхидог».

Хүхын донгодооной ирагуу аялгын эхилхэдэ, хадын хабшалуудһаа Гааргын аршаан уруу мүнрэн дуһанууд үрьдилдэн урдажа, аршаанай булагые шанга тамиртай болгоно. Иигэжэ хүнэй бэеые ажаимдаруула, эльбэнэ, аргална. Эндэ нарата үдэрнүүд Кисловодск курортһоо үлүү. Нютагай томо эрдэмтэн Цыдып Зятуевич үшөө иигэжэ нэмээнэ: «Зундаа тибһэнэй шад шаан боложо задархатай сасуу, Гаарга мүнрэнэй сээлүүдтэ тула, эзбэн олоорой сугларжа амарна». Зүб даа. Гааргын сомоной газарые байгаагийн булан гэжэ зүб нэрлээг.

Ягаан сэгдхэлтэй, Сэбэр шарайтай гааргынхид Хуби заяагаа хэтэ мүнхэдөө баяжуула, - гэжэ «Баргажанай домог» - гэнэн шүлэгтөө бэшээ нэм.

Баргажан голдоо зоноороошые, газараарашые Гаарга томо нютагуудай тоодо ородоггүй. Тиибэшэ 2000 гаран зонтой нютагһаа хурса ухаатай, ажалша шадмар, ажабайдалдаа шуран хүнүүд ургаһан, ургажашые ябана. Советскэ Союзай Зэбсэгтэ Хүсэнуудэй Улаан Армиин генералууд: А.Б.Занданов, Д.Р.Цыденов, Социалис Ажалай Геройнууд: Ч.А.Бадмаев, Ц.Б.Юндунов, СССР-эй хоёр зарлалай Верховно Советэй депутат, хоёр Ленинэй орденто хонишон Ц.А.Бадмаева, Буряад Республикада ори ганса СССР-эй арадай багша М.Ч.Гармаева, СССР-эй Верховно Советэй депутат, М.Горькийн нэрэмжэтэ гүрэнэй шангай лауреат, Буряадай арадай поэт Н.Г.Дамдинов, Буряадай АССР-эй Гүрэнэй шангай лауреат, республикын арадай поэт С.Д.Ан-габаев, Буряадай АССР-эй хоёр дахин Гүрэнэй шангай лауреат, Россин арадай артист, Россин,

Монголой Арадай Республикын орденуудай кавалер, Агын округой искусствын габьяата ажал ябуулагша М.Г.Елбонов, Октябрьска Революциин орденго, Буряад Республикын хүндэтгэ эрхэтэн (почетный гражданин РБ), хонишон С.Э.Тыхеева ба бусадые нэрлэмээр. «Танай Баргажанай Ярбаа Доржиев Дээдэ Онгостойдо Буркавдивизиондо алба хэлэн. Би тиихэдэ эндэ командир ябааб» - гэжэ Буряадай Обком партиин лектор-полковник И.М.Туманов Уланхаан ерэхэдэ, иигэжэ лекциеэ эхилһэниие мартадаггүйб. «Танай Ярбаа үндэр гүрбэгэр бэстэй, хүсэ тамиртай, хурахадаа хурса байһандаа, хүдөөгэй хүүбүүдээ шалгардаг байгаа. Майн 1-нэй һайндэртэ мурьсөөндэ мори урилдаанда түрүүлдэг, ёохорто Ярбаагай бүүдүүн хоолой холоһоо дуудалагһэн», - гэжэ хэлэхэдэнь, лекци шагнагшад баярлаа нэмди.

Ярбаа Ринчинович Доржиев 1937 ондо Буркавдивизионной хургуули эрхимээр дүүргээд, 22 наһатайдаа Улаан Армиин офицер Гааргын сомоной «Ленинская Искра» - артелиин түрүүлгшээр хунгадаба. Хүнэй, малай байранууд мориной дэл хүүдэнсэ (кузница), полевой станһаа эхилээд, барагдашагүй олон хэрэгүүд хойно хойноһоо хуба-

мордобо. Эндэ эрэлхэг зоригтой, шадмар бэрхэ байһанаа харуула. Офицер Я.Р.Доржиевай үбсүүндэ олон орден, медалууд яларба. Уданшьегүй партиин райкомой бюро дайһаа бусаһан Ярбаа Доржиевые Кировэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлгшээр баталба. Дайнай үедэ ажахын халбаринууд халашаһаниинь мэдээжэ. Фронтһоо бусаһан хүүбүүдые МТФ, ОТФ, КТФ тракторно-полеводческо бригадануудай толгойлогшоор баталба. Колхозой гол шухала асуудалнууд партиина болон колхознигуудай хамтын суглаанда зүбшэгдээг болобо. Колхозник бүхэнэй айл болоходонь

З.З.Хайдарова

ганине тракторист болоходонь туһалһан. Зоя Закировна 1941 ондо гэр бүлөөрөө Арзгуун шотаг ерэнэн юм. Тэрэнэй хүтэлбэрилдэг звено 152 гектарта, гектар бүхэлһөө 22 центнер шэниисэ хуряжа, 1948 ондо З.З.Хайдарова Ленинэй орденээр шагнагдаба. «Миний багша Дулма Обхорова намайе үргэн харгыда гаргаһан» гэжэ нэгэтэ бэшэ Зоя омогорхон хэлэхгэ һэн. Уданшьегүй Зоя Хайдарова Элһэн шотаг хадамда гаража, баян интернациональна бүэ мүнхэдлүүдһэн.

Ажалай Улаан Тугай орденго Буда Евреев 40 гектар газарта 30 центнер тарна хуряжа, шотаг нутагтаа алдар солотой болонхой. Полсөвдууд Жигмит Гармаева, Салба Ринчино, Очир Хорганов, Эрдэни Дондунов, Жамбал Цыренов, Цыдып Цыренов - ажалдаа шалгарһанай медалуудадар шагнагдаһан.

Мүнөө хүшэр сагай ушарбашые, Гааргада хүдөө ажахы хүгжэһөөр, тус ажахы дүршэлтэй, урагшаа һанаатай Арибжил Очиржапович Булгатов хүтэлбэрилдэ. Жэлһээ жэлдэ аймаг соогоо дунда ээргин тарна ургуула, үнгэрһэн 2005 ондо Хурамхаанай аймаг соо хүдөө ажахынуудай дунда II һууринда гараа. Шотагтаа арадайһаа театрта туһалһа, өөрөөшье наададаг, гоё найханаар дууддаг, шотагайһаа залуушуудта туһалдаг. «Намда ажахын бүхы асуудалнуудта шотагай эгээ хүндэтэй хүн Доржи Домбоевич Гомбоев туһалаалсаһаар», - гэжэ тэмэцдэ, һаяхан уулзахадамни, Арибжил Очиржапович хэлэб. Зүб даа. Доржи Домбоевич «Ажалай Улаан Тугай» орденго, Буряадай АССР-эй габьяата зоотехник алдартай. Урдань миний Дэрэндэ, Уланхаанда ажаллахадамни, намда зүб зүбшөө, хургаал үгдэг, хэлэдэг һэн. Тон парин, нята, архи тамхитай түлөө тэмсэдэг, үнэн сэхэ, олоной түлөө оролдодог, ядуу, тулюур зондо туһалдаг, алишые талаараа «зонтой хүн» байһан. Урдань Дэрэндэ, Уланхаанда Доржи Гомбоевые хүн бүхэн хүндэддэг, тэрэнэй хэлһэн үгые, даабарине заатагүй дүүргэдэг заншалтай бэлэй. Мүнөө наһатай болоошые һаа, түрэл нютагтаа туһалаалсаһаар ябахадань барлагдагби. СССР-эй арадай багша Мария Чирпинова Буряадай мэдээжэ хүдөө ажахын мэргэжэлтэ Доржи Домбоевич хоерой тэгшэ түрэнэн шотагтаа туһалаалсаһаар ябахадань, һайхан, һайшаалтайшые байна.

В.БАТОВ.

Ц.А.Бадмаева

рилдаба. Артельдээ тэргэ, шарга, хуһаар аса, тармуур дархалжа эхилб. Арһаар аргамжа, мориной тоног хэдг болобо. Могойтодо МТС-эй дэргэдэ залуушуул тракторист, моторист, монгер болон шофёрой мэргэжэлтэй болохоёо хурадаг болобо. Артелиин ажахы уалгханааршые һаа, хүгжэжэ урагшаа дамбаба.

1941 он. Эсэгэ оронгоо хамгаалгын Агуухэ дайн фашист Германитай эхилхэдэ. Нютагай бүхы бүһэтэйшүүд, мүн артелиин түрүүлгшэ Я.Р.Доржиев дайнда

С.Э.Тыхеева

гү, али үхибүүдые түрэхэдэнь, али болохо тэдхэмжээр туһалдаг, минитээр түлэе, үбһэ асардаг, түрүүлгшэ түрэнэн үдэрэнь тэмдэглэдэг, шуран залуушуудые хурахыень колхозһоо табигдаг һайн заншалтай түрүүлгшэ Ярбаа Ринчинович байһан. Юуб гэхэдэ, дайнай дүүрһээр хойтохи жэлүүдтэ колхозһоо залуушуудые хурахыень табиха хэсүү байгаа. Хүдөөдэ колхоздо «хүнэй һүүдэрээ» зараха гэхээр хүнүүд дутагдадаг байгаа. Тиимэһээ Гаарга шотагһаа эрдэмтэдэй олоор ургаһаниинь колхозой түрүүлгшэһээ һабагшатайшые байжа магад. Ярбаа Ринчинович аяар тэрэ сагта һайн бэеын элүүр тамиртай, сэбэр шарайтай, колхознигуудтаа хүндэтэй хүнүүдые бригадираар ОТФ, МТФ, КТФ даагшаар томилдог байгаа. Жэшэнь, тракторно-полеводческо бригадын бригадир Чоймпол Бадмаев хүдэр бэстэй, зулай сурхарбаануудта барилдаанда булдаг хүн байһан. Ажалай һүүлээр полевой стануудта ёохор эмхидхэдэг, аймагай «Курумканский колхозник» газетын корреспон-

дентые урижа, түрүүлгшээ газетэдэ бэшүүлжэ урмашууддаг, алишые талаараа тэгшэ түрүүлгшэ Ярбаа Доржиев ябаа», - гэжэ мүнөө наһатайшуул хөөрэдэг. Ярбаа Доржиев шэнги түрүүлгшээр хомор. Мүнөө хүдөөдэ материалын нэгэ дахин туһаламжаһаа холо хэрэгтэй хэрэг - кадрнуудые хүдөөдэ бэлэдхэхэ, тэднэрые хургаха, урмашуулаха гэжэ тоолоноб. Энэ талаар партиин Обкомой секретарь А.У.Модогоев колхозой түрүүлгшэ, совхозой директорнуудые ургууддаг, хургадаг, али болохоор урмашууддаг байшые би һайн мэдэнгэб. Дан холо бү ошое. Жэшэнь, Оронгын совхозой директор ябаһан Дондох Гомбоевич Цыремпилов мүнөөшье хэлэдэг: «Бато Цыреңдондокович Семёнов Хүдөө ажахын министрстын министр ябахадань, колхозой түрүүлгшэ, совхозой директорнуудые тусгаар курсада хураад, экзамен дээрэ үндэр сэлгэлтэ абахадань, дэдын классай үнэмшэлгэ үгөөд салин дээрэ нэмэлтэ түлбэри тогтодог байгаа. Ехэ салинтай болгоод, урмашаад ажаллажа байтарнай, Б.Ц.Семёновой министрствһээ болиходонь, нэмэлтэ салин мартагдашоо». Сэхиень хэлэхэдэ, хүдөөдэ хаана бэрхэ шуран хүн засаг толгойлоноб, тэндэ зоной байдал һайжарна, шотагай шарай хүгжэнэ. Урданьшые нимсэпэлтэ хуушараагүй. Зай, саашань бэшэһүү.

Дээдэ, Доодо Баргажанай Хүнтэй «манай Паша Ангелина» гэжэ минн Дулма Рабжиновна Обхоровае хэлэдэггүй байгаа. Ажалай Улаан Тугай орденго тракторист колесно трактороор сезон соо 270-300 газар хахалдаг, «Коммунар», «Сталинец» комбайнуудые жолоододог алдар солотой эхэнэр байһан. Үшөө тиигээдэ залуу татар Зоя баса-

Дурасхаал

СУУТА СЭРЭГШЫН СЭНТЭЙ ГАБЬЯА МАРТАГДАХАГҮЙ!

Советскэ Союзай Герой, гвардин полковник В.Б. Борсоевой 100 жэлэй ойн баяр утгуулан, олон тоото хэмжээ ябууланууд эмхидхэгдэһэн байна. Тэдэнэй тоодо суута героин нэрээр мүнхэлэгдэһэн Улаан-Удын гол гудамжада оршодог Хэблээй байшанда тодохотой дурасхаалай самбар сэбэрлэгдэжэ, сэсгүүдээр сэмэглэгдээ.

Улаан-Удын мэрэй орлогшо М.А. Янай тэмдэглэхээр, хүн түрэлтэн түргэн дары мартажархиха аргатай һаа, гүрэн түрэ ходоодо һангуулажа байдаг. Энэнь зүб байһай гэжэ найдамаар. Буряадай Президентын дэргэдэхи Старейшинүүдэй Советэй гшүүн В.Н. Башкеевэй хэлэхээр, Усть-Ордын тойрогто оршодог Хэрмэ гэдэг түрэнэн шотагтань суута героиндо хүшөө бодхоогдонхой, Усть-Ордынский тосхойно хургуулида Борсоевой нэрэ олгогдонхой. Гэхэ зуура В.Б. Борсоевой нэрэ мүнхэлгын талаар гансашые үндһэн шотагтань бэшэ, аяар холын, мүнөө дээрэ харн гүрэн гээд тоологдодог Украинын Львов хотодо, хэмжээнүүд эрхилэгдэһэн байна. Ветерануудай Советэй

Түрүүлгшэ Р.Б. Гармаев Агуу Илалтын 25 жэлэй ойн баярта зориулжа, Борсоевой нэрэмжэтэ гудамжа нээлгын ёһолодо хабаадаһанаа дулаан үгэнүүдээр дурсаа.

В.Б. Борсоев Агуухэ дайнай эхинһээ эсэс хүрэтэр сэрэгшэдые уран бэрхээр хүтэлбэрилдэ гараад, Илалтын урдахана баатарай үхэлөөр һаһа бараһаниинь харамтай. Дайнай үедэ гарай дэбтэр соо тэмдэглэлтэнуудые хэжэ ябаа. Тэрэнэ Буряадай гүрэнэй архив соо хадагалаатай.

Тиихэдэ Улаан-Удын 52-дохи хургуули 1967 ондо В.Б. Борсоевой нэрээр нэрлэгдэһэн байна. Тэндэ героиндо зориулан музей бии. Гэхэ зуура Улаан-Удын Борсоевой гудамжаар томо хүшөө байгуулахаар нотагаархидынь ажал ябуулжа байна.

Эсэгэ орондоо үнэн сэхэ, мүнхэсгүй зоригтой эрхим сэрэгшэһээ олон тоото үе зон жэшээ абахань дамжаггүй.

Сарюуна ЭРДЫНБЕВА,
Р.Н. БАЗАРОВАЙ
фото-зураг.

Личность

(Окончание. Начало в №14 (470) за 13 апреля).

«И когда Борсоев, получив звание полковника, был назначен командиром 11-й ОИПТАБр и уходил от нас, гвардейцы искренне сожалели. Это было трудное расставание со «степным беркутом», как любовно его прозвали. Мы же считали - он был настоящим орлом», - писали гвардии капитан, бывший помощник начальника штаба полка С.В. Крючков и бывший разведчик полка Н.А. Забазнов.

Пусть читатель простит меня, во-первых, за бесчисленное количество ссылок, отрывков, цитат, но хочется привести все добрые слова о нашем Владимире Бузинаевиче, чтобы нынешнее поколение читателей поняло, каким был этот человек, и все же для полноты коллективного портрета нашего прославленного героя приведу еще цитаты. Во-вторых, я не ставил цель хронологически последовательного построения материала, поэтому надеюсь, что читатель разберется, какие события исторически следуют за другими.

«Борсоев был командиром одного из лучших соединений артиллерии нашего фронта, - вспоминал генерал-лейтенант артиллерии, бывший командующий артиллерией Первого Украинского фронта Н.Н. Семенов. - Никакие оперативно-стратегические идеи маршалов или планы артиллерийского наступления, инженерного обеспечения и т.п. не могли бы привести к победе без таких исполнителей, как Борсоев». Далее генерал вспоминает, как отзывался об артиллеристах-противотанкистах командующий артиллерией 38-й армии генерал Лихачев: «А вот истребители (танков - Р.Г.) наши просто виртуозы: куда только не заберутся, как не прячутся, чтобы внезапно встретить врага. Особо отличается в этом наша борсоевская бригада. Отличается у нас командиры, умный, храбрый, рассудительный. И люди у него хорошие, все на него похожи». Генерал Семенов продолжает: «В последующих наших встречах уже в ходе операции генерал Кабатчиков отзывался о Борсоеве как о человеке, которому можно во всем верить, не обманет и не приукрасит, можно во всем надеяться на него: он сделает все, чтобы выполнить поставленную задачу и грамотно решить ее». И вот уже после гибели Владимира Бузинаевича генерал Семенов писал: «Борсоев, славно прошедший всю войну почти до ее победного конца, пал в большом бою и тем почетней его подвиг и тем большая слава ему - герою величайшего сражения на Курской дуге, где его полк так же отличался, как и его бригада в Карпатско-Дуклинской и Силезско-Одесской операциях Первого Украинского фронта. Внезапный обстрел 8 марта 1945 года ничем не прикрытой машины, в которой находился Борсоев, стал роковым для этого храброго человека - воина, любимого командира солдат и офицеров бригады, ценного военачальника»...

Комбриг в совершенстве владел артиллерийским искусством и умело применял артиллерию в самой сложной боевой обстановке. Смелый и находчивый, инициативный и решительный, он быстро принимал решения, маневрировал силами своей бригады, координировал их действия с другими родами войск, ибо всякое промедление в танковых сражениях подобно смерти. Так пишет И.Г. Авдеев, бывший помощник командира 7-й гвардейской ОИПТАБр по технической части.

Приведу один пример героического продвижения борсоевцев вперед в период наступательной операции в январе 45-го. Вспоминает бывший начальник группы контрразведки 7-й гвардейской ОИПТАБр В.А. Артемов: «13 января 1945 года приказом Верховного Главного командующего за отличные боевые действия на Сандомире личному составу бригады была объявлена благодарность... 19 января 1945 года страна услышала новый приказ Верховного Главного командующего. За отличные боевые действия при овладении древней столицей Польши г. Краковом объявлялась благодарность в числе других и нашей бригаде. Через 8 суток после взятия Кракова, 27 января 1945 года, наша бригада участвовала в освобождении Домбровского угольного бассейна... За проявленные мужество и героизм нашей бригаде в приказе Верховного Главного командующего была объявлена новая благодарность».

«Являясь командиром артиллерийского соединения, он оставался солдатом, готовым разделять с рядовыми бойцами все опасности, все тяжести войны, - пишет начальник разведки 7-й ОИПТАБр, гвардии капитан В. Дорошенко. - Правильность смелой тактики комбрига не вызвала сомнений у истребителей-артиллеристов».

Рядом с комбригом Борсоевым адъютант полковника А.С. Митрофанов прошел один год и восемь месяцев, с августа 1943 года, по военным дорогам от Днепра до Одера. Он приводит один эпизод: «...В ожесточенном бою артиллеристы подбили семь танков. Но фашисты не унимались, все лезли и лезли. Уже были выведены из строя три орудия батареи. Тогда наш командир Борсоев поставил одно орудие уступом сзади. Так как орудийный расчет был выведен из строя, он сам стал у панорамы орудия, а я подавал снаряды. В.Б. Борсоев был метким наводчиком, выстрел следовали один за другим. И вот результат - три пылающих фашистских танка, подбиты лично командиром полка. Вскоре В.Б. Борсоев стал командиром гвардейской истребительно-противотанковой бригады. Ему было присвоено звание гвардии полковника.

Легендарный комбриг:

«...Я СЫН БУРЯТИИ»

К 100-летию со дня рождения Героя Советского Союза гвардии полковника В.Б.БОРСОЕВА

... Зачастую спал вместе с артиллеристами у орудий. Бывало, вырвет ему ровик, он остается доволен... Быть у него адъютантом было и легко, и трудно. Легко потому, что он доверял, был прост и внимателен. А трудно потому, что в боях он был бесстрашным, и в противотанковом сражении считал своим долгом быть там, где создается тяжелая и сложная обстановка. Он не щадил себя»...

Вот так мы и прощали по военным дорогам Владимира Бузинаевича. Выдающиеся военачальники, друзья-однополчане вспоминают и рассказывают о боевых подвигах нашего земляка. Подвиги В.Б. Борсоева будут жить в памяти народа, верю, придет еще время, когда будут сложены сказания, исторические песни о нашем земляке - Гасэре времен великой войны, о Борсоеве-батаре, также наши потомки воспоют славу бессмертному подвигу всех тех, кто с оружием в руках защитил родную землю.

Из записей в дневнике, который вел Владимир Бузинаевич на протяжении всей войны, с 10 июля 1941 года по 7 марта 1945 года, до трагической гибели, мы узнаем, каким он был простым, доступным, скромным человеком. Ненавидя в врагу, постоянная готовность вступить в бой, глубокое уважение и высокая оценка героических поступков друзей, однополчан, беспокойство за судьбу своей семьи и великая радость от весточек, полученных от родных - все есть здесь. Для него люди, которые воевали с ним, - это прекрасные люди («замечательный командир, культурный, боевой начальник Купин», «золотой человек, гвардии майор, Герой Советского Союза Манчак», «прекрасный офицер-лейтенант Плевшицев», «хорошие люди вышли из строя» и т.д.), но он с презрением относился к трусам, дезертирам, безответственным командирам, читатель найдет немало подтверждений этому. Мне кажется, что он ни на минуту не забывал, откуда родом. Записи в дневнике и воспоминания сослуживцев показывают, как он беспокоился об артиллерийских и обозных лошадях, о них он думал как вчерашний колхозник. Увлеченно, иногда с грустью рассказывал о родных местах, о блюдах бурятской кухни, об охоте на медведя. Добрые слова о родной стороне есть в письмах другу Павлу Табинаевичу Хаптаеву и брату Илье: «Они (немцы) как огня боялись слова «сибиряк»... Ожил народ, ожила природа... Скоро лето - время, как говорит бурятская пословица, «земля - потник, небо - одеяло».

Ему, нашему славному земляку, ничто человеческое не было чуждо. В декабре 44-го в одном из писем брату пишет: «Плох тот солдат, который не мечтает быть генералом. Так и я мечтаю стать генералом. Выйдет или нет, посмотрим... (Тут я, забегая вперед, хочу рассказать о моей беседе с Ильей Бузинаевичем летом 1969 года во Львове, в ходе которой я заметил: «Если бы Владимир Бузинаевич был жив, наверно, давно уж был бы генералом». Илья Бузинаевич задумчиво ответил: «Конечно, он мог бы стать генералом еще в конце войны»).

Насколько крепко он был связан с родной землей, говорят такие строки из дневника: «Охотиться на зверя уже отвык... Зато научился промышлять за двуногими зверями - немецкими оккупантами... Правда, мне преподнесли сосулю мои солдаты. Наш повар сварил «юлдо» (по-бурятски свеженину)». Он прекрасно знал традиции и обычаи родного народа, знал о жизни республики, случайные встречи с земляками Д.С. Болсохоевым, Л.Е. Элиасовым доставляли ему большую радость. Всей душой он стремился вернуться в родные края после победы над врагом, оставалось всего лишь два месяца...

И, наконец, хочу коротко рассказать о нашей поездке во Львов в июле 1969 года. Когда в 1965 году Владимиру Бузинаевичу было присвоено

звание Героя Советского Союза, эту весть наша республика восприняла с великой радостью. Одна из главных улиц столицы Бурятии была названа его именем, установлена мемориальная доска. Областной комитет комсомола совместно с республиканским военным комиссариатом организовал оборонно-спортивный лагерь имени Героя Советского Союза гвардии полковника В.Б. Борсоева для несовершеннолетних нарушителей общественного порядка. Лагерь работал в две смены, с охватом 250 ребят в одну смену. В то лето 1966 года в этом лагере начальную военную подготовку прошли 500 будущих воинов. До сих пор с большой благодарностью вспоминаю о той помощи в организации этого лагеря, которую нам оказал и другой славный сын нашего народа - Федор Тогочевич Будажабз, работавший тогда военным комиссаром республики, кавалер двух орденов Красного Знамени, двух орденов Красной Звезды и многих других боевых наград... С той далекой поры ежегодно 2 мая проводится массовый легкоатлетический кросс на призы имени В.Б. Борсоева.

Наряду с этими мероприятиями обком комсомола заказал бюст В.Б. Борсоева для музея на Холме Славы в городе Львове. Народный художник России А.И.Тимин за короткое время выполнил эту ответственную задачу, и вскоре бюст был отлит в бронзе. В то лето 1969 года город Львов отмечал 25-летие со времени своего освобождения от фашистов, и в адрес обкома ВЛКСМ пришла приглашение принять участие в праздновании и открытии в Львове улицы имени В.Б. Борсоева. Наша делегация состояла из трех человек: ветеран труда, друг детства В.Б. Борсоева (впоследствии составитель книги «Гвардии полковник Борсоев») Н.Д. Зугеев, секретарь комитета комсомола авиазавода Нина Яковлева и я, секретарь Бурятского обкома комсомола. Тогда самолеты летали с посадками в Иркутске, Новосибирске и Домодедово, а самолет на Львов вылетал из Внуково. Помню, как мы с трудом нашли и вытащили бюст на складе аэропорта Домодедово, загрузили на машину и поехали во Внуково. Едва успели к самолету, вылетающему на Львов. Оказалось, что этим же самолетом летел генерал армии дважды Герой Советского Союза Лелюшенко. Во Львове в числе встречавших нас был и Илья Бузинаевич. Познакомились с Анной Евгеньевной (много прекрасных строк о ней есть в дневнике Владимира Бузинаевича), с дочерью героя Сыреной Владимировной и ее супругом Аркадием.

Праздник начался многолюдным митингом перед городской ратушей, где 25 лет назад было водружено Красное знамя Победы. В выступлении первого секретаря горкома партии Бандровского и бывшего члена Военного совета Первого Украинского фронта Крайнюкова отмечались мужество и храбрость советских солдат и офицеров, в том числе Героя Советского Союза В.Б. Борсоева.

Память сохранила незабываемый праздник на улице Борсоева. Широкая улица с многочисленными большими зданиями была расцвечена флагами, вымпелами, лозунгами на русском и украинском языках. В яркий полдень 27 июля 1969 года нас пригласили на улицу Борсоева, там уже собрались жители улицы, они называли себя борсоевцами и нашими земляками. Мы, конечно, очень волновались от того, что оказались в центре внимания собравшихся. Открывая митинг, посвященный присвоению имени В.Б. Борсоева одной из красивых улиц Львова, первый секретарь Червоноармейского райкома партии Р.А. Мусиевский напомнил слова маршала Москаленко о нашем герое-земляке. На митинге выступил М.О. Галушка, полковник запаса. Он рассказал, как они с В.Б. Борсоевым воевали вме-

сте. Здесь прямо у микрофона исполнила «Песню о Борсоеве» (слова В. Панченко, музыка Л.Тихонравовой) младший лейтенант запаса Л.Н. Тихонравова-Маслова, которая воевала в составе борсоевской бригады, а после войны окончила Одесскую консерваторию. «Это был наказ нешего комбрига - учиться после войны в консерватории, и я выполнила его наказ», - заявила она, выступая на митинге. Она запевала, играла на аккордеоне, и вместе с ней эту песню пели солдаты и офицеры борсоевской бригады, присутствовавшие здесь на митинге. Трудно было удержаться от волнения. В песне есть такие слова:

...Комбриг решителен и строг
во время боя
В затишье - человек большой души,
Какое б дело ни было, любое
Он мудро, справедливо разрешит.
Его уж нет, но кажется: он близко -
Вот у костра среди солдат сидит.
Над раненым бойцом склонился низко
И что-то с ним о доме говорит...

На этом митинге довелось выступить и мне. Я рассказал, как на родине героя чтят память земляка, передал от жителей нашей республики сердечную благодарность за то, что львовяне помнят героя. Выступил на митинге и брат В.Б. Борсоева - Илья Бузинаевич, работавший

тогда преподавателем Львовского сельхозинститута. Во время митинга посреди улицы образовался живой коридор, по которому к трибуне медленно подошла боевая машина, на которой была установлена хромированная гильза артиллерийского снаряда. Воины бережно выносят гильзу, рядом с ней - звезда Героя Советского Союза, их устанавливают на трибуну и становятся в почетный караул, и присутствующие здесь участники митинга возлагают к гильзе букеты цветов.

Передавая нам гильзу, первый секретарь райкома партии Р.А. Мусиевский сказал: «Сегодня, в день празднования улицы Владимира Борсоева, коммуниста, военачальника, Героя Советского Союза, верного сына бурятского народа, передаем трудящимся Бурятии священную землю с его могилы». На мгновение воцарилась торжественно-траурная тишина... (см. снимок. В центре - автор и дочь героя Сырена).

После передачи гильзы с землей состоялась торжественное открытие мемориальной доски, на которой золотыми буквами было высечено, что улица названа в честь Героя Советского Союза гвардии полковника В.Б. Борсоева, отдавшего жизнь за Родину. Участники митинга приветствовали юные пионеры, которые пришли на праздник в национальных костюмах народов союзных республик. Они торжественно заявили, что не уронят чести отцов-героев, и если Родина потребует, они поступят так же, как и Борсоев.

В этот же день мы возложили на могилу героя венки от трудящихся нашей республики и передали музею на Холме Славы города Львова бюст Владимира Бузинаевича Борсоева в бронзе и документальную фотолетопись о его жизни и подвиге. Переданные нами бюст и фотолетопись были размещены рядом с материалами о подвигах легендарного разведчика Николая Кузнецова. Замечу, что здесь, на Холме Славы, наш земляк похоронен рядом с ним.

По возвращении из Львова наша делегация передала дорогую реликвию в республиканский краеведческий музей, где она экспонировалась долгие годы.

Несколько слов о семье, о потомках Владимира Бузинаевича Борсоева. После поездки во Львов мы все годы до кончины Илья Бузинаевича (осень 2004 года) переписывались. Я по его просьбе писал о том, как живет республика, какие новости, и Илья Бузинаевич писал мне подробные письма о семье, о детях, за что я был благодарен ему. Сохранилось письмо Илья Бузинаевича от 26 января 1994 года. Вот строки из этого письма: «... я давно уже разменял девятый десяток, Анна Евгеньевна подбегает к тому же рубежу... Дети трудятся. Сырена, Арга 1 дий, Марина (внучка) вращают, около них постоянно крутится Володя - студент 3 курса медицинского... Нас теперь вдохновляет еще и малышка Настя (дочь Марины), ей 8-й месяц. Ее отец трудится в Австралии...». С тех пор прошло уже 12 лет. За это время ушли из жизни Анна Евгеньевна (в дневнике и письмах Владимир Бузинаевич называл свою супругу Ася, Асюня) и Илья Бузинаевич. Но достойная дочь нашего героя-земляка Сырена Владимировна хранит память об отце.

Пожелаем же дочери, внукам и правнукам Владимира Бузинаевича быть достойными имени своего отца, деда и прадеда, сына земли бурятской, Героя Советского Союза гвардии полковника В.Б. Борсоева.

Р.ГАРМАЕВ,
председатель Республиканского
совета ветеранов.

«Жэгтэй ушар болоһон юм» гэхэн конкурсдо

НҮГЭЛӨӨР НИМГЭНИИЕ НОХОЙ ЗУУДАГГҮЙ

Дээд-Хэжэнгын номоной зүблэлэй секретариин тушаалдаа хунгаданхай, зоной сунда гүрэн түрын хуули заршам эрхилэлгын харюусалгата ажалай амта танижа эхилхэн үемни хэн. Хөөрхэ хууринай айл бүхэн зу метрэй зайда посхоодой хорёо бариха гэхэн шиидхэбэри абтаад, хабарай дулаахан нэгэ үдэр Улаан хадынгаа хормойдохин ойдо хургааг отолхоёо хүтэээ хуйбаданхай гарабаб.

Залуу наһанай хүсэ шадал мэдүүлэн һахы-һалаг боложо, халуун хүлһэндэ самсынгаа норошотор хүдэлбэб. Нэгэ забдадаа «газаалха» гэжэ буртаг руу шурган ороод (эндэ хэһээ эшхэ, гайхаха байгаа хүмбид) үмдэээ шобтогойлонхой, намаалжа эхилхэн мододой хангалаар амилжа, шиисгалдайнуудай абяа соносон ябан һуунаб. Сэнгэлиг даа! Тиин хуутараа холо бэшхэнэ шэрэнгийн оёрто хоёр нюдэдэй намайе ехэл анхаралтайгаар шэртэжэ байхые обёоржорхибоб! Үмдэээ бушуу татаад (аршаха забдагуй), буруу харан хирмэээ шангадхаан саашаа алхалбаб. Ара тээһэмни гиинанһан һулахан абяанай гарахада, зүг татажа, гэдэргээ эрьбэб. Нохойн нюдэдтэй харасамни туглаба. Нюдэд соонь «бү орхини даа» гэхэн гуйлта тон элхэн үзэгдэхэ юм.

Эзээ агдажархёо гээшэ. Тэрэнэ энээгүүр ябаа бэээ» гээд, ябахаяа забдахадамни, бүришые гунигтайгаар гиинаба. Эхэл болгоомжотой дүтэлбэб. Хэн аилай нохой байһыень танижа ядан адагланаб. Номонингоо хууринуудай айл бүридэ хэрэгээрээ ородог хэн тула, нохойнуудыень таниха нэм. Ойлогжо ядажа байһаар, шаңдаганда зүүгдэхэн урьхада хойто хүлөөрөө орошоһыень харажархихадаа ухаа алдабаб. Шабын түмэртэ хүлэингөө арһа яһа, шүрбэһэндөө хүртэр отолуулан барһаные аймабтар хайран, урьхыень мулталхые оролдожо нэтэрхэдэмни, нюурьнеми урихан зөөлэн хэлээрээ долёохо юм.

Үдэшэ оройхон болотор ажаллахадаа, энэ нохойн наһаа холодохогүйень гайханаб. Хэдэн хоногто хоһон энэ барһан барянда байгаашые юм даа, абажа ябаһан эдэһнээ ху...

баалдаа нэм. «Яба гэртээ!» гэжэ заңдар-хадамнишые, ойро тойронгоор гүйгөөд, холо ошоногуй. Тиигэ-һээршые ажалаа дүүргэжэ бусаха харгыдаа гарабаб. Мүнөөхимни ара тээмни дахасалдаа ябаха юм. хууриндаа нилээд дүтлөөд ябахадам, нохой хоёр тээгүүрни гүйсэгээн гарыемни долёосгообо. Абарууландаа, үлэ залгууландамни нигэжэ баясхал хүргэнэ гэжэ ур-машаһан сэдхэхэдэ абтанаб. Нохой урдмани ороод, нам руу харасган хатарган ябтараа, хуурин тээшэ зурьса гүйшэбэ.

Тэрэл үдэшэ, үглөөндөө, нэтэрүүгээр һурагшалаб, тээд лэ нохойгоо үгы болгоһон айл оддобогүй. Хэнэйхин аад нюуна хаб гэжэ дүтэ һайн нүхэр-рэйнгөө хохидоһон мэтэ гомдол түрэнһишые.

Ойдо абарагша нохойгоо ханаандаа бэдэрхэн сэдхэхэтэй удаахан ябааб.

Энэ ушарһаа урдань гээшэ хэн гү, һүүдэнэ гү, Леоновкын нэгэ айлда ерхэдэм, хүгшөөдэй: - Миша, шамайе нохой зуудатгүй юумэлтай? - гэжэ асууба. - Хоёр нохоймнай гэнжэгүй байхадаа, хүршэнэрөөшые оруудатгүй юумэл.

Тэрэл үдэрһөө шэмээшэг хүгшөөдэйни үгэ өөр дээрээ адаглажа эхилээ хэн хаб. «Һайн хүниие нохойшые зуудатгүй юм гүб даа», - гэжэ намайе өөдөн болгоһон абга эгшэмни юун дээрһээшыеб зэмэлэн татажа, бүри урда тээшэ хэлэһэниие тодо удхатай болоо агша бэлэй.

Байгал далайн суута Чивиркуйский гэдэг тудхалтаһаа загаһа оложо абаха гэжэ автомашинаар гүйлгэлдэжэ ябанабди. Тиигэһээр хууринда хүрбэбди. Газаршамнай хуушаранги гэр тээшэ заажа: - Энэ айлда сиг загаһан наймаа байдаг, - гэбэ.

Хашаагайн үүдэндэ тугалай ээргэ томо аймабтархан нохой маанад тээшэ хаража, альганай шэнээн шэхэнүүдэ һэртыл-гэжэрхёод һуубал даа.

- Та орогты. Танинемнай нохой зуудатгүй ха юм, - гэжэ тэрэнэй нам руу харамсаарнь, энээдээн найршаба. Хэн хэлэһнээ татаа юм, халамгайшаг

болоһон би нигэжэл харгыдаа шашаа хүнлэби.

Хүн үгдөө, хүлэг хүдэе төрөдөг. Яахашые аргагүй боложо, кабинанаа гарабаб. Үүдэнэй барюулаһаань бажуушоод, нохойе адаглабаб. Нимэ үүлтэрэй нохойе үсөөхэн лэ үзэһэнби. Одоо хүрөөтэй! Гэртэн оройдоошые хамаархагүй янза үзүүлхые шадахыса оролдон, үйлсөөр алхалбаб. Хулгай нюдөөрөө аймшагтай тэрэ амитаниие адаглаха хүм. Нүхэдэймни наадалһан хара-саһаа ара нюргамни татаа-захадал гэхэ юм. Нохой намайе адуулжа хуутараа, толгойгоо эгсээр хазагад гүүлэн машина тээшэмнай шэртэһэбэб. Тээ саанахана ошоод, дэмы-дэмы хоолойгоо забасагаабди. Нохой мүнөөхил хэбээрээ. Яалтайб? Хоёр алхам тэрэн тээшэ хүлэе арай һольбуулаад, шомшорбооб. Минни эндэ оройдоошые үгы юм шэнги, эмэдшые гэдэгтэгүй хэбэртэй. Зүрхэмни луг-луг сохилжо, амимни бахалзууртаа гарашанхай. Машины сонхоор ирэйлданһан нюуринууда хоромни бусална. Дан үни нигэжэ ношшорболни, ямаршые амитан муу һэжэг түрэхэл. Хашаагай үүдэн нохойн уусаһаа хахад мэтрэй зайда... Үүдэнэй шэб-хэн барюулын доошонь дарабани, һула болохо... Үшөө алхам, үшөө нэгэ... Нохой хараһан тээшээ хараһанхай. Үүдэнэй барюудда гарни хүрбэл гү гэхэтээ, мэдээн соохортоо хашаа соо орошобоб. Нохой халхай! Амбаарай ханын наана нохойн гэрэй нүхэнэй үүдэндэ эгээл тиимэ аряатанай шүдөө ирэйлгахые харажар-хин гэхэдээ, буугай һомон шэнгээр гэшүүр аүүлн, веранда соо орошобоб.

Одоо даа, энэ наһан соогоо айгаа, сошоогүйгөө һүрдэбэб. Нүгэһэмни дэгдэһэн алдаба ёһотой. Бэемни һалганана, нюдэди эрээлжэнэ. Үмдэмни хуурай, гансал сами руумни хадхаланшуу. Верандын сонхоор харахадам, тэрэл хоморой үүлтэрэй үлэгшэниинь гүлгэл-хэнэй хэбэртэй! Ай, бурхан тэнгэри! Амиды мэндэ яжа гарсадаба гэшэбди! Гэртэ юунэйшые болоогүй юм шэнги ехэл томоотой зангаар орожо,

амар мэндые айдабаб. Гэрэй ээд мэндэшэлэсэ-бэшыегүй, абяагүй нюур нюураа харалсабаб. - Үбгөө, нохоймнай хашаа-гайнгаа газра бэшэ хэн гү? - гэбэ хүгшөө. - Тиимэ! Тиимэ! Хашаа-гайгаа үүдэндэ, хүрхэйхэн лэ нохой байна! - гэжэ би ташаагаа тулаагүйхэн байнаб. - Үлэгшэнтэй хэди гүлгэ түрөөб? Хүгшөө дуугай газраашаа гарашаба. - Сиг намда хулалдыт, - гээд хахад шэлтэй архи стол дээрэ табибаб. - Амар Хурамханһаа эрбэб. - Манда загаһан үгы. - Тиигээ һаа, нэгэ гүлгээс. - Бултадаа хүнүүдэй захи-тай... Хүгшэн орожо ерээд, стол дээрэ эдэе табиба. - Сайлагты... Үбгэжөөшые былахын хүсөөр столдонь һуулабаб. - Холоһоо зорюуталжа ерээб. Хоһон бү гаргыт. Нохойнтнай гүлгэ минн абахагүйли. Үшөө түрэхэдэнь, захила хэпшэдтэ үгэнэ бээлт, - гэхэ мэтээр дуугарнаб. Хүгшэн хажуудамнай дү-тлэб. - Үгэхэмнай гү даа... Нохойдо боруудатгүй һайн хүн ян-затай...

Нэгэ үе дуутай байдал оршобо. Ай гэжэ даа! Үбгэнэй нюур харан гэхэмни, хоёр томо нөлбосо жабжыень уруудажа ябаба! Эрихэгүй юумэ эрижэ, мунихаржа һуна гээшэлби! Саашань үгэ, хэлэжэ үрдэ-гүйдэм, үбгэжөөл газраашаа гарашаба. - Үлэгшэнэймнай гүлгэлые захиппад ехэ олон. Хэдэн улаа түрэхэдэньше, захила хүсээдэ-хэгүй, - гэжэ хүгшэнэй намда ойлагуула үгээр үбгөө оробо. Нэгэ тэбэри сурагар ута хүрэнэ загаһа һугабшаланхай. - Гүлгэдэйм ойро хүрэнгүй энэниие абыш даа. Хайшаашые үгы болоһоноо, сонхоор машиньмнай харагдаба. Хүгшэнэ мүнгэ һарбайгаад, үбгэнэй гар шанга адхаад, сиг загаһатай бүүдүн хүн нүхэдтөө ошобоб. Нохойнуудтай һайн байха гээшэ ноёрхуу заримантай харилсаһанһаа үлүү дээрэ юумэл даа... Михаил БАТОИН.

Читателям - басни

Гунга ЧИМИТОВ БЕРЕЗА И КЕДР

С обрывом рядом, средь глуши лесной, Росла близ Кедров юная Береза. Была она, как изумруд весной, И, как алмаз, сверкала от мороза.

И был в Березу старый Кедр влюблен. - Склонись ко мне, - шептал ей часто он, - Одной негоже быть в лесу, А я от всяких бед тебя спасу... Но вдалеке, на буйном косогоре, Стояли кедров молодые, как в дозоре.

И лишь о них Березонька скучала. И старый Кедр все начинал сначала, Все говорил ей нежные слова: - Из мрамора твое, Береза, тело, Нигде такой не видел кожи белой.

И закружилась у Березы голова, И светлая, доверия полна, К седому Кедров поддалась она. Сплелись влюбленные ветвями, как руками, И, чувствуя себя под облаками, Трухлявый Кедр зеленую целует...

А сердце старое его давно шалит, балует, Не вынесло оно страстей порыва, И ружьём Кедр всей тяжестью с обрыва, С собой Березу увлекая...

Ну, а мораль какая? Порой встречается чета такая.

ЛЕТУЧАЯ МЫШЬ

В каком-то птичьем городке, В леске, Что вырос у речных извилин, Судьей служил мудрейший Филин.

Он честен был и строг, Проказ и ловкачей терпеть не мог. Разбосм благоденственную тишь В леске том нарушала Мышь. Не та, живущая в норе под кручею.

Другая Мышь - летучая. Однако, сколь она не воровала, Под суд в конце концов попала. Суд грозен был и скор: Воровке крылья под топор. В усмешке Мышь лишь искривила губы.

- О, Филин, - говорит, - твой законы грубы. Законом птичьим ты мою вину не меря. Не птица я, я - настоящий зверь! - И показала зубы. Как судья не рядали, А Мышь на волю отпустили. Мышь прямо с дерева суда Взвилась и унеслась неведомо куда.

Не знаем, где она носилась, Но только в городке зверином объявилась. Исчезли в городке покой и тишь: Всех перессорила, обворовала Мышь.

И скоро тут Над нею состоялась суд. Рычит судья - Большой Медведь. - Доколе будем мы терпеть, Ведь есть у нас улики Про твой разбой великий. Суд вынес страшный приговор: Воровке крылья - под топор. В усмешке Мышь лишь искривила губы.

- Топтыгин, - говорит, - твой законы грубы. Звериный кодекс не годится. Ведь я не зверь, я - птица. Вспорхнула Мышь и ... улетела. На этом и заглохло дело.

А где она сейчас летает Никто не знает. Но если же она К тебе вдруг постучится в дверь, Ты документы у нее проверь.

«Минии мүшэн шинии мүшэнтэй...» гэхэн конкурсдо

ЭХИН ДУРАН

Энэл наһанайм Эхин дуран. Эрьен бусаа гүш? Эдир залуутайм Эршэ хүсэн, Эршэдэн дахинаа Орёллоол гүш? Ошотой Он жэлүүдэй Ошохо бүрээ.

Зүрхэмни лутшаа бэлэйл Золгожо шамайгаа. Зүдхэжэ тэгүүлээ нэм Зохидохон шамдаа. Залуу наһанай охиндоо Золгоол бэлэйли дураяа.

Дурлажа шамдаа Доһолон сохилоо. Дуунай аялгаар Дуулан эздэлээ.

Улаан зүрхэмни Уулзаад шамтайгаа Уулын оройгоор Ниидэн жэргээ.

Зунай хүниндөө Зүрхээ нэгэдэн, Наһанай залууда Найдал сэдхэн. Намшаа үдэшэндөө Наадаһаа сугтаа Хүтэрэлдэһэн хожуулаа Хүргэлшэл нэм инагаа.

Дүтлөөд шамдаа Дүмүүхэн хасарыешни, Дулаахан уралыешни Үнэн зүрхэнһөө Үндэн таалагша нэмби.

Зүүдэн болоод Зүрхэн соомни

Үлөөлши даа. Эльгэ зүрхэнэймни Эхин дуран Залуу наһамни.

Халин ошоолши, Хайшаа ябашообши даа. Эхин дурамни, Эльгээн хүлээнэлби. Энээхэн наһандаа Этигэл найдалаа Эршэдэн шангадаа.

Хүлээн байхаб Ходоодоо шамайгаа. Халуун зүрхэнэйм Инаг дуран, эхин дуран. Зүүдэндээшые һаань Заатагүй шамтайгаа Золгожо уулзахаб.

Цыдендоржо ЦЫДЕНЖАПОВ.

Суута композитор, Россин искусствын габьяата ажал ябуулагша Базар ЦЫРЕНДАШИЕВАЙ 70 наһанай бидо

БАГА БАЛШАР БА ЭДИР НАҺАНДАА

ЭЛИТЭ ехэ композитор Базар Цырендашиев 1936 оной гал улаан Хулгана жэлэй апрелин 10-да Агын тойрогой Согто-Хангил сомоной Жабхараагай-Эхин нютагта Ага найман эсэгын буряадуудай ууган хүбүүн Галзууд угай Дэлдэгэр хүүхүрэй малшад Очирой Цырендаша Сэмжээнэй Нима хоёрдой долоон үхибүүтэй үнэр баян бүлэдэ ехэ хүбүүнийн боложо түрэн юм. Зуун жэлэйнь ойн баярай эдэ үдэрүүдтэ тэмдэглэгдэжэ байһан Россин Гүрэнэй хоёрдох Дүүмын депутат, багша, оршуулагша, нийтын мэдэжэ ажал ябуулагша Харгана угай Бата-Далай Очиров болон бусад аадар суутай хүнүүд энэ нютагһаа гадбалтай гэжээ.

Хүбүүнэйнгээ оройдоол гурбан паратай боложо байха үедэ түрэлхидын Шинлхын район руу зөөжэ, Улаан Армида моридые бэлдэдэг Ононой мориной заводто эсэгэн адуушан болоо һэн. Тиихэ үедэ эцдэхэ эхэ байгаалин ямар гоё, дуулин хайхан, энхэ тайбан байгаа гэжээ: тойроод уянар мана татаһан, нюдэ адама гүрэн тала амгалан тэнюунээр хабтайга; ая гангын хангал хайхан үнэр анхилха; эндэ тэндэ таража һууһан малшадай үдэш үглөөгүүр аргал хохироор унай табихадань, хүжэ арсаар сагсай уюулжа байһан юумэдэл, холоһоо һуунагтан харагдаха; аадар бороогой ороһоной һүүлээр долоон үнгөөр һолоног татаха; хони ямаадай маараан, үхэр малай мөөрөөн, бухануудай бүрхирөөн, зоходоон, тэмээнэй буйлаан; хараани холо хүхэрэн харагдааша хада гүбээнүүдэй абартабар модо һөөгүүдтэ һууһан хүхы шубуунай донгодоон хүнэй сэдхэлдэ ямар хайхан мэдэрэл түрүүлдэг бэ даа. Юрэдөөл, нимэ үзэсхэлэн хайхан нютагта тоонтотой, урган тэнжэһэн, үндын ехэ болоһон үхибүүнэй боди сэдхэлдэ, ухаан бодолдо хүгжэм шэнхинэнгүй яаха бэлэй?! Ушар нимэһээ аялга хайхан хүгжэм зохёогшо Базар Очирович ойун бэлиг эхэ нютагһаа, эхэ байгааһаа эхитэй, уг унгитай гээд хэлэжэ болоно.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай эхилхэдэ, Цырендаша Очирович бүлэ тойрогтоо бусажа, Агын дасанай баруун тээхэнэ оршодог 33 партизанай нэрэмжэтэ бишыхан колхоздо нютагжаба. Уданшлөгүй эсэгэн фронт мордожо, Сталинградтай тулалдаанай гал дүлэн руу ороод, эрэлхэгээр дайлагдажа ябатараа, баатарай үхэлөөр унаһан байгаа.

Базар хүбүүхэн 1944 ондо нютагайнгаа эхин хургуулида оробо. Хойшоодоо тэрэ Агын дунда хургуулида орожо, долоодохи класс дүүргэжэ һэн. Тэрэнэй бага балшар ба эдир наһан дайнай хатуу шэрүүн үетэй тулалдаа бэлэй. Энэ дайнда эсэгэе адалаа, хэды үйдхар гашуудалда дарагдаашье һаа, зоригоо мохонгүй, фронт мордохынгоо урда тээ абынгаа хэлэһэн үгые, дүүлшынэ захяае нангинаар дүүргэжэ, Эхэ оройнойгоо, арад зонойнгоо аша туһада бүхы хүсэ шадалаа, бэлиг шэдабаряа зориулан байха юм. Тийн 1952 ондо Улаан-Удын П.И.Чайков-

һүйдхэлые усадхан нэргээхэ, зоной һуудал байдалые найжаруулаха, үндэһэн арадайнгаа соёл болбосоролье хүгжөөхэ талаар ехэ ажал ябуулан байгаа.

- 1960-1963 онуудта би наһанайнгаа нүхэрэй түрэн нютагта - Волго мурэнэй эрьдэ оршодог Чувашай АССР-эй Шумерля хотын Соёлой байшангай уран хайханай хүтэлбэрлэгшөөр, директорээр хүдэлхэдөө, ураг түрэл арадууд болохо монголнуудай, хальмагуудай, татаарнуудай, чувашнуудай хүгжэмэй соёлтой танилсаһан, нийтэ хүн түрэлтэнэй хүгжэмэй уута баялигуудые классикаһаа эхилээд, манай үе хүрэтэр гүйсэд шудалһан байһаб, - гэжэ композитор мүнөө хөөрэдэг.

Буряад орондоо бусажа ерэхэдэ, республикын Арадай уран бэлигэй байшангай методистаар

СЭДХЭЛ ХҮДЭЛГЭНЭН АЯЛАНУУД

ҮХИБҮҮН бүхэн, хүн бүхэн залуу наһандаа шүлэг зохёогоод, зураг зураад туршадаг байха. Зүгөөр тэдэ дуу зохёохо хүсэлдэ абтадаггүй. Ушар нимэһээ дуу зохёохо уран бэлиг бурханай үршөөлөөр, хүхэ мүнхэ огторгойн хайра заяагаар үсөөхэн лэ хүнүүдтэ үгтэдэг гээшэ. Юрэдөөл, Базар Цырендашиев нимэ үсөөхэн хүнэй тоодо оронол даа.

- Би бүхы наһан соогоо тэрэнэй дуунуудые наадаха золтой байһандаа баягтайб. Тээ наадаха бүхэндөө дуунуудайн аялга хүгжэмдэ ямар бэ даа шэнэ мэдэрэлдэ, шэнэ бодолдо абтадагби. Манай ахатанай зохёохон дуунууд онсо шэнжэтэй, абьяас хүсэтэй, гүнзэгү удхатай, сэдхэл хүдэлгэмэ найруулгатай байдаг гээшэ. Тэрэнэй дуунууд жэнхэни

дашиевай дуунууд сооһоо аб, хаар лэ ой ухаанд ороодхидо Жарадахи онуудай һүүл баг уянгата хайхан хоолойтой Жасаран Дандаров энэ дууень яма гоёр түрүүлэн гүйсэдхэжэ, зоно сэдхэл бодолье хүлгүүлээ гэжэ хэм?! Тингэжэ тэрэ үргэн дэлюуг баян дэлгэр манай нютаг уянгата хайхан дуунуудые уда хүгжөөлгэдэ ехэ нүлөө үзүүлэ байгаа. Д.Дамбаевай үгэ дээр бэшэгдэһэн «Уянгын дуун шагнагдадай сэдхэл абаһаар татадаг гэжэ. Дондог Улзы туевай үгэ дээр зохёоһо «Бууралхан эжымни» гэжэ дуу композиторай өөрөө уянгата зөөлэжнөөр, гунигай мэдэрэлтэйгээр дуулахадаһы, сэдхэл хүдэлгэнгүй байхы аргагүй. «Инаг дуран», «Гуниг», «Зүрхэнэ дуун», «Хүхын дуунай хана», «Бусахаб шамдаа» болон буса

ОЮУН БЭЛИГЫНЬ – ЭХЭ НЮТАГҢАА

скиин нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищиин хоорой дирижированин класста һурахадаа, Ленинградһаа ерээд, Буряадай оперо болон баледэй театрай ахамад дирижероор хүдэлдэг Михаил Ефимович Эпштейндэ заалгажа, мэргэжэлээ шудалһан юм. Хүгжэмэй училищиде һуража ябаха үедөө тэрэ композициин шунал абьяаста абтажа, дуунууд болон хоорой зүжэгүүдые зохёодог байгаа.

Саашадаа тэрэ гурбан жэл соо Новосибирск хотын М.Глинкын нэрэмжэтэ консерваториин теоретико-композиторска факультеттэ һуража, мэргэжэлээ дээшлүүлээ һэн. Композитор Базар Цырендашиев бүхы наһан соогоо дуунай жанрай охиндо абтажа, грек арадай үлыгэр домогой ёһоор жэгүүртэ хүлэг хазаарлажа унаһан уран шүлэгшэдтэй хамта ирагуу хайхан аялга хүгжэмэй долгин дээгүүр харайлгажал ябадаг гэжээ.

табан жэл соо хүдэлһэнэйн һүүлээр 1968 ондо Буряадай АССР-эй Соёлой министерствын тогтоолоор Базар Очирович Цырендашиев Буряадай филармони болон «Байгал» ансамблин уран хайханай хүтэлбэрлэгшөөр томилогдоо һэн. Тийн филармонийн болон «Байгал» ансамблин коллектив эдэ жэлүүдтэ Совет оройнойгоо бүхы республикануудаар, харин гүрэнүүдээр гастрольдо ябахадаа, уран хайханай хүтэлбэрлэгшынгөө зохёохон программын үндэһөөр буряад арадай соёл болон искусствые олонийтын дунда үргэһөөр дэлгэрүүлдэг, нэбтэрүүлдэг байгаа.

- Соёлой мэдэжэ мэргэжэлтэ хүдөөгэй уран хайханай бүлгэмүүдтэ туһа хүргэдэг байгаа. 1967 ондо Октябрийн хубисхалай 50 жэлэй ойдо зориулагдаһан бүхэсооһа харалгада манай Зугаалайн Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой уран хайханай бүл-

буряад аялга хүгжэмөөрөө, дабтагдашагүй түхэл маягаараа, уянгата хайхан нугалбаряараа хүн бүхэнэй дура бүлэдаг юм, - гэжэ ойун бэлигтэй композитор Базар Цырендашиевай «Түрэл нютагайм дуунууд» гэхэн концертые Буряадай гүрэнэй филармонийн байшан соо нэхэдэ, концертмейстер, Россин арадай артистка Дарима Линховоин хэлээ һэн.

Энэ концерт наадан ямар үндэр хэмжээндэ үнгэрөө һэм даа. Манай мэдэжэ композитор, Россин Федерациин Композиторнуудай холбооной секретарь Виктор Усович ингэжэ хэлэбэ:

- 25 жэлэй урда тээ тэрэнэй хэдэн зохёолнуудтай танилсахадаа, Базар Очирович хадаа бэлигтэй бэрхэ композитор юм байна гэжэ ойлгоһон хүм. Энэһнээ хойшо арбан жэлэй үнгэрхэдэ, элигтэ ехэ дуу зохёогшо байна даа гэжэ мэдэрээ бэлэйб. Харин мүнөө, энэ концертын һүүлээр, манай аха нүхэр агууехэ

олон поздүүдэй үгэнүүд дээрэ зохёохон уянгата дуунуудынэ зоной дунда алдаршанхай.

Буряад оройной суута дуушад Бадма Балдаков, Лхасаран Линховоин, Ким Базарсадаев, Дугаржаб Дашиев, Галина Шойдабаева, Валентина Цыдыпова, Ольга Аюрова, Болот Бороев, Елена Шареева болон бусад Базар Цырендашиевай дуунуудые түрүүлэн гүйсэдхэжэ найжалхаһаа гадна, өөһэдынгөө репертуарнуудта оруулжа, саашадаа далан жэгүүр ургуулдаг юм. Эхэ орондоо дурлалай, эрхэтэн ёһоной мэдэрэлэй патриотическа дуунуудта Базар Очирович уянгата зөөлхэй Улаан оруулдаг бэлиг шадабаритай юм. О.Дамбаевай «Ленин тухай» Б.Окуджавын «Солдадай бэлбэһэн эхэнэр», Р.Гамзатовай «Хүбүүдэй тангариг», Н.Дамдиновой «Мүнхэ байха» болон бусад дуунуудые энэ талаар дурдажа болоно.

Манай бэлигтэ композитор хүүгэдтэ зориулан олон дуунуудые зохёонхой. Эдэн онсо өөрсэ аялга хүгжэмөөрөө багашуулай дура татадаг, тэдэниие һонирхуулдаг. Ц.Номтоевой «Бээлэй» гэжэ дуун хүнгэһэн, Г.Дашабыловай «Эдэзмэр хүн» гэжэ дуун наадалһан шэнжэтэй, мүн лэ тэрэнэй «Барилдаан» гэжэ дуун согтой хүхюун, Ц.Дондогойн «Улгын дуун» дуурама зөөлхэн аялгатай юм.

Һүүлэй жэлүүдтэ Базар Цырендашиевай дуунуудай образудуу сэдхэл бодолой улам гүнзэгү мэдэрэлтэй боложо байна. Тэрэнэй олохон дуунууд романсын жанрта дүтэрхы юм. Эндэ Дондог Улзытуевай үгэ дээрэ зохёогдоһон «Үүрэй толон», «Хабар» гэжэ дуунуудые дурдалтай. Гадна тэрэ Ц.Галсановой «Түрэл Буряад оройной», Г.Чимитовэй «Байгал», «Байгалай зурагалууд» гэжэ һур жабхаланта хүгжэмтэй хоорой дуунуудые зохёонһон байна.

Түрэл арадайнгаа соёл болон искусство хүгжөөлгэдэ ехэ габьяатай байһанайнгаа түлөө СССР-эй Композиторнуудай холбооной гэшүүн Б.О.Цырендашиев «БурАССР-эй болс», РСФСР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша» гэхэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн, республикын Гүрэнэй шангай лауреат, Агын Буряадай автономито тойрогой хүндэтэ эрхэтэн болон, Хүндэлэлэй орденээр, олон медаллар шагнагдаһан байха юм.

Бага-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист, Россин соёлой габьяата хүдэлмэрлэгшэ.

ЗУРАГУУДАЭЭРЭ: Б.О.Цырендашиев; Агуу Илалтын һайндэрэй үедэ.

Авторай фото-зурагууд.

АЖАЛАЙ ЖОЛОО БАРИХАДАА...

ХҮГЖЭМЭЙ УЧИЛИЩИЯ амжалтатыйгаар дүүргээд, 1956 ондо ажалайнгаа жолоо бахим барижа, Агын багшанарай училищиде дуунай багшаар хүдэлжэ захалаа һэн. Энэ жэл залуу мэргэжэлтын намтарта онсо удхатай, мартагдашагүй жэл болоһон юм гэхэдэ, адуу болохогүй. Московско областиин Орехово-Зуево хотын багшанарай институтдай биолого-химическэ факультет түгэсхөөд, РСФСР-эй Гэгээрэлэй министерствын эльгээлтээр Агын 1-дэхи дунда хургуулида биологи, химээр багшалажа байһан Инесса Павловна Чоби гэгшэтэй танилсажа, айл бүлэ болоо һэн ха. Эбтэй зетэй энэ бүлэ хоёр хүбүүтэй: Баяр, Андрей, табан ашатай юм.

1957-1959 онуудта Базар Очирович Агын тойрогой Соёлой байшангай уран хайханай хүтэлбэрлэгшөөр табигдахадаа, бүхы гурбан аймагай нютагуудаар ябажа, дайнай һандарал

гэмые композиторнууд Базар Цырендашиев Василийн Волков (Шэтэ) хоёр бэлдэһэн юм. Тингэжэ колхозойнай арадай хоор шалгара шалгарһаар, Кремлийн Съезднүүдэй ордон соо үнгэргэгдэһэн түгэсхэлэй харалгада хабаадажа, «академическэ» гэхэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртөө һэн, - гэжэ тинхэдэ энэ колхозой түрүүлэгшэ байһан Дондог Борлодоевич Найданов мүнөө дурсан хөөрэдэг.

1975-1980 онуудта Б.О.Цырендашиев Улаан-Уд хотын Түбэй хүүгэдэй хүгжэмэй хургуулийн директорээр ажалаба. 1980-1983 онуудта Буряадай Композиторнуудай холбооной правлениин харюусалгата секретаряар, 1989-1998 онуудта республикынгаа Композиторнуудай холбооной правлениин түрүүлэгшээр хүдэлхэдөө, залуу хүбүүд, басагадые холбоонийнгоо гэшүүнээр абаха талаар ехэ ажал ябуулаа һэн. Тийн эгээл энэ үедэ Пүрбэ Дамиранов, Баяр Дондоков, Дарима Шагдарон, Лариса Санжиева гэгшэд Композиторнуудай холбоондо абтаа бэлэй.

композитор лэ байна даа гээд хэлээ ёһотойб.

Тэрэ залуу наһанһаа зоной дунда мэдэжэ болохо, алдар солодо хүртэхэ зол хубитай хүн байгаа. 1957 ондо Агын тойрогтоо хүдэлжэ байха үедөө Базар Цырендашиев дуу зохёожо, «Ажалай соло!» гэхэн Шэтэ можын фестивалда хабаадахадаа, шаңда хүртэжэ, өөрынгөө дүрэ шадабариде этигээ һэн. Хойшоодоо 50-яад жэлэй турша соо дуунуудые зохёоно, мүнөө 400 гаран дуун уянгата хайхан аялгаараа зоной дура татаһаар лэ. Тэрэнэй дуунууд үндэһэн буряад аялгаараа бусадһаа шалгардаг. Олохон дуунуудын арадай аман зохёолһоо үндэһэтэй байһаараа үргэн нийтын ухаан бодолодо дүтэ, тэдэнэртэ ойлгосотой байдаг гээшэ. Элдэб арадуудай аялга хүгжэмэй уутаһаа баялигуудынэ наринаар шэнжэлдэг, онсо зүйлигүүдынь халажа абадаг юм.

Даша Дамбаевай үгэ дээрэ зохёогдоһон «Сэлэнгэ» гэжэ суута дууниинэ Базар Цырен-

Инженерному факультету БГСХА - 45 лет

В далеком 1961 году приказом Министерства сельского хозяйства СССР за № 218 от 17 июня в Бурятском сельскохозяйственном институте открылся факультет механизации сельского хозяйства (ФМСХ). С первых лет основания факультет стал центром по подготовке высококвалифицированных инженеров-механиков не только для Бурятии, но для Читинской, Иркутской областей, Республик Тыва, Саха-Якутия и других регионов страны. Есть выпускники и в соседней Монголии.

высшего профессионального образования.

С 2001 года на факультете открыта специальность "Электрификация и автоматизация сельского хозяйства" со специализацией "Энергообеспечение сельского хозяйства".

В этом году идет подготовительная работа по открытию специальности "Технология обслуживания и ремонта машин в АПК".

студентов на категории "В" и "С", открываются новые классы, лаборатории и многое другое. Из всего этого следует отметить лабораторию инструментального контроля автотранспортных средств с компьютерной выдачей результатов диагностики при прохождении автовладельцами технического осмотра в ГИБДД. Вся необходимая документация для оказания данного вида услуг у академии имеется. Сегодняшний инженер сельскохозяйственного производства - это специалист, который способен решать задачи механизации, автоматизации и электрификации сельскохозяйственного производства на основе инновационных технологий. Новые специализации, открытые на факультете, направлены восполнить востребованность в специалистах с высшим образованием для работы на предприятиях автотранспорта, нефтепродуктообеспечения, а также решать вопросы в области возобновляемых источников энергии, например, такие, как использование солнечной энергии гидроэнергетика, ветроэнергетика и т.д.

Преподавателями факультета также оказываются образовательные услуги по повышению квалификации и подготовке операторов и руководителей предприятий нефтепродуктообеспечения, работников АПК Республики Бурятия и Читинской области по охране труда, квалификационная подготовка специалистов по логистическим методам организации работ.

На нашем факультете есть реальная возможность получить высшее инженерное образование всем желающим, а также повысить квалификацию по современному образовательному технологическому уровню.

Ц. ДАМБАЕВ, декан инженерного факультета ФГОУ ВПО БГСХА им. В.Р.Филиппова, заслуженный инженер РБ.

ВЫБИРАЙТЕ ПРОФЕССИЮ ИНЖЕНЕРА...

Хорошо зарекомендовали выпускники факультета, которые работают в системе МВД. Среди них первый заместитель министра внутренних дел РБ полковник П.С. Мордовской, заместитель начальника УГИБДД РБ Б.И. Ерыгин, заместитель начальника УГИБДД подполковник В.В. Далбанов, заместитель начальника УИИ полковник В.Н. Булыгин и другие. Выпускник подполковник Цыденов Б.В. работает военным комиссаром Кижингинского района. Всех выпускников, которые достигли определенных высоких результатов, должностей, трудно в одной статье перечислить.

Сегодня подготовка специалистов идет в основном по направлению "Агроинженерия" с присвоением квалификации "инженер". Если с 1961 года факультет готовил инженеров-механиков по специальности "Механизация сельского хозяйства" с одной специализацией "Эксплуатация сельскохозяйственной техники", то сегодня на факультете открыты специализации "Эксплуатация автотранспортных средств" и "Топливозаправочные комплексы и нефтесклады". По этим специализациям подготовка инженерных кадров проводится не только по очной и заочной формам обучения, но и по сокращенной (3,5 года) программе на базе ССО и

За 45 лет существования факультет подготовил всего 5208 инженеров-механиков. Первый выпуск из 53 студентов очного обучения состоялся в 1966 году. Только из этого выпуска на родном факультете работают заслуженный работник высшего профессионального образования РФ, профессор Ю.А. Сергеев, заслуженный работник высшей школы РФ, доцент С.Б. Ешеев, заслуженный работник АПК РБ В.Е. Буркин. Все они работали и работают заведующими кафедрами, а доцент С.Б. Ешеев отработал деканом факультета 16 лет. Из выпускников докторами технических наук, профессорами стали Ю.А. Сергеев, Д.Б. Лабаров, А.В. Кузьмин, а также лауреатами Государственной премии Республики Бурятия являются доценты В.В. Тумурхонов, А.И. Дарханов. Многие выпускники факультета избирались депутатами Народного Хурала Республики Бурятия и других уровней. Среди них можно выделить таких, как В.Л. Гарматов, Н.Б. Можодов, В.В. Красников, И.А. Бобков, П.Л. Носков, Н.Д. Бадмаев, В.Г. Дондуков, Д.Ч. Боросгоев и др.

Известны имена выпускников факультета, работающих руководителями хозяйств и предприятий АПК: С.И. Филиппова, Н.И. Шолена, Ч.Ц. Цыренова, Ю.Ф. Гурлуева, В.Ч. Дамчиева, В.А. Павлова, М.В. Рютина, В.Г. Дондукова, Б.К. Бородина и многих других. Сегодня на высоких должностях работают руководителем администрации президента и правительства РБ И.Б. Дагбаев, министром сельского хозяйства и продовольствия РБ В.В. Бунов, заместителем министра сельского хо-

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Понедельник, 24
Первый канал
07.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 НОВОСТИ
10.05 Т/С «УБОЙНАЯ СИЛА»
11.10 «ДЕТЕКТИВЫ»
11.50 «МАЛАХОВ + МАЛАХОВ»
13.00 НОВОСТИ
13.05 Д/Ф «ЖИЗНЬ В ТРИ ОБОРОТА»
14.00 Х/Ф «ЖЕЛТЫЙ КАРЛИК»
16.00 НОВОСТИ
16.10 «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ»
17.00 Т/С «ТАЛИСМАН»
18.00 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
19.10 Т/С «БОЛЬШИЕ ДЕВОЧКИ»
19.40 Т/С «ЛЮБОВЬ КАК ЛЮБОВЬ»
20.50 ЖДИ МЕНЯ
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ДЕВЯТЬ МЕСЯЦЕВ»
23.30 Д/Ф «КОРОТКОЕ ЛЕТО ЖЕНИ БЕЛОУСОВА»
00.40 НОЧНЫЕ НОВОСТИ
01.00 «ГЕН НЕВЕРНОСТИ»
01.50 «ГЕНИИ И ЗЛОДЕИ». «ЭКЗЮПЕРИ. ПОЛЕТ К ЗВЕЗДАМ»
02.20 Х/Ф «КАКОВ ОТЕЦ, ТАКОВ И СЫН»
«Россия»
06.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
07.45, 08.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
08.15, 09.15 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
09.45 Х/Ф «ОТКРЫТОЕ СЕРДЦЕ»
11.15 «ГРИМЕР. ПРОФЕССОР МАСКИРОВКИ»
12.00 ВЕСТИ

12.50 «КОМНАТА СМЕХА»
13.45 «ЧАСТНАЯ ЖИЗНЬ»
14.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
15.00 ВЕСТИ
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Х/Ф «О ЛЮБВИ В ЛЮБУЮ ПОГОДУ»
17.40 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
18.00 ВЕСТИ
18.15 «СМЕХОПАНОРАМА»
18.50 Т/С «ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ»
19.45 Т/С «ВОЛЧИЦА»
20.45 ВЕСТИ. ПОДРОБНОСТИ
21.00 ВЕСТИ
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-5»
22.55 Т/С «МУЖЧИНЫ НЕ ПЛАЧУТ-2»
00.00 «ВЕСТИ+»
00.20 «МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР. ГАЛИНА ВОЛЧЕК»
01.15 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
01.35 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
02.05 «СИНЕМАНИЯ»
НТВ
07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
10.00 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.20 «ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ»
11.55 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС»
12.55 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...»
14.00 «СЕГОДНЯ»
14.35 Т/С «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ-7»
16.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.00 «СЕГОДНЯ»

17.25 Т/С «МАРШ ТУРЕЦКОГО»
Канал БГТРК
19.35 «ТВОЙ ШАНС»
19.45 ЧУДО-ВОЛОКНО ОТ «НАРАНА»
Канал НТВ
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.35 Т/С «ПСЕВДОНИМ «АЛБАНЕЦ»»
21.40 Т/С «ПАЛАЧ»
23.00 «СЕГОДНЯ»
23.40 Х/Ф «АТОМНЫЕ ЛЮДИ»
01.15 «ШКОЛА ЗЛОСЛОВИЯ»
02.10 «ВСЕ СРАЗУ!»
02.40 Х/Ф «ПРЕКРАСНАЯ НИМФА»
«Ариг Ус»
07.30 «С УТРА ПОЛЕЗНО»
08.15 ГЛОБАЛЬНЫЕ НОВОСТИ
08.20 ФОРМУЛА УСПЕХА
08.30 «АБИТУРИЕНТ-2006»
08.45 ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ЗНАКИ ЗОДИАКИ
09.00 Т/С «ПЛОХИЕ ДЕВЧОНКИ»
10.00 Х/Ф «КАК ТОЛЬКО СМОЖЕШЬ»
12.45 «ВЕРЮ - НЕ ВЕРЮ»
13.15 М/С «КАК ГОВОРИТ ДЖИНДЖЕР»
13.40 М/С «ЭИ. АРНОЛЬД»
14.05 М/С «КРУТЫЕ БОБРЫ»
14.30 «ТАКСИ»
14.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.00 Т/С «ДЕВСТВЕННОИЦА»
16.00 «ОФИС»
17.00 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ЗНАКИ ЗОДИАКИ
17.30 ПЕБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО
18.00 «ВЕРЮ - НЕ ВЕРЮ»
18.30 «АБИТУРИЕНТ-2006». ЖИЗНЬ С УЮТОМ
18.45 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
19.00 «ВОЗМОЖНОСТИ ПЛАСТИЧЕСКОЙ ХИРУРГИИ». ЗНАКИ ЗОДИАКИ
20.00 «ТАКСИ»
20.25 ФОРМУЛА УСПЕХА
20.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
21.00 «ЗАПРЕТНАЯ ЗОНА»
22.00 «ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ»
23.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
23.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.30 Х/Ф «СУПЕРСТАР»
«Тивиком»
07.20 «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
07.30 ШКОЛЬНОЕ ТВ
07.55 М/С «ПАУЭР РЕЙНДЖЕРС»
«ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
08.40 Т/С «МЭШ». «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»

09.35 «ОЧЕВИДЕЦ». ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
10.30 НОВОСТИ «24»
10.50 «ЧАС СУДА». «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
11.50 «ЧАС СУДА». «ЖИЗНЬ С УЮТОМ». «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
12.55 «ЖИТЬ ВКУСНО С ДЖЕЙМС ОЛИВЕРС». «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
13.30 НОВОСТИ «24»
14.00 «НЕВЕРоятные ИСТОРИИ». «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
15.00 «КАМЕРА КАФЕ»
15.15 Т/С «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ». «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
16.15 «МОЗГОЛОМЫ». «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
17.30 «ВОВОЧКА». «ЖИЗНЬ С УЮТОМ»
18.45 «ОЧЕВИДЕЦ». «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
19.45 «КАМЕРА КАФЕ». «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
20.00 «НАШ ГОРОД». «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
20.30 НОВОСТИ «24»
21.00 «СДЕЛКА?!». «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
22.10 Т/С «СОЛДАТЫ-7». «ЖИЗНЬ С УЮТОМ»
23.20 Т/С «СТУДЕНТЫ-2». «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
00.30 НОВОСТИ «24»
01.00 «НАШ ГОРОД»
01.20 «НЕВЕРоятные ИСТОРИИ»
«СТС - БАЙКАЛ»
06.00 Т/С «ШПИОНКА»
06.50 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ВЕСЕЛЫЕ МЕЛОДИИ»
07.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
08.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
09.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
10.00 Х/Ф «ТРАССА 60. ДОРОЖНЫЕ ИСТОРИИ»
12.20 Т/С «БЕДНАЯ НАСТЯ»
13.20 М/Ф «НУ, ПОГОДИ!»
13.30 М/С «СОНИК ИКС»
14.00 М/С «МУМИЯ»
14.30 М/С «САМУРАЙ ИКС»
15.00 М/С «ШАМАН КИНГ»
15.30 М/С «СЕРЕБРЯНЫЙ СЕРФЕР»
16.00 Т/С «ЛИЗЗИ МАГУАЙЕР»
16.30 Т/С «ТАКОЙ РАЗНЫЙ ФЕРГУС МАКФАЙЛ»

17.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
17.30 Т/С «ЗАЧАРОВАННЫЕ»
18.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
20.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
21.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
21.30 Х/Ф «НЕВЕРоятные ПРИКЛЮЧЕНИЯ БИЛЛА И ТЕДА»
23.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ. ПРОГНОЗ ПОГОДЫ
00.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
00.30 ДЕТАЛИ
ДТВ
10.00 М/Ф
11.00 Т/С «НЯНЯ»
11.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». АРКАДИЙ ВАЙНЕР
11.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН
12.30 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
12.50 Х/Ф «СМЕРТЕЛЬНАЯ ИГРА»
14.40 «ДЕНЬГИ С НЕБА»
15.05 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
15.35 Т/С «КОМАНДА «А»»
16.30 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.30 М/Ф
18.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ». АРКАДИЙ ВАЙНЕР
18.55 Х/Ф «В МОЕЙ СМЕРТИ ПРОШУ ВИНИТЬ КЛАВУ К...»
20.45 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
21.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
22.25 ШОУ БЕННИ ХИЛЛА
22.55 Т/С «ПО ИМЕНИ БАРОН»
«Байкальская компания» ЗАКУПАЕТ ЛОМ ЦВЕТНЫХ МЕТАЛЛОВ а также СВИНЦА, аккумуляторов б/у ЗАКЛЮЧАЕТ ДОГОВОРЫ с предприятиями ул. Транспортная, 3а (возле завода «Теплоэнерго») Тел: 55-31-82

№44(21284)

Дүхэрэг

№15(471)

Вторник, 25

Первый канал

07.00 ДОБРОЕ УТРО... 10.00 НОВОСТИ... 10.05 Т/С УБОЙНАЯ СИЛА... 11.20 ДЕТЕКТИВЫ... 11.50 МАЛАХОВ + МАЛАХОВ... 13.00 НОВОСТИ... 13.05 Т/С ЧЕРНЫЙ ВОРОН... 14.10 М/С ПО СЛЕДАМ МИККИ МАУСА... 14.50 Т/С ДЕВЯТЬ МЕСЯЦЕВ... 16.00 НОВОСТИ... 16.10 ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ... 17.00 Т/С ТАЛИСМАН... 18.00 ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ... 19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ... 19.20 Т/С БОЛЬШИЕ ДЕВОЧКИ... 19.50 Т/С ЛЮБОВЬ КАК ЛЮБОВЬ... 21.00 ПУСТЬ ГОВОРЯТ... 22.00 ВРЕМЯ... 22.30 Т/С ДЕВЯТЬ МЕСЯЦЕВ... 23.30 БЕЗУМИЕ БОЛЬШОГО ГОРОДА... 00.40 НОЧНЫЕ НОВОСТИ... 01.00 ЗА СЕКУНДЫ ДО КАТАСТРОФЫ. ЧЕРНОБЫЛЬ... 02.00 Х/Ф ОХРАННИК ТЕСС... 03.50 Х/Ф ПОЛИЦИЯ БУДУЩЕГО... 05.50 СПЕЦРАССЛЕДОВАНИЕ. ШКОЛА. БОИ БЕЗ ПРАВИЛ

Россия

06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ... 07.45, 08.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ... 08.15, 09.15 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)... 09.45 Т/С ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-5... Канал БГТРК... 10.45 БАМБААХАЙ... 11.00 ТАЙЗАН... 11.20 ГУЛАМТА... Канал Россия... 11.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ... 12.00 ВЕСТИ... 12.50 Т/С МУЖЧИНЫ НЕ ПЛАЧУТ-2... 13.50 ЧАСТНАЯ ЖИЗНЬ... 14.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ... 15.00 ВЕСТИ

15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ... 15.40 Т/С ЛЮБОВЬ МОЯ... 16.10 СУД ИДЕТ... 17.25 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ... 17.40 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)... 18.00 ВЕСТИ... 18.15 Т/С КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ... 18.50 Т/С ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ... 19.45 Т/С ВОЛЧИЦА... 20.45 ВЕСТИ. ПОДРОБНОСТИ... 21.00 ВЕСТИ... 21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ... 21.50 СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!... 22.00 Т/С ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-5... 22.55 Т/С МУЖЧИНЫ НЕ ПЛАЧУТ-2... 00.00 ВЕСТИ... 00.20 Х/Ф СОВЕТСКАЯ ИМПЕРИЯ. ВЫСОТКИ... 01.15 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ... 01.30 Х/Ф АЛХИМИКИ

НТВ

07.00 СЕГОДНЯ УТРОМ... 10.00 Т/С ЧУЖОЕ ЛИЦО... 11.00 СЕГОДНЯ... 11.20 ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ. ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ... 11.50 ПРИНЦИП ДОМИНО... 12.55 Т/С РУБЛЕВКА. LIVE... 14.00 СЕГОДНЯ... 14.35 Т/С ПСЕВДОНИМ АЛБАНЕЦ... 15.35 Т/С ПАЛАЧ... 16.30 ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ... 17.00 СЕГОДНЯ... 17.25 Т/С ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА... Канал БГТРК... 19.35 ПАЗЗЛЫ... 19.45 КИНЕМАТОГРАФ... Канал НТВ... 20.00 СЕГОДНЯ... 20.35 Т/С ПСЕВДОНИМ АЛБАНЕЦ... 21.40 Т/С ПАЛАЧ... 23.00 СЕГОДНЯ... 23.35 Х/Ф ЖИТЬ И УМЕРЕТЬ В ЛОС-АНДЖЕЛЕСЕ... 01.30 ПРОФЕССИЯ - РЕПОРТЕР... 02.00 Т/С КЛАН СОПРАНО-5... 02.50 Т/С МЕДИЦИНСКОЕ РАССЛЕДОВАНИЕ

03.35 ФУТБОЛ. ЛИГА ЧЕМПИОНОВ. ПОЛУФИНАЛ. ВИЛЬЯРРЕАЛ (ИСПАНИЯ) - АРСЕНАЛ (АНГЛИЯ). ПРЯМАЯ ТРАНСЛЯЦИЯ... 05:45 Т/С ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА

Ариг Ус

07.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС... 07.30 С УТРА ПОЛЕЗНО... 08.15 ГЛОБАЛЬНЫЕ НОВОСТИ... 08.20 ФОРМУЛА УСПЕХА... 08.30 АБИТУРИЕНТ-2006... 08.45 ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 09.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС... 09.25 РУССКАЯ УСАДЬБА. ПОЛЕЗНЫЕ СОВЕТЫ... 09.40 НАШИ ПЕСНИ... 09.55 ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 10.00 Х/Ф СУПЕРСТАР... 12.15 Т/С ПЛОХИЕ ДЕВЧОНКИ... 13.15 М/Ф КАК ГОВОРЯТ ДЖИНДЖЕР... 13.40 М/С ЭЙ, АРНОЛЬД... 14.05 М/С КРУТЫЕ БОБРЫ... 14.30 ТАКСИ... 14.55 ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 15.00 Т/С ДЕВСТВЕННОИЦА... 16.00 ОФИС... 17.00 МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ... 17.25 ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 17.30 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО... 18.00 М/Ф ЕЖИК В ТУМАНЕ... 18.10 ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬ... 18.25 РУССКАЯ УСАДЬБА: ПОЛЕЗНЫЕ СОВЕТЫ... 18.40 ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 18.45 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС... 19.00 НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ. ФОРМУЛА УСПЕХА... 20.00 ЧАСТНЫЙ СЛУЧАЙ: НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПРОЕКТ ЗДРАВООХРАНЕНИЕ... 20.25 ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 20.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС... 21.00 ЗАПРЕТНАЯ ЗОНА... 22.00 ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ... 23.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС... 23.25 ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 23.30 АБИТУРИЕНТ-2006... 23.45 Х/Ф ВОНГ ФУ, С БЛАГОДАРНОСТЬЮ ЗА ВСЕ, ДЖУЛИЯ НЬЮМАР

Тивиком

07.20 ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 07.30 М/С ДЕТЕНЫШИ ДЖУНГЛЕЙ... 07.55 ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 08.00 НАШ ГОРОД. ЕСТЬ РАЗГОВОР... 08.20 Т/С МЭШ. ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 09.15 Т/С СОЛДАТЫ-7. ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 10.30 НОВОСТИ +24... 10.50 ЧАС СУДА. ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 11.50 ЧАС СУДА. ЖИЗНЬ С УЮТОМ (НИША). ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 12.55 ЖИТЬ ВКУСНО С ДЖЕЙМИ ОЛИВЕРОМ. ПУЛЬС СТОЛИЦЫ... 13.30 НОВОСТИ +24... 14.00 СДЕЛКА?! ПУЛЬС СТОЛИЦЫ... 15.15 Т/С СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ. ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ПУЛЬС СТОЛИЦЫ... 16.15 Т/С КГБ В СМОКИНГЕ. ПУЛЬС СТОЛИЦЫ... 17.30 Т/С СТУДЕНТЫ-2. ПУЛЬС СТОЛИЦЫ... 18.45 Т/С СОЛДАТЫ-7. ПУЛЬС СТОЛИЦЫ. ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 20.00 НАШ ГОРОД. ЕСТЬ РАЗГОВОР... 20.30 НОВОСТИ +24... 21.00 СДЕЛКА?! ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 22.10 Т/С СОЛДАТЫ-7. ЖИЗНЬ С УЮТОМ... 23.20 Т/С СТУДЕНТЫ-2. ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 00.30 НОВОСТИ +24... 01.00 НАШ ГОРОД... 01.20 ФОРМУЛА 1. ГОНКА. ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ САН-МАРИНО

СТС - Байкал

06.00 Т/С ЗЕНА - КОРОЛЕВА ВОИНОВ... 06.50 М/С СМЕШАРИКИ... 07.00 М/С ВЕСЕЛЫЕ МЕЛОДИИ... 07.30 Т/С МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ

08.00 Т/С НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ... 09.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ... 09.30 Т/С МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ... 10.00 Х/Ф НЕВЕРОЯТНЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ БИЛЛА И ТЕДА... 12.00 Т/С БЕДНАЯ НАСТЯ... 13.00 Т/С КАК СКАЗАЛ ДЖИМ... 13.30 М/С СОНИК ИКС... 14.00 М/С МУМИЯ... 14.30 М/С САМУРАЙ ИКС... 15.00 М/С ШАМАН КИНГ... 15.30 М/С СЕРЕБРЯНЫЙ СЕРФЕР... 16.00 Т/С ЛИЗЗИ МАГУАЙЕР... 16.30 Т/С ТАКОЙ РАЗНЫЙ ФЕРГУС МАКФАЙЛ... 17.00 Т/С САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА... 17.30 Т/С ЗАЧАРОВАННЫЕ... 18.30 Т/С МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ... 19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ... 20.00 Т/С НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ... 21.00 Т/С КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?... 21.30 Х/Ф ФЕРРИС БЬЮЛЛЕР БЕ РЕТ ВЫХОДНОЙ... 23.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ... 00.00 Т/С КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?... 00.30 ДЕТАЛИ

ДТВ

10.00 М/Ф... 11.00 Т/С НЯНЯ... 11.30 КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ. ОЛЕГ БОРИСОВ... 11.55 НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА... 12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН... 12.30 АВТОНОВОСТИ -КАРДАННЫЙ ВАЛ +-... 12.50 Х/Ф КЛУБ НАСТОЯЩИХ ПАРНЕЙ... 15.05 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО... 15.30 Т/С КОМАНДА А... 16.30 Т/С КРУТОЙ УОКЕР... 17.30 М/Ф... 18.30 КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ. ОЛЕГ БОРИСОВ... 18.55 Х/Ф ПОСЛЕДНЯЯ ОХОТА... 20.55 НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА... 21.00 Т/С КРУТОЙ УОКЕР... 22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО... 22.25 ШОУ БЕННИ ХИЛЛА... 22.55 Т/С ПО ИМЕНИ БАРОН

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Среда, 26

Первый канал

07.00 ДОБРОЕ УТРО... 10.00 НОВОСТИ... 10.05 Т/С УБОЙНАЯ СИЛА... 11.20 ДЕТЕКТИВЫ... 11.50 МАЛАХОВ + МАЛАХОВ... 13.00 НОВОСТИ... 13.05 Т/С ЧЕРНЫЙ ВОРОН... 14.10 М/С ПО СЛЕДАМ МИККИ МАУСА... 14.50 Т/С ДЕВЯТЬ МЕСЯЦЕВ... 16.00 НОВОСТИ... 16.10 ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ... 17.00 Т/С ТАЛИСМАН... 18.00 ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ... 19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ... 19.20 Т/С БОЛЬШИЕ ДЕВОЧКИ... 19.50 Т/С ЛЮБОВЬ КАК ЛЮБОВЬ... 21.00 ПУСТЬ ГОВОРЯТ... 22.00 ВРЕМЯ... 22.30 Т/С ДЕВЯТЬ МЕСЯЦЕВ... 23.30 ЛИКВИДАТОР... 00.40 НОЧНЫЕ НОВОСТИ... 01.00 ИСКАТЕЛИ. ПИРАТЫ ЧЕРНОГО МОРЯ... 01.50 УДАРНАЯ СИЛА. НОЧНОЙ ХИЩНИК... 02.40 Т/С +24 ЧАСА... 03.30 Х/Ф СИЛЬВИЯ... 05.40 СПЕЦРАССЛЕДОВАНИЕ. ИГРОМАНИЯ

Россия

06.00 ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ... 07.45, 08.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ... 08.15, 09.15 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)... 09.45 Т/С ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-5... 10.45 ФАЛЬШИВОМОНЕТЧИКИ. ГЕНИИ И ЗЛОДЕИ... 11.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ... 12.00 ВЕСТИ... 12.50 Т/С МУЖЧИНЫ НЕ ПЛАЧУТ-2... 13.50 ЧАСТНАЯ ЖИЗНЬ... 14.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ... 15.00 ВЕСТИ... 15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ... 15.40 Т/С ЛЮБОВЬ МОЯ... 16.10 СУД ИДЕТ... 17.25 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ... 17.40 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)... 18.00 ВЕСТИ... 18.15 Т/С КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ... 18.50 Т/С ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ... 19.45 Т/С ВОЛЧИЦА... 20.45 ВЕСТИ. ПОДРОБНОСТИ... 21.00 ВЕСТИ... 21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ... 21.50 СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!

22.00 Т/С ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-5... 22.55 Т/С МУЖЧИНЫ НЕ ПЛАЧУТ-2... 00.00 ВЕСТИ... 00.20 ПРЕМЬЕРА. ЧЕРНОБЫЛЬ. 20 ЛЕТ СПУСТЯ... 01.15 Х/Ф ТОП ГАН... 03.25 ПРОСВЕТ. ПРОГРАММА ДМИТРИЯ ДИБРОВА

НТВ

07.00 СЕГОДНЯ УТРОМ... 10.00 Т/С ЧУЖОЕ ЛИЦО... 11.00 СЕГОДНЯ... 11.20 ОСОБО ОПАСЕН!... 11.50 ПРИНЦИП ДОМИНО... 12.55 Т/С РУБЛЕВКА. LIVE... 14.00 СЕГОДНЯ... 14.35 Т/С ПСЕВДОНИМ АЛБАНЕЦ... 15.35 Т/С ПАЛАЧ... 16.30 ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ... 17.00 СЕГОДНЯ... 17.25 Т/С ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА... Канал БГТРК... 19.35 ТОЛИ. ПРЯМОЙ ЭФИР... Канал НТВ... 20.00 СЕГОДНЯ... 20.35 Т/С ПСЕВДОНИМ АЛБАНЕЦ... 21.40 Т/С ПАЛАЧ... 23.00 СЕГОДНЯ... 23.40 Х/Ф ПОРОЖДАЮЩАЯ ОГОНЬ... 02.00 Х/Ф ЛЮБОВНИК ЛЕДИ ЧАТТЕРЛЕЙ... 04.25 Т/С КЛАН СОПРАНО-5... 05.20 Т/С МЕДИЦИНСКОЕ РАССЛЕДОВАНИЕ... 06.10 Т/С ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА

Ариг Ус

07.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС... 07.30 С УТРА ПОЛЕЗНО... 08.15 ГЛОБАЛЬНЫЕ НОВОСТИ... 08.20 ФОРМУЛА УСПЕХА... 08.30 АБИТУРИЕНТ-2006... 08.45 ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 09.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС... 09.25 ДЕЛО ТЕХНИКИ... 09.40 НАШИ ПЕСНИ... 09.55 ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 10.00 Х/Ф ВОНГ ФУ, С БЛАГОДАРНОСТЬЮ ЗА ВСЕ, ДЖУЛИЯ НЬЮМАР... 12.15 Т/С ПЛОХИЕ ДЕВЧОНКИ... 13.15 М/Ф КАК ГОВОРЯТ ДЖИНДЖЕР... 13.40 М/С ЭЙ, АРНОЛЬД... 14.05 М/С КРУТЫЕ БОБРЫ... 14.30 ТАКСИ... 14.55 ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 15.00 Т/С ДЕВСТВЕННОИЦА... 16.00 ОФИС... 17.00 МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ... 17.25 ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 17.00 ДЕЛО ТЕХНИКИ

17.15 ФОРМУЛА УСПЕХА. ЖИЗНЬ С УЮТОМ... 17.25 ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 17.30 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО... 18.00 НАШИ ПЕСНИ... 18.15 М/С ДИКАЯ СЕМЕЙКА ТОРНБЕРРИ... 18.40 ЖИЗНЬ С УЮТОМ... 18.45 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС... 19.00 ТАКСИ. ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 19.30 АБИТУРИЕНТ-2006. ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 19.45 ДЕЛО ТЕХНИКИ... 20.00 БУДНИ... 20.25 ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 20.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС... 21.00 ВОЗМОЖНОСТИ ПЛАСТИЧЕСКОЙ ХИРУРГИИ. ЖИЗНЬ С УЮТОМ... 22.00 ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ... 23.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС... 23.25 ЗНАКИ ЗОДИАКИ... 23.30 Х/Ф СЕМЬ НЕВЕСТ ЕФРЕЙТОРА ЗБРУЕВА

Тивиком

07.20 ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 07.30 М/С ДЕТЕНЫШИ ДЖУНГЛЕЙ... 07.55 ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 08.00 НАШ ГОРОД. ЕСТЬ РАЗГОВОР... 08.20 Т/С МЭШ. ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 09.15 Т/С СОЛДАТЫ-7. ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 10.30 НОВОСТИ +24... 10.50 ЧАС СУДА. ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 11.50 ЧАС СУДА. ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 12.55 ЖИТЬ ВКУСНО С ДЖЕЙМИ ОЛИВЕРОМ. ПУЛЬС СТОЛИЦЫ... 13.30 НОВОСТИ +24... 14.00 СДЕЛКА?! ПУЛЬС СТОЛИЦЫ... 15.15 Т/С СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ. ПУЛЬС СТОЛИЦЫ... 16.15 Т/С КГБ В СМОКИНГЕ. ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ПУЛЬС СТОЛИЦЫ... 17.30 Т/С СТУДЕНТЫ-2. ПУЛЬС СТОЛИЦЫ... 18.45 Т/С РОБОКОП. ПУЛЬС СТОЛИЦЫ... 19.35 СТИЛЬНАЯ ЖИЗНЬ. ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 20.00 НАШ ГОРОД. ЕСТЬ РАЗГОВОР... 20.30 НОВОСТИ +24... 21.00 СДЕЛКА?! ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 22.10 Т/С СОЛДАТЫ-7. ЖИЗНЬ С УЮТОМ... 23.20 Т/С СТУДЕНТЫ-2. ДЕНЬ ЗА ДНЕМ... 00.30 НОВОСТИ +24... 01.00 НАШ ГОРОД... 01.20 Х/Ф АФЕРА СТИВЕНА ГЛАССА

СТС - Байкал

06.00 Т/С ЗЕНА - КОРОЛЕВА ВОИНОВ... 06.50 М/Ф СМЕШАРИКИ... 07.00 М/С ВЕСЕЛЫЕ МЕЛОДИИ

07.30 Т/С МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ... 08.00 Т/С НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ... 09.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ... 09.30 Т/С МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ... 10.00 Х/Ф ФЕРРИС БЬЮЛЛЕР БЕРЕТ ВЫХОДНОЙ... 12.00 Т/С БЕДНАЯ НАСТЯ... 13.00 Т/С КАК СКАЗАЛ ДЖИМ... 13.30 М/С СОНИК ИКС... 14.00 М/С МУМИЯ... 14.30 М/С САМУРАЙ ИКС... 15.00 М/С ШАМАН КИНГ... 15.30 М/С СЕРЕБРЯНЫЙ СЕРФЕР... 16.00 Т/С ЛИЗЗИ МАГУАЙЕР... 16.30 Т/С ТАКОЙ РАЗНЫЙ ФЕРГУС МАКФАЙЛ... 17.00 Т/С САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА... 17.30 Т/С ЗАЧАРОВАННЫЕ... 18.30 Т/С МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ... 19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ... 20.00 Т/С НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ... 21.00 Т/С КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?... 21.30 Х/Ф ЧУДЕСА НАУКИ... 23.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ. ПРОГНОЗ ПОГОДЫ

00.00 Т/С КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?... 00.30 ДЕТАЛИ... ДТВ... 10.00 М/Ф... 11.00 Т/С НЯНЯ... 11.30 КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ. ПАВЕЛ КАДОЧНИКОВ... 11.55 НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА... 12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН... 12.30 -КАРДАННЫЙ ВАЛ +-... 12.50 Х/Ф ВЫСШАЯ ЛИГА... 15.05 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО... 15.30 Т/С КОМАНДА А... 16.30 Т/С КРУТОЙ УОКЕР... 17.30 М/Ф... 18.30 КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ. ПАВЕЛ КАДОЧНИКОВ... 18.55 Х/Ф КОМИССИЯ ПО РАССЛЕДОВАНИЮ... 20.55 НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА... 21.00 Т/С КРУТОЙ УОКЕР... 22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО... 22.25 ШОУ БЕННИ ХИЛЛА... 22.55 Т/С ПО ИМЕНИ БАРОН

Чистая кожа, приятный цвет лица... Приглашаем посетить косметический кабинет в гостиничном комплексе "Бурятия", где вам предложат процедуры: чистка лица, массаж лица, шен, воротниковой зоны, маски: питательные, поросуживающие, макияж, лечение волос. студентам скидки 10%. Обращаться: ГК "Бурятия", к.406, тел.: 21-36-03,44-11-76

№15 (471)

Дүхэрнэ

№44 (21284)

Четверг, 27

Первый канал

07.00 -ДОБРОЕ УТРО-
10.00 НОВОСТИ
10.05 Т/С «УБОЙНАЯ СИЛА»
11.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
11.50 «МАЛАХОВ + МАЛАХОВ»
13.00 НОВОСТИ
13.05 Т/С «ЧЕРНЫЙ ВОРОН»
14.10 М/С «ПО СЛЕДАМ МИККИ МАУСА»
14.50 Т/С «ДЕВЯТЬ МЕСЯЦЕВ»
16.00 НОВОСТИ
16.10 «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ»
17.00 Т/С «ТАЛИСМАН»
18.00 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
19.10 Т/С «БОЛЬШИЕ ДЕВОЧКИ»
19.40 Т/С «ЛЮБОВЬ КАК ЛЮБОВЬ»
20.50 ТОРЖЕСТВЕННЫЙ КОНЦЕРТ, ПОСВЯЩЕННЫЙ 100-ЛЕТИЮ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ДУМЫ
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ДЕВЯТЬ МЕСЯЦЕВ»
23.30 Д/Ф «ОТ ТАВРИЧЕСКОГО ДО ОХОТНОГО»
00.40 НОВОСТИ
01.00 «СУДИТЕ САМИ»
02.00 Х/Ф «ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ»
04.05 Х/Ф «ДОКТОР СТРЕЙНДЖЛЭВ»
05.50 Д/Ф «РУССКИЕ ЗОЛУШКИ. ЗАМУЖ ЗА ПРИНЦА»

«Россия»

06.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
07.45, 08.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
08.15, 09.15 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
09.45 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-5»
Канал ВГТРК
10.45 «ТОЛИ»
11.10 МУНХЭ ЗУЛА
11.30 «ТАМИР»
Канал «Россия»
11.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00 ВЕСТИ
12.50 Т/С «МУЖЧИНЫ НЕ ПЛАЧУТ-2»
13.50 «ЧАСТНАЯ ЖИЗНЬ»
14.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
15.00 ВЕСТИ
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ЛЮБОВЬ МОЯ»
16.10 «СУД ИДЕТ»
17.25 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
17.40 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
18.00 ВЕСТИ

18.15 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.50 Т/С «ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ»
19.45 Т/С «ВОЛЧИЦА»
20.45 ВЕСТИ ПОДРОБНОСТИ
21.00 ВЕСТИ
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-5»
22.55 Т/С «МУЖЧИНЫ НЕ ПЛАЧУТ-2»
00.00 «ВЕСТИ»
00.20 «ЕКАТЕРИНА ФУРЦЕВА. ЖЕНСКАЯ ДОЛЯ»
01.15 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
01.30 Х/Ф «БОКСЕР»

НТВ

07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
10.00 Т/С «ЧУЖОЕ ЛИЦО»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА»
11.50 «ПРИНЦИП «ДОМИНО»»
12.55 Т/С «РУБЛЕВКА. LIVE»
14.00 «СЕГОДНЯ»
14.35 Т/С «ПСЕВДОНИМ «АЛБАНЕЦ»»
15.35 Т/С «ПАЛАЧ»
16.30 «ОБЗОР ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.25 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
Канал БГТРК
19.40 НА КОЛЕСАХ
19.50 «ТЕЛЕВИЗИОННАЯ ПРИЕМНАЯ»
Канал НТВ
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.35 Т/С «ПСЕВДОНИМ «АЛБАНЕЦ»»
21.40 Т/С «ПАЛАЧ»
23.00 «СЕГОДНЯ»
23.40 «К БАРЬЕРУ!»
00.55 Х/Ф «БЕННИ И ДЖУН»
03.10 Д/С «СТРАННЫЕ ДНИ НА ПЛАНЕТЕ ЗЕМЛЯ»
04.20 Т/С «КЛАН СОПРАНО-5»
05.25 Т/С «МЕДИЦИНСКОЕ РАССЛЕДОВАНИЕ»
06.10 Т/С «ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА»

Ариг Ус

07.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС
07.30 «С УТРА ПОЛЕЗНО»
08.15 «ГЛОБАЛЬНЫЕ НОВОСТИ»
08.20 ФОРМУЛА УСПЕХА
08.30 АБИТУРИЕНТ - 2006
08.45 ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ЗНАКИ ЗОДИАКИ
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
09.25 «ВИРТУАЛЬНЫЕ МИРЫ»
09.45 НАШИ ПЕСНИ
09.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
10.00 Х/Ф «СЕМЬ НЕВЕСТ ЕФРЕЙТОРА»

ЗБРУЕВА
12.15 Т/С «ПЛОХИЕ ДЕВЧОНКИ»
13.15 М/С «КАК ГОВОРЯТ ДЖИНДЖЕР»
13.40 М/С «ЭИ. АРНОЛЬД»
14.05 М/С «КРУТЫЕ БОБРЫ»
14.30 ТАКСИ
14.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.00 Т/С «ДЕВСТВЕННИЦА»
16.00 «ОФИС»
17.00 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
17.25 ЗНАКИ ЗОДИАКИ
17.30 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО
18.00 ВИРТУАЛЬНЫЕ МИРЫ
18.15 М/С «ДИКАЯ СЕМЕЙКА ТОРНБЕРРИ»
18.40 «ЖИЗНЬ С УЮТОМ»
18.45 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС
19.00 НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ. ПРИЗРАКИ ЗАМКОВ
20.00 «БУДНИ»
20.25 ЗНАКИ ЗОДИАКИ
20.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС
21.00 «КЛУБ БЫВШИХ ЖЕН» «ЖИЗНЬ С УЮТОМ»
22.00 «ДОМ 2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ»
23.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС
23.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.30 «АБИТУРИЕНТ-2006»
23.45 Х/Ф «ОШИБОЧНО ОБВИНЕННЫЙ ЛЕСЛИ НИЛЬСОН»

Тивиком

07.20 «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
07.30 М/С «ДЕТЕНЬШИ ДЖУНГЛЕЙ»
07.55 «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
08.00 «НАШ ГОРОД» «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
08.20 Т/С «МЭШ» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
09.15 Т/С «СОЛДАТЫ-7» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
10.30 НОВОСТИ «24»
10.50 «ЧАС СУДА» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
11.50 «ЧАС СУДА» «ЖИЗНЬ С УЮТОМ» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
12.55 «ЖИТЬ ВКУСНО С ДЖЕМИ ОЛИВЕРОМ» «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
13.30 НОВОСТИ «24»
14.00 «ДЕЛКА?!» «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
15.15 Т/С «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ» «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
16.15 Т/С «КГБ В СМОКИНГЕ» «ЖИЗНЬ С УЮТОМ» «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
17.30 Т/С «СТУДЕНТЫ-2» «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
18.45 «САМ СЕБЕ ХОЗЯИН» «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
19.15 «РАДАР-СПОРТ» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
20.00 «НАШ ГОРОД» «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
20.30 НОВОСТИ «24»

21.00 «ДЕЛКА?!» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
22.10 Т/С «СОЛДАТЫ-7» «ЖИЗНЬ С УЮТОМ»
23.20 «СУПЕРНЯНЯ» С ТУТОЙ ЛАРСЕН «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
00.30 НОВОСТИ «24»
01.00 «НАШ ГОРОД»
00.15 Х/Ф «АРЕНА СМЕРТИ»

СТС «БАЙГАЛ»

06.00 Т/С «ЗЕНА - КОРОЛЕВА ВОИНОВ»
06.50 М/Ф «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ВЕСЕЛЫЕ МЕЛОДИИ»
07.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
08.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОИ»
09.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
10.00 Х/Ф «ЧУДЕСА НАУКИ»
12.00 Т/С «БЕДНАЯ НАСТЯ»
13.00 Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ»
13.00 М/С «СОНИК ИКС»
14.00 М/С «МУМИЯ»
14.30 М/С «САМУРАЙ ИКС»
15.00 М/С «ШАМАН КИНГ»
15.30 М/С «СЕРЕБРЯНЫЙ СЕРФЕР»
16.00 Х/Ф «ЛИЗЗИ МАГУАЙЕР»
16.30 Т/С «ТАКОЙ РАЗНЫЙ ФЕРГУС МАКФАЙЛ»
17.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
17.30 Т/С «ЗАЧАРОВАННЫЕ»
18.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
20.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
21.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»

21.30 Х/Ф «НЯНЬКИ - 2»
23.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ. ПРОГНОЗ ПОГОДЫ
00.00 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
00.30 ДЕТАЛИ

ДТВ

10.00 М/Ф
11.00 Т/С «НЯНЯ»
11.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ» АЛЕКСАНДР БОВИН
11.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН
12.30 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ»
12.50 Х/Ф «ВЫСШАЯ ЛИГА-2»
15.05 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
15.30 Т/С «КОМАНДА «А»»
16.30 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.30 М/Ф
18.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ» АЛЕКСАНДР БОВИН
18.55 Х/Ф «ВОСКРЕСНЫЙ ДЕНЬ В АДУ»
21.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
22.25 ШОУ БЕННИ ХИЛЛА
22.55 Т/С «ПО ИМЕНИ БАРОН»
00.00 Д/С «ОПЕРГРУППА, НА ВЫЕЗД!»
00.40 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ» АЛЕКСАНДР БОВИН
01.05 Х/Ф «ПЛАНЕТА «КА-ПЭКС»»
03.50 АВТОНОВОСТИ «КАРДАННЫЙ ВАЛ»
04.10 АГЕНТСТВО КРИМИНАЛЬНЫХ НОВОСТЕЙ
04.35 «СУПЕРМУЖЧИНА РОССИИ»

Advertisement for Mitsubishi Heavy Industries Ltd. and Kentatsu, featuring air conditioning systems and services. Includes contact info: 45-43-90, 44-17-67.

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Пятница, 28

Первый канал

07.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00 НОВОСТИ
10.05 Т/С «УБОЙНАЯ СИЛА»
11.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
11.50 «МАЛАХОВ + МАЛАХОВ»
13.00 НОВОСТИ
13.05 Т/С «ЧЕРНЫЙ ВОРОН»
14.10 М/С «ПО СЛЕДАМ МИККИ МАУСА»
14.50 Т/С «ДЕВЯТЬ МЕСЯЦЕВ»
16.00 НОВОСТИ
16.10 «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ»
17.00 Т/С «ТАЛИСМАН»
18.00 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
19.10 «БАНДИТЫ ЭПОХИ СОЦИАЛИЗМА». «ЖАДНЫЙ И ВЛЮБЛЕННЫЙ»
19.40 Т/С «ЛЮБОВЬ КАК ЛЮБОВЬ»
20.50 ПОЛЕ ЧУДЕС
22.00 «ВРЕМЯ»
22.25 Х/Ф «АННА И КОРОЛЬ»
01.10 Х/Ф «ОБОРОТНИ»
03.00 Х/Ф «СЕТИ ЗЛА»
04.50 Х/Ф «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖО-ГРЯЗНУЛИ»

«Россия»

06.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
07.45, 08.45 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
08.15, 09.15 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
09.45 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-5»
10.45 «МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР. СТАЛИН И МХАТ»
11.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00 ВЕСТИ
12.50 «МУСУЛЬМАН»
13.00 «ВСЯ РОССИЯ»
13.15 Т/С «МУЖЧИНЫ НЕ ПЛАЧУТ-2»
14.15 «ГОРОДОК». ДАЙДЖЕСТ
14.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
15.00 ВЕСТИ
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ЛЮБОВЬ МОЯ»
16.10 «СУД ИДЕТ»

17.25 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
17.40 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
18.00 ВЕСТИ
18.15 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.50 Т/С «ОБРЕЧЕННАЯ СТАТЬ ЗВЕЗДОЙ»
19.45 Т/С «ВОЛЧИЦА»
20.45 «ЗЕРКАЛО»
21.00 ВЕСТИ
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 «ЮРМАЛА»
23.50 ПРЕМЬЕРА. КЛУБ «ТЕАТР+ТВ». «5:0 В ПОЛЬЗУ ШИФРИНА»
01.45 Х/Ф «МЕЖДУ ПЕРВОЙ И ВТОРОЙ»
03.25 «ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ»

НТВ

07.00 «СЕГОДНЯ УТРОМ»
10.00 Т/С «ЧУЖОЕ ЛИЦО»
11.00 «СЕГОДНЯ»
11.20 «КРИМИНАЛЬНАЯ РОССИЯ»
11.50 «ПРИНЦИП «ДОМИНО»»
12.55 Т/С «РУБЛЕВКА. LIVE»
14.00 «СЕГОДНЯ»
14.35 Т/С «ПСЕВДОНИМ «АЛБАНЕЦ»»
15.35 Т/С «ПАЛАЧ»
16.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.25 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
Канал БГТРК
19.35 МИР СВЯЗИ
19.50 НОВОСТИ БЕЗ ПОЛИТИКИ
Канал НТВ
20.00 «СЕГОДНЯ»
20.35 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ»
21.40 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...»
22.35 Х/Ф «ДОМ У ДОРОГИ»
00.45 Х/Ф «ФИРМА»
03.45 «КОМА: ЭТО ПРАВДА»
04.15 Т/С «КЛАН СОПРАНО-5»
05.15 Т/С «МЕДИЦИНСКОЕ РАССЛЕДОВАНИЕ»
06.05 Т/С «ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА»

Ариг Ус

07.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС
07.30 «С УТРА ПОЛЕЗНО»
08.15 «ГЛОБАЛЬНЫЕ НОВОСТИ»
08.20 ФОРМУЛА УСПЕХА
08.30 АБИТУРИЕНТ - 2006
08.45 ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ЗНАКИ ЗОДИАКИ
09.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС
09.30 «СПИД. СКОРАЯ ПОМОЩЬ». ЗНАКИ ЗОДИАКИ
10.00 Х/Ф «ОШИБОЧНО ОБВИНЕННЫЙ ЛЕСЛИ НИЛЬСОН»
12.15 Т/С «ПЛОХИЕ ДЕВЧОНКИ»
13.15 М/Ф «КАК ГОВОРЯТ ДЖИНДЖЕР»
13.40 М/С «ЭИ. АРНОЛЬД»
14.05 М/С «КРУТЫЕ БОБРЫ»
14.30 «ТАКСИ»
14.55 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.00 Т/С «ДЕВСТВЕННИЦА»
16.00 «ОФИС»
17.00 «СПИД. СКОРАЯ ПОМОЩЬ». ЗНАКИ ЗОДИАКИ
17.30 ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО
18.00 М/С «ДИКАЯ СЕМЕЙКА ТОРНБЕРРИ»
18.30 ЖИЗНЬ С УЮТОМ. ФОРМУЛА УСПЕХА. ЗНАКИ ЗОДИАКИ
18.45 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС
19.00 «ТАКСИ»
19.30 «МОСКВА. ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
20.00 «ВНИМАНИЕ! ЖЕНЩИНА ЗА РУЛЕМ»
20.15 «АБИТУРИЕНТ-2006» «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
20.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС
21.00 РЕАЛИТИ-ШОУ «НАСТОЯЩИЙ МУЖЧИНА» «ЖИЗНЬ С УЮТОМ»
22.00 «ДОМ-2. НОВАЯ ЛЮБОВЬ»
23.00 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС
23.25 «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.30 Х/Ф «ЭЛЬВИРА - ПОВЕЛИТЕЛЬНИЦА ТЬМЫ»

Тивиком

07.20 «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
07.30 М/С «ДЕТЕНЬШИ ДЖУНГЛЕЙ»
07.55 «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
08.00 «НАШ ГОРОД» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»

08.20 «РАДАР-СПОРТ» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
09.15 Т/С «СОЛДАТЫ-7» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
10.30 НОВОСТИ «24»
10.50 «ЧАС СУДА» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
11.50 «ЧАС СУДА» «ЖИЗНЬ С УЮТОМ» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
13.00 «САМ СЕБЕ ХОЗЯИН» «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
13.30 НОВОСТИ «24»
14.00 «ДЕЛКА?!» «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
15.15 Т/С «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ»
16.15 Т/С «КГБ В СМОКИНГЕ» «ЖИЗНЬ С УЮТОМ» «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
17.30 «НЕВЕРОЯТНЫЕ ИСТОРИИ» «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ»
18.35 «КАМЕРА КАФЕ»
18.45 Т/С «СОЛДАТЫ-7» «ПУЛЬС СТОЛИЦЫ» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
20.00 «НАШ ГОРОД» «ЕСТЬ РАЗГОВОР»
20.30 НОВОСТИ «24»
21.00 Х/Ф «ВЛАСТЬ ОГНЯ» «ЖИЗНЬ С УЮТОМ» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
23.00 «ОТРАЖЕНИЕ»: «ЧЕРНОБЫЛЬ. 20 ЛЕТ ПОСЛЕ ЖИЗНИ» «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
00.15 Х/Ф «КРОВАВАЯ КУЛАК: ОХОТА НА ЧЕЛОВЕКА»

СТС «БАЙГАЛ»

06.00 Т/С «ЗЕНА - КОРОЛЕВА ВОИНОВ»
06.50 М/Ф «СМЕШАРИКИ»
07.00 М/С «ВЕСЕЛЫЕ МЕЛОДИИ»
07.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
08.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
09.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
10.00 Х/Ф «НЯНЬКИ - 2»
12.00 Т/С «БЕДНАЯ НАСТЯ»
13.00 Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ»
13.30 М/С «СОНИК ИКС»
14.00 М/С «МУМИЯ»
14.30 М/С «САМУРАЙ ИКС»
15.00 М/С «ШАМАН КИНГ»
15.30 М/С «СЕРЕБРЯНЫЙ СЕРФЕР»

16.00 Х/Ф «ЛИЗЗИ МАГУАЙЕР»
16.30 Х/Ф «ТАКОЙ РАЗНЫЙ ФЕРГУС МАКФАЙЛ»
17.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
16.30 Т/С «ТАКОЙ РАЗНЫЙ ФЕРГУС МАКФАЙЛ»
17.30 Т/С «ЗАЧАРОВАННЫЕ»
18.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
19.30 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
20.00 Т/С «НЕ РОДИСЬ КРАСИВОЙ»
21.00 Х/Ф «СТЮАРТ ЛИТТЛ»
22.50 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
23.20 Х/Ф «ЗАЗУБЕННОЕ ЛЕЗВИЕ»
01.35 Х/Ф «НЕУДЕРЖИМЫЕ»

ДТВ

10.00 М/Ф
11.00 Т/С «НЯНЯ»
11.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ» ШАНДОР
11.55 «НЕСЛУЧАЙНАЯ МУЗЫКА»
12.00 ТЕЛЕМАГАЗИН
12.30 «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
12.50 Х/Ф «ВОСКРЕСНЫЙ ДЕНЬ В АДУ»
15.05 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
15.35 Т/С «КОМАНДА «А»»
16.30 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.30 М/Ф
18.30 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ» ШАНДОР
18.55 Х/Ф «ЗОЛОТАЯ РЕЧКА»
21.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
22.00 САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО
22.25 ШОУ БЕННИ ХИЛЛА
22.55 ШОКИРУЮЩАЯ ДОКУМЕНТАЛИСТИКА «ЖЕСТОКИЕ ТЮРЬМЫ АМЕРИКИ»
00.00 Д/С «ОПЕРГРУППА, НА ВЫЕЗД!»
00.40 «КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ» ШАНДОР
01.05 Т/С «С.S.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ - ЛАС-ВЕГАС»
03.15 «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»

Современное лечение алкоголизма, табакокурения.
Поликлиника №2 (бывшая № 4). Ост. Саяны, Бульвар Карла Маркса, 12
Ежедневно: с 18 - 20 ч.,
суббота: с 14 - 16 ч.,
воскресенье: с 9 - 12 ч.

№44(21284)

Дүхэрч

№15(471)

Суббота, 29

Первый канал

07.00 НОВОСТИ
07.10 «ШУТКА ЗА ШУТКОЙ»
07.40 Х/Ф «СВИДЕТЕЛЬСТВО О БЕДНОСТИ»
09.00 ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!

«Россия»

07.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
08.40 «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ»
09.00 ВЕСТИ
09.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)

12.00 ВЕСТИ
12.10 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.20 «СТО К ОДНОМУ»
13.15 «В ПОИСКАХ ПРИКЛЮЧЕНИЙ»

Канал НТВ

14.15 К 100-ЛЕТИЮ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ДУМЫ. «БЫЛОЕ И ДУМА»
15.00 ВЕСТИ
15.20 Х/Ф «СПОРТЛОТО-82»

Канал «Россия»

19.00 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
19.30 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
20.00 «НАРОДНЫЙ АРТИСТ»

«НТВ»

06.55 Х/Ф «ДОМ У ДОРОГИ»
08.40 М/Ф «СУПЕРМЕН-1»
09.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 «ДИКИЙ МИР»

14.35 ГРАЖДАНСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА. КИЖИНГИНСКАЯ СРЕДНЯЯ ШКОЛА

Канал НТВ

15.00 Х/Ф «КРИМИНАЛЬНЫЙ КВАРТЕТ»
17.00 «СЕГОДНЯ»
17.20 «ЖЕНСКИЙ ВЗГЛЯД». НИНА АРХИПОВА

«Ариг Ус»

07.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.
08.00 «НЕИЗВЕСТНАЯ ПЛАНЕТА». ЗНАКИ ЗОДИАКИ
08.25 М/Ф «КОТЁНОК ПО ИМЕНИ ГАВ»

19.00 «ДИКИЕ ДЕТИ»
20.00 Т/С «САША ПЛЮС МАША»
20.30 «ФОРМУЛА УСПЕХА». ЗНАКИ ЗОДИАКИ.

«Тивиком»

08.05 «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
08.15 DISCOVERY «ТРАНСИЛЬВАНИЯ - ОПАСНЫЕ СОСЕДИ». «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»

23.45 Д/Ф «НЕИЗВЕСТНЫЕ АРХИВЫ: АСТРОЛОГИЯ»

«СТС - БАЙКАЛ»

06.00 Х/Ф «ДЕТИ ДЮНЫ»
07.35 М/Ф «НАШ ДРУГ ПИШИЧИТАЙ»
07.50 М/С «БИБИ БЛОКСБЕРГ»

ДТВ

10.30 Т/С «НАПРЯГИ ИЗВИЛИНЫ»
11.00 ДЛЯ МИЛЫХ ДАМ
11.35 М/Ф

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Воскресенье, 30

Первый канал

07.00 НОВОСТИ
07.10 «ШУТКА ЗА ШУТКОЙ»
07.40 Х/Ф «34-И СКОРЫЙ»
09.10 АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН

«Россия»

06.30 Х/Ф «ДРУГ»
08.10 «ЗДОРОВЬЕ»
08.20 «СЕЛЬСКИЙ ЧАС»
08.45 «БИНГО МИЛЛИОН»

22.00 ЮБИЛЕЙНЫЙ ВЕЧЕР «60 ЛЕТ В ОБЕД»

«НТВ»

06.20 Х/Ф «МИНИН И ПОЖАРСКИЙ»
08.30 «СКАЗКИ БАЖЕНОВА»
09.00 «СЕГОДНЯ»

Канал БГТРК

14.20 НОВОСТИ БЕЗ ПОЛИТИКИ
14.30 «ОТТИНСЬ»
Канал НТВ
15.00 Х/Ф «РАЗНЫЕ СУДЬБЫ»

«Ариг Ус»

08.00 «НЕИЗВЕСТНАЯ ПЛАНЕТА»
08.25 М/Ф «УКРАДЕННОЕ ЛИЦО». «ДЕВОЧКА И СЛОН»

20.00 Х/Ф «ЖАНДАРМ ИЗ САН - ТРОПЕ»

«Тивиком»

07.50 «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»
08.00 DISCOVERY «АЛЛЕЯ ВУЛКАНОВ». «ДЕНЬ ЗА ДНЕМ»

«СТС - БАЙКАЛ»

06.00 Х/Ф «ДЕТИ ДЮНЫ»
07.35 М/Ф «НАШ ДРУГ ПИШИЧИТАЙ»

07.50 М/С «БИБИ БЛОКСБЕРГ»
08.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
08.30 М/С «ФЛИППЕР И ЛОПАКА»

ДТВ

10.30 Т/С «НАПРЯГИ ИЗВИЛИНЫ»
11.05 ДЛЯ МИЛЫХ ДАМ
11.40 М/Ф

13.15 Х/Ф «ЗОЛОТАЯ РЕЧКА»

«Тивиком»

15.30 ОБЩЕРОССИЙСКИЙ КУРС «СУПЕРМУЖЧИНА РОССИИ»
16.30 Т/С «СПРУТ»
17.30 «ВРЕМЯ - ДЕНЬГИ»

Покупка в «Трио» - это удачный выбор!

Дорогие улан-удэнки и гости столицы!

Может быть, вы не знаете, что в нашем городе есть замечательный магазин дамской одежды под названием «Трио».

Магазин «Трио» предлагает представительницам прекрасного пола российский трикотаж - одежду из льна, хлопка, вискозы.

Рукодельницам магазин предлагает в широком ассортименте пряжу известного Троицкого камвольного комбината.

Приходите в магазин «Трио»: вас приятно удивят высокое качество и доступные цены!

Адрес магазина: г.Улан-Удэ, ул.Бабушкина, 15.

Гомбодугар БОЛОТОВ
1957 ондо Агын тойрогой Могойтын Аймагай Хара-Шэбэр нутагта түрэн нанмтартай.

1980 ондо Бурядай хүдөө ажыхын дээдэ хургуулаин ветеринарни факультет дүүргээд, тэрэ сагнаа хойшо мүнөө хүрэтэр Зугаалай нутагта малай аргашанаар хүдээлэ. 1998 онһоо Агын

тойрогой Ж. Балданжабоной нэрэмжэтэ уран зохёолой нэгэдэлэй гшүүн болоһон.

Гомбодугар гол ажалайнгаа хажуугаар хүдөө ажыхын ажабайдалтай үдхатай элдэб янзыншоёгто үгүүлэлүүдые бэшэжэ эхилэн. Олон расказуудын тойрогой «Толон» сониндо хэблэгдэдэг хэн, хэблэгдэхээрше тандаа. Жэшэнь, «Үхэрэй хулгайн хой-

Манай айлшан

шолон», «Ута жолоо», «Сагай сууриан» гэхэ мэтэ олон даа.

2000 ондо мэдээжэ уран зохёолошо Жамьян Балданжабоной нэрэмжэтэ шангай лауреат.

1999 ондо «Үхэрэй хулгайн хойшолон», 2004 ондо «Шэ-

рүүн сагай эрьсэ» гэжэ зүжэгүүдэ бэшээд, аймагай тойрогой тайзнууд дээрэ табиулһан. 2002 ондо түрүүшын «Ута жолоо» гэжэ ном хэблүүлэн. Г.Болотов Бурядай Уран зохёолошодой тоосотомонго хулгайн гшээддэ хабаадажа ошоо хэн.

НҮБЭЛГЭН МАРХАЙ

Хоёрдхи зуун жэлэй эхин саг байһан ха. Манжуураар, Дагуураар, Монгол могоогоор хаарта намнажа, нэгэ шүүжэ, нэгэ алдажа ябаһан Мархай хүйхэр тухай шог хөөрөөн. Хаартын абьяаста шунан ороһон, мүнгэнэй шунахайе шуна мяхандаа шэнгээн нэбтэрүүлһэн хаарташанай бүхы хүсэлнь, ухаан бодолнь шүүбэридэл байһаниинь ойлгосотой.

Мархай хүйхэр нэгэтэ ээлжээтэ «ажалдаа» гаранхай, Түүргэ Бооржоор хаарталдажа ябатараа, юумэниинь буруутажа, унажа ябаһан мориёо мүнгэн эмээлтэйнь хаартада алдажархиба. ханаха мориёо алдаһандаа ехээр голхорбошые, яхабши тээд, хаартада алдаһан зөөриез нөөргэнь тэхэрюулхэгүй хадаа гомдолтой, үйдхартай газаашаа, хаартын уур гэрэй үбэр таладань уйлан хайлан, тамхияа татаха гэжэ халганан байтарнь, хаартада баһал зөөриез алдаһан халамгайшаг нэгэ хүн хажуудань гэнгэ бии боложо, Мархайн ханаае заһаха ханалтай:

- ханаата ехээр бү боло! Орхи саашань, хаартада алдаһан юумэеэ бү шанал-ээ! Архидая, - гэхэдэнь, манай Мархай дэмжэхэ хани нүхэртэй болоһондоо баярлажа, тэрэ үдэрөө архидашоо хэн.

Мархай мэдээ ороходоо, хубсаһа хунаршьегүй, ганса хүдээһэн дотор үмдөөрөө үглөөгүүр үлэшөөд байба. Үдэшлэн суг архидаһан «нүхэрншье» үгы. «Хаарта архи хоёр хүниие өөдэнь татаагүй юм» гэжэ абьнгаа хэлээдгые одоол толгойдоо мүнөө оруулба ха даа. Мүнгэшьегүй, зөөришьегүй, хубсаһа хунаршьегүй болоходонь, Мархайе хэншье тоохоёо болибо. Танил талануудһаа, нутагай зонһоо мүнгэ урһааршье эрихэдэнь, «маа-даа» гээд харбайхашье хүнүүд одобогүй. Холын газарта бэрхэтэйхэн байдал тохөөлдобо.

«Зай, иихэдэнь яадаг бэлэй... Хулгай, тонуул хэхэ болоо гэшэ гү? Үгы, болохогүй, һүүлдэнь үри хүүгэдэни, һамгамни зобохо болоно» гэжэ элдэбын юумэ ухамайлан бодожо ябатараа, нэгэ болохотой зээрэб үгэ шэхэндээ хабшуулжархиба. «Баян ород хүпээс хүнүүдтэ балай хүсэгдөөд орхигдодоггүй басагаа ээлжээтэ урилдаанда ехэ шүүбэритэйгээр табина. Зүрхэтэй, хурдан солбон хүнүүд байгаа хаа, боосоо табича, басагантаймни урилдахыетнай тэдынэй үдэрэй эды сагта уринабди» гэнэн соносхол Бооржын эднин үргэн талаар айхабтар түргэнөөр тарааба ха.

Аргая барагдаһан манай Мархай энэ зарлагдаһан урилдаанда ошожо, хабаадалсаха гэжэ шиндэбэ. «Тээд юугтэ түлбэри болгожо бариха болоно гэшэбиб? Хурдан басагантай яагаад урилдахабиб? Мэхэ гохо гаргаагүйдэ аргагүй» гэнэн элдэбын бодолгууд тархи соонь ехэл түргэнөөр эрьелдэнэ. Тиигээд зүрхэлжэ, ород хүпээсэй богоньен алажа ороходоо: «Ажалша малша угай хүнби. Хэрбээ мүрысөөндэ днилдээ гэшэ хаа, танай малшетай ойрын хэдэн жэл соо миинтээр харууһалхаб», - гээд, бэе махабадаа харуулба ха. Харахадань, нэгэ юрын аз шархигар, маягар буряад хүбүүнэй зогсожо байхадань, «Энэ шархигар жаахан бзетэй, маяа хулгэй буряад яагаад хүсэхэнь нэм бэ!» гэжэ бодоходоо:

- Басагантаймни урилдаха хүсэлэнтэй ербэ гэшэ гүш? Шархинжа хүсэхэ хүн гүш даа? Хүсэгдэжэ гартабад, бүхы наһан соогоо малыем адуулхаш, ойлогоо гүш? - гээд баһангыар бадаһан һагад асуугаа хэн.

- Ойлгоолби даа, - гэжэ яахашье мүрөө оложо ядажа байһан Мархай томо хоёр нүхэтэй нархагар хамар дороо пүлшэгэнэн харюусаба.

Одоошые урилдаха сагынь тудажа ербэ. Хүн зон яһала олоор суглараа. Урилдаха зайнь зуун алхам болохо газар байба. «Энэ зуун алхам соо бүхы хүсэ шадалаа гаргаха, мэхэ гохошые хэрэглэхэдэ яаха юм, үгы хаа, халааш, хосороош... Үлэгшэ наһан соогоо энэ ород хүпээсэй барлагынь болохонин гэшэ гү? Юугтэ бодожо хэлэхэн хоһон хар тологой гэшэб?» - гэжэ байжа Мархай өөригөө хаража эхилэ.

Гүйдэл харайдал эмхидхэн баян хүпээстэ зүрхэлэн дүтэлжэ: «Би нэгэ гуйлта танда барихыем зүбшөөгйт. Гүйхэ басаганайтнай урдань нэгэ алхам тухай урид гараад гүйһүүлдая», - гэжэ зүбшөө айлдахахыень дохигонон гуйлта бариба ха.

- Үгы, шимни юугтэ хэлэбэ гэшэбши? Басаганһаамни айһандаа нэгэ алхам урид гүйхэеэ ханаба гүш? - гээд ород хүпээс сээжээ хурхылган, «ха-ха-ха» шанга гэгшээр энэбэ. - Айгаал хадаа урид нэгэ алхам гүйгөөд туршаха хүн бээшэ, - гэжэ зүбшөөлөө үгэхэн байна.

Манай Мархай нэгэ алхамай зайда ошоод, урилдаанда бэлдэн зогсобо. Уданшьегүй урилдаан эхилэб даа. Мархай шагдайтараа гүйжэ мэдэбэ. Хойноһоонь буга ногоон шэнги баянай сээр сэмсэгэр, хорихон бзетэй, ута гэгшын хүлнүүдтэй

басаган ахижа, хүсэжэ захилахадань, Мархаймнай хүдээһэн үмдээ гүйдэл дундаа тайлажархиба. Салдаган, шараа нөөсгэн эрые хараһан үй түмэн зоной энээлдэжэ, шууядажа, наадалжа эхилэхэдэнь, ахижа ябаһан баянай басаган салдаган нөөсгэн буряадые намнажа ябаһандал аягүйрхэжэ, гүйдэлэй замһаа хажуу тээшээ халин гарашаба.

Хүйхэр Мархай урилдаанда түрүүлэн ержэ, бэлэн бэлдэнтэй байһан шүүбэри мүнгэ хайрсагтайнь тэбэрин абажа, энэ гүйдэлэй абаргань болобо. Тоосолдоон, арсалдаан эхилэ хэн ааб даа. Мархайе шараа нөөсгөөр гүйжэ, хэлсээгээ эбээ гэжэ гэмнээ. «Гүйжэ ябахадамни, тобшом таһаржа, нимэ аягүй байдал тохөөлдобо. Би эндэ гэмтэй бэшэли», - гэжэ тэрэ гүйдэл эмхидхэн дарга, баян хүпээстэ ойлгуулхые оролдобо.

Иигэжэ һая наашадаашье хүсэгдөөгүй баянай басага хара мэхээрэ наһан хаарташа, хүбэлгэн ухаатай Мархай тухай суу Ага нутагаарнай холо ойгуур тараһан байна. Олзо ехэтэй, сагаан хаанай империа мүнгэтэй болоһон, гэр бүлээдөө бүтэн бүрин бусаһан юм гэлсэдэг.

Гомбо-Дугар БОЛОТОВ

НҮҮЛШЫН ҮГЭ
Үгүүлэл

Дала холо гараһан Должид хүгшэн халууржа, нэгэ мэдээ орон, нэгэ мэдээ алдан, орон дээрээ хэбтэнэ. Хаа-яа дэмьржэ, холбоогүй үгэнүүдые хэлэншье хэбэртэй. Эжыгээ һахижа, хажууһаань һүүлэй хоёр үдэр холодохосо болиһон жараад наһатай, сула, томо бзетэй Донида хүбүүниинь һууна.

Должид хүгшэн нэгэ мэдээ ороходоо, нюдэнэингөө хараса хүбүүн тээнгэ залаад:

- Донида халуухан хүтэй погон сай хэжэ үгыш! - гэжэ аалихан хэлэбэ.

- Заа, эжи, энэ дороо, - гээд, нөөшэн дээрэ байһан сай аялгажа үгөөд, - Эжи, газрагуур малаа хараад ерэхэм, - гээд.

- Зай, малаа хара, хүбүүмни. Бишнни аалиндаа сайгаа ууна бээб, - гээд.

Должид хүгшэн халуухан сай аятайгаар амтархан, хорон ууна. Ангаад байхада, аяга эдэшэг сай ямар амтатайб даа. Должид хүгшэн үнгэрһэн наһанайнгаа бүхы ябадал, муу һайнтайнь наһан дурсан хэбтэнэ. «Хүгшэй наһан гээшэ ямар жэгтэйб даа. Энэ ургажа байһан зүлгэ погон шэнги ургаад аз хагдаржа байха, нүгөө жэлын шэнэ залуу ногоон гараад аз, ургаад аз байха. Нимэ табисууртай оршолон юртэмсэ ха юм. Тээд яахабши даа. Миннишье хагдарха саг дүтлөө... Дуратай, хайрата Мүнхэмни Эсэгын дайнда мордоод бусаагүйш. Дайнай дүүрэхэ үеэр Германи хүрөөд байлдаһанай үедэ баатарай үхэлөөр унаа бэлэйш. Энэ Донида хүбүүш өөрын шэнгээр тэжээжэ томо болооб. Тээд хүбүүш би түрхэ хубигүй байшооб. Дайнай урда тээ гэнгэ халахаа болитороо гүйдэхэн һариюу Цырегма шамһаа хүбүүе түрэхэ хуби заяатай байгаа бшуу. һариюу Цырегмагай гэртэһин басаганнай басагаар түрбэ гээдэжэ, хараа шэрээл гаргахадань, тэрэ хүбүүш үргэжэ абаа бэлэйш. Тэрэ хүбүүш минниини нэрэ нэрлүүдтэ ябана ха юм. Мааяганажа байжа, тэхээр тэхэр алхалхадаа, шамда ямар адлиб. Дуугархань, аяг аашань Мүнхэ аад, Мүнхэ... Хүбүүмни, һайнаар нэриенэ нэрлүүдэл ябыш даа, - гэжэ өөр соохоноо зүрхэ сэдхэлээ хүдэлгэн, урбуулан дурсан ханажа байтараа, Должид хүгшэн гэнгэ шурхиржа бархиршаба. Ямар ехэ уһатай нулимса бэ? Магад үнинэй үерлөөгүй нулимса гү? Мүнхынгөө дайнда унахадань, иигэжэ бархираагүйгөө наһанайнгаа эсэстэ нимээр уйлажа байна бшуу. Дайнда нүхэрэйнгөө мордоходо, бү уйла, гашууда гэнэн жэнхэни буряад ёһо заншал бии бшуу. Дуһаһан нулимсаа аршаһан пулаадын шал норшобо хэбэртэй. Эгээл энэ үедэ газаһаа Донида гэртээ оробо.

- Эжи, энэ юун болоод уйлажа, бархиржа байна гэшэбта?

- Донида хүбүүмни, хулисыш даа. Минниини удаан байха саг дүүрэнгэжэ байна. Үнгэрһэн наһаа, үетэн нүхэдөө, Мүнхээ наһан уяраад, наһан соогоо уйлажа, бархиржа үзөөгүй аад, энэ бархиржа байнаб. Амиды дээрээ бархирхадан яадаг юм!?

Хүгшэрхэдөө хүнэй сэдхэл уян, нимгэн болодог юм гэшэ гү?

- Эжи, нээрээшье, энэ жараад хүрэтэрөө, танай уйлажа байхые

хараагүйб даа. Бархираа һаа, доосо хүнгэн болохо, сэдхэлэй уйдхар, гашуудал гарадаг юм гэлсэдэг.

- Тимэнишье тимэ. Донида, наашаа дүтэлш даа. Шахагархан хүбүүндээ хоөрөөгүй шухала ноусаяа хоөрөһүү даа.

- Эжи, юун һонин хоөрөөн бэ, хэлэгтн.

- Дайнай урда тээ айла бүлэ болоод, Мүнхэтээ һайн һуугаабди. Гансал мууны - үри хүүгэдгүй нэмди. Мүнхэмни уйдаха, гажарха, заримандаа архи баридаг, хаа-яа хонон үгы болошодог болоо хэн. Хэрүүл, хэрлэдэн, атаа жүтоон эхилэб. Мүнхэ бидэ хоерой хоорондо хабшуудһан һариюу Цырегма гэжэ эхэнэр байха. Иигэжэ шууялдажа байтарнай дайн эхилшоо хэн. Мүнхэ дайнда мордобо.

Юун һара болоод, һариюу Цырегма хүбүү түрбэ гэжэ суу тараба. Гэртэһиниинь басагаар түрэн басагага газаашалба, хайраба. Тинхэдэнь би тэрэ хүбүүш үргэжэ абаа бэлэйш. Мүнөө тэрэ хүбүүмни энэ томо, мантагар болоод, намайгаа ажаллажа байна ха юм. Энээн тухай шамһаа хоөрөөшьегүй аад, мүнөө хэлэб даа! Мэдэжэ ябаха ёһотойш, хүбүүмни! Донида абадаһини ехэ дуратай байхадаа, шамайе үргэжэ абааб. Мүнхэдэмни ямар адли хүн болоо гэшэбши! Шамайгаа харахадаа, Мүнхэмни хажуудамни амиды мэндэ, дайнда унаагүй шэнгээр ходо ханагдажа, бзетэ, зүрхэ сэдхэлээ һамааруулжа, дайнай һүүлэй эдэ олон жэлнүүдтэ үндэ ажалнуудта ябааб. Дуран гэшэ һонин, жэгтэйл хүнэй мэдэрэл байна даа.

Ши, Донида, үри хүүгэдээ, Сэсэг бэриемни һайнаар хаража, инаг дураяа сахижа, гамнажа, һайн яба! Мүнхэ абамнай хүн түрэлтэнэй жаргахын түлөө залуухан наһаа үгөө ха юм. Таанар жаргаха наһа эдлэхэ ёһотойт. Дахин дайн бү боло! Миннишье хэлэхэ юумэн дүүрээ, - гэжэ һүүлшынгээ хүсэ шадал зангидаан хэлэбэ.

- Эжымни, иигэжэ байһан соонь байдалаа хоөрөжэ үгэхэдэнтэй баярые хүргэнэб! Танай хэлээгүй һаа, бэшэ хэн хэлэхэб?

Донида эжыдээ дүтэлжэ, тэбэрин таалаба. Эжын энэ хоөрэлдөөнэй һүүлээр удаан болонгүй, мэдээ оронгүй наһа бараа хэн. Хужарта тосхойной олон зон ержэ, Должид хүгшэниие һүүлшын замдань үдэшөө хэн. Тэрэ үбэлэй үдэр шуурга шамарган ехээр бордоһо саһа шэдэлжэ, Должид хүгшэнэй хүүрые хушажал, хушажал байгаа хэн. Хажуудань шанга халхинда үлээлгэн байһан, үндэр томо бзетэй Донида хүбүүниинь нулимсаа аршан байгаа бэлэй.

Юбилей

ДАР СУДЬБЫ

К.Г. ПОЛОННЫХ часто можно видеть на литературных вечерах, в среде творческой молодежи учащихся и студентов. Нынче ему, доценту кафедры литературы, декану библиотечного факультета ВСГАКИ, кандидату филологических наук, заслуженному работнику культуры РФ исполняется 75 лет со дня рождения.

Трудовая биография юбиляра достойна особого внимания. После окончания Кяхтинского педучилища он работал секретарем райкома комсомола, и в армии, и после службы был занят на комсомольской работе. Дважды награжден Почетной грамотой ЦК ВЛКСМ.

Старшее поколение жителей нашей республики помнят К.Г. Полонных как лектора-международника, комментатора Бурятского телевидения. В течение 20 лет он ежегодно читал более 100 лекций, побывал во всех районах республики. Был награжден знаком Всесоюзного общества «Знание», избирался делегатом IV съезда общества «Знание».

Ким Георгиевич - наш коллега по журналистскому цеху, с 1961 года член Союза журналистов СССР. В школьные годы он начал печататься в Кяхтинской газете «Знамя Ленина», позднее работал в газете «Закаменская правда» заместителем редактора, его статьи, очерки, рассказы и стихи публиковались в газетах «Правда Бурятии», «Молодежь Бурятии», исследовательские работы по литературоведению - в журнале «Байкал».

И уже с солидным жизненным багажом и опытом К.Г. Полонных начинает преподавательскую работу во ВСГАКИ. По его признанию попал в очень интересную, живую среду. Еще бы, общаясь с одаренной молодежью, получает но-

вый заряд творчества, с энтузиазмом начинает редактировать и издавать поэтические сборники студентов «Первые строки», руководит литературным объединением «Весенняя муза». В содружестве с Союзом писателей Бурятии, вместе с членом правления Союза писателей Бурятии Г.М. Орловым провел 7 фестивалей и как редактор издал 25 коллективных и персональных сборников пишущей

ветра», Николай Плеханов («Стихи»). Екатерина Ильина награждена поощрительной премией им. Н. Дамдинова, Анастасия Сотникова - премией им. Н. Нимбуева.

Несомненные успехи участников фестиваля «Весенняя муза». 12 авторов опубликовали первые сборники. За последние 5 лет издано 25 коллективных и персональных сборников.

молодежи. Его подопечные Сергей Шаранов, Максим Малошик в 2004 году победили в республиканском поэтическом конкурсе «Бриллиантовая строфа» и были награждены грантами.

В 1999 году К.Г. Полонных расширил поле своей деятельности, организовал городскую школу детского поэтического творчества. Основой для новой инициативы послужило учебное пособие «Стихосложение», написанное доступным языком самим К.Г. Полонных. Пособие было издано Министерством образования и науки республики.

С тех пор в этой школе ежегодно занимаются 25-30 юных авторов, которые активно участвуют в поэтических конкурсах. Можно назвать первые поэтические сборники: «Вернис, звезда» Екатерины Ильиной, «Мой талисман» Татьяны Спицыной, «Зэргэлэй» Натальи Хабаловой, «Музыка моего сердца» Наталья Китаевой.

Именной премией мэра города «Молодые таланты» награждены Татьяна Спицына (сборник «Мой талисман»), Галина Дуринова («На крыльях

- В работе с ними, с моими подопечными, я обретаю молодость души. Их мировосприятие и мироощущение очень ценны для меня. Я им дарю то, что знаю и умею, и от них получаю заряд вдохновения и чувство удивительно светлого отношения к жизни, к миру. И потому, наверное, и ко мне пришли стихи, совершенно новые и я издал два своих сборника «Россия», «Дали России», - признался Ким Георгиевич.

Действительно, это как дар судьбы, как признание миром заслуг его, страстного энтузиаста в работе с молодежью. Поздравим от души К.Г. Полонных с юбилеем, и пусть груз прожитых лет все более обогащает и окрыляет его, Ветерана и Наставника.

ГАЛИНА БАЗАРЖАПОВА-ДАШЕЕВА,
поэт-журналист.
НА СНИМКАХ: К.Г. Полонных и учащиеся школы детского поэтического творчества: Соня Олзоева, Янжима Пурбуева, Арюна Аюшина, Ричигна Бутаева и студентка ВСГТУ Наталья Китаева.
Фото Р.Н. БАЗАРОВА.

Ким ПОЛОННЫХ

Дано, конечно, не любому. А за чертою городской Повсюду высятся коттеджи. И каждый лучше, чем другой. В своей особенной одежде. На мир попробуй, погляди - Страну такую и не сыщешь ... Миллионеров - пруд пруди. И тут же - миллионы нищих.

Опять спешит в Японию тайфун. Крушит и рвет Америку торнадо. А оттого, что всюду толстосум Рубил леса для золотого клада. Святая животворная вода, Которую века леса хранили, Покинула жилище навсегда. Оставив место для немой пустыни; Незваной гостьей в океан

Слезой омыла небо над планетой И взбунтовалась, бурей сорвалась

На голову тупого человека. Россия - первая страна Леса решила так спасать: Теперь космическая служба Как страж их будет охранять, И будет все места лесные Под зорким оком всей России.

Цыбикжап НАЙДАНОВ

ЭРЭЭН СООХОР
ДЭБТЭРНИ

Эрээн соохор дэбтэрни Энэжэ, хүхижэ хэбтэнэ. Эблүүлжэ зобохо мүртэмни Эдхэнэн бэхэдэм дэбтэнэ. Урсахан дулаан гэртэмни Удаан хэбтэжэ хашарба. Борьбо дээрээ шүдхэрни Бооходойрон хатарба. Зосоо, газаа хүтэлүүлжэ, Зоной дунда шоглуулба. Манайхиһаа үдэшүүлжэ, Танай тээшэ шогшуулба.

Үбгэн гэжэ бодонгүй Үетэн шэнгээр дүтэлжэ, Үлбэр гэжэ голонгүй Үрөөһэн гарһаам хүтэлжэ, Ороожол, хоножо амархые Олон нүхэдүүа дурадхаад, Оодон борым табархые Ооһор, жолоо һуладхаад, Даруу сэсэн нүхэдни Дали дороо жагсаана. Эрэ, эхэнэр илгаагүй Эблэрэл дундаа багтаана. Онһо даран сайлуулжа, Онголо эдиһым хануулна. Уян зүрхым хайлуулжа, Урихан заншалаа тануулна.

Бэээ барыжа тэсэнгүй, Бэлэндэ амаа тодонхой. Өөрөөш хүсэд мэдэнгүй, Үхибүүн наһандаа оронхой. Ногтуу дуунайм аялаа Норилго боложо тэнсэнэ. Магтажа альга ташалга Мангар тараха гэлсэнэ. Гэртэ, газаа хүтэлүүлжэ, Гэргэдэй дунда шоглуулжа, Таамаг ухаатай үдэшүүлжэ, Талын дундуур шогшуулнаб. Нарийхан ута зургые Нашан бором агшаана. Нюур, шарайм зүдэрһые Нюрган дээрээ багсаана.

Тарган бородоо булгюулаад, Ташаа муутай болоо нэм. Наһхин басагадта голуулаад, наһаанай нүхэр олоо нэм. Дайсан зэрлигтэ баһуулаад, Дабба дабахаа болёогүйб. Дарга ноёдо заруулаад, Дабирхай нэрэхээ голоогүйб. Найхан наһаам үнгэлиг, Наруул бодол тунгалаг. Дотор сэдхэл оюун Дохолоон хүн дорюун. Гогшоо найхан угалзын Гоёхон зураг болонхой. Дорюун омог басаган Домог, түүхэдэм оронхой.

Үндэр хадын саанаһаа Үүрэй сайха найхан даа. Үхин ябахдаа ханиһан Өөртэм хэды найхам даа. Наһтар хадын саанаһаа Наранай гараха найхан даа. Наһатай болошоод наһаадам, Намдаш хэды найхам даа. Сэнхир номин огторгой Сэлмэг байхадаа найхан даа. Сэнгүү залуу наһамнай Сэсэн байхадаа найхан даа.

Һанаандамни таарагшад Найхан дуунай туяа соо һамгад тээшэ яарагшад һалгай талын уняар соо.

Сэдхэлдэмни таарагшад Сэлээн зоной наһаан соо. Сэбэр зүрхэ маажагшад, Сэртэй үгын манам соо.

Ухаандамни таарагшад Урихан нүхэдэй хараа соо, Уунхай ногтуу гаарагшад Улаан хэлэнэй хараал соо.

Балай ехээр хомхойрон Балгажа хээшэ болохогүй. Балай ехээр дээрэлхэн Баһажа баһа болохогүй! Балай ехээр бардамлан

Баярхажэ хээшэ болохогүй. Балай ехээр хүсэрхэн Баадхажэ баһа болохогүй! Ойлогосын ехэ далайе Оймого ябадаг балайе, нургажа зобохын орондо, һуулгадаг ха юм, шорондо.

Бэээ хүсэһэн бэшээшэд Бэхэтэй лагбан орхибо. Бэри угтаһан худанар Бэһээ андалдахаа болибо.

Юунһээш наһин тахилдаа Юһэн зула бадараһан Юрын эхэнэр ажалдаа Юбкэ үмдэхөө болибо.

Гараа хабсаран тонгойжо Гашай багшада адислуулба. Мүндэгэр уусаяа хондойжо Мүргэлшэдые бахардуулба.

Хюруу унаһан толгоймни Хюруулжа мэтэр халсарба. Хюһаран үнээн тонгоржо, Хюһа ехэтэһэ хашарба.

Үүдэ татажа ороһондоо Үбсүү нүсэгэн дүтэлнэ. Гээгэ гүрэхөө болиһондоо Гэрэлдэ хаража хүхинэ.

Шамбай залуу наһандаа Шадал, дүршэл олообди. Шамтайгаа золгоһон урмандаа Шалтаг бэдэрхээ болёобди.

Шарлай нагасын урялдаа Шаргаар хүрэхэ буухадаа, Шаазан аягын оёрто Шабхаруу орхиһоо болёобди.

Шабгансадаа урижа Шанаһан сайгаар хүндэлжэ, Шархи бэлэг абахадаа Шатарлахаа болёобди.

Шара саһанай хайлажа Шабар, шалбааг болоходо, Шадар һуудаг хүршындэ Шабхай шэрэхээ болёобди.

Шалтаг үгы тогоондо Шанажа эдидэг болообди. Шанар пезшэнэй оёрто Шаанги барихаа болёобди.

Шанга шангаар хүдэлжэ Шандаһаһаа шангалаабди. Шанартайгаар зугаалжа, Шашажа ябахаа болёобди.

Табан эжэл бүтэн Тархи сагаан үбгэн. Тамхи, архидэ шүтэн Табижал һууна юрөөлөл

Эжы, абаяа дурсажа Энхэрэн һууна бэшэл. Эдихэ, уухаа хурсаха Эгээл аятай шэдэл!

Хүнэй бэемн эжэлүүд, гарнууд, хүлиүүд г.м. Эрээн, соохор дэбтэрни Энэжэ, хүхижэ хатарнагүй. Урсахан дулаан гэртэмни Урихан айлшад таһарнагүй.

Настало новое столетье. Над миром новая зарница. Звездочу будущего светит, Летит космическая птица. Над миром кружат космонавты - Американцы, россияне. Заветную дорогу в завтра Мостят совместными руками. И их бодростные службы Призывают нас шлет с небес, извне - В согласье, в мире, вместе, дружно Живите, люди, на земле.

По-прежнему живет экран Насильем зверским и коварством, Но сквозь разбойничий дурман Начал луч света пробиваться. В арене подлости и зла, Тепло душевное храня Программа новая взошла, Программа чести «Жди меня!» Здесь долго, долго ищет мать В Чечню украденного сына, Здесь хочет сын отца узнать, Любимый встретиться с любимой. Из разных мест и разных стран Приходят радостные вести - Потерянных нашел экран, И люди будут снова вместе ... Чем передача хороша? В ней не разбойный повист свищет

Опять к душе спешит душа, Свой дом и человека ищет.

В цветной рекламе магазин. В витринах все: колбасы, фрукты, Конфеты, изобилие вин, И хлеб, и прочие продукты. И посетители спешат Купить, что на сегодня надо. В витринах лентами лежат, Красуясь, плитки шоколада. Не возле них, а вдалеке Стоит, стоит у хлебной полки Мальчонка в куртке налегке, Стыдливо опустив глазенки. Он скромный, недурной на вид, Глаза - как солнце на закате, Проходим тихо говорит: «Пожалуйста, на хлеб подайте!» К нему старушка подошла, Дала на хлеб, дала как милость, Взглянула в ясные глаза - От сострадания прослезилась.

Век старый роскоши не знал. Теперь хозяйва все сами. Страна, как выставочный зал, В богатой цветовой рекламе. Одна прекраснее другой, Ряды торговые и банки, И фирмы в арке золотой И здесь, и там, на полустанке. Дома растут все больше ввысь. В квартирах теперь больше комнат, Но там устроить свою жизнь

Хүүгэдэй уран зохёолшо Эрдэни ДУГАРОВ ноёл хөөрхэн «Үзэглэзэй хөөрөөн» гэхэн бишыхан ном Хори нютагтаа гаргаа. Ном соонь үхибүүд жаахашуулай ухаан бодол гүйлгэхэ, бодомжолжо нургаа хүйлнүүд олон. Хэлүүрнүүд, таабаринууд, тоолуурнууд... Эгээл нимэ зохёолнууд хэрэгтэй ха юм манай бишыхан уншагшадта. «Зүүн зүгэй зүнтэйхэн зүгы» хуудаһандаа түрээһөөр 60 наһанайнгаа оёе нёдондо тэмдэглэһэн уран зохёолшо Эрдэни Чимитович Дугаровай зохёолнуудые уриал даа.

НАРАН СЭСЭГ

Наран сэсэг ургаа, Баһаш үндэр болоо. Баран урдуур һайнууд байна гү гэн хараа: Үгэрсэнүүд ногоонууд, Номидорнууд улаанууд. Нара дахан эрьсэ, Шара ноураа шараа.

Тэн тнигээ Таанадһаа хүлээгээ.

5. ШЭГШЫ

Шэгшыхэн шэгшэгтшые һаа, Шүдэрхүү -

Эрдэни ДУГАРОВ

Амаараа тэдэнээ гаргадаг. 9. Сохихо бүрим Сортоотой болоно, Наншаха бүрим Наяраатай болоно. 10. Хүрьһэгүй газар, Уһагүй далайнууд, Амитаңгүй дайда, Зонгүй хотонууд.

«ҮХИБҮҮД, ХУРСА ХАНИНАРНИ ҮЗЭЖЭ, ХАДУУЖА АБААРАЙТ...»

ХЭЛҮҮРНҮҮД

Жороо хэлээ жороолуулаад, Жор-жор жоржогонолдоод, Торонгүй үгэнүүдые үлхэе, Тогтонгүй түргөөр хэлэе.

Хүбшын хүхэ хухуурта Хэн «гүг-гүг-гүүг» гээб? Хүбшын хүхэ хухуурта Хүхы «гүг-гүг-гүүг» гээл!

Талада таршаа таршаганаа, Арада араата аржаганаа.

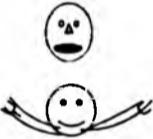
Горхо гараха ганса гарсаар Гарма гарахаа гансаардаа.

Һармагшад һарнайн һажаалдаа, Харагшад ангайн һаргайдаа.

Талада табгайн табараан - Адуушан адуугаа туугаал.

Тугаар турлааг һургаагта һуугаа, Угаа удаан дуугай дуураад унаа.

Армаан арбагашаа, Арбаан ангагашаа, Арбагашалдаа, Ангагашалдаа, Армаан арбайшоо, Арбаан ангайшоо.

Урдын урда урданда, Урдаһан уһанай урыда, Урғанан урғамалай нарайда Унтаһан унтаана танайда.

Турлааг тулгуур туланхай, Түлгүү хүлгүү тулнхай, Тугаар торон тодхортоо: Түгсүүл хүддэн торсолдоо.

Молоной хүндыдэ ороно хура, Модонной хүндыдэ хороно хура.

Ноб ногоон ногоо Ногоон гэхэдээ, Ноб ногоон ногоо Зүб нэрлэхэдээ, Ноб ногоон ногоо Лаб таяаш даа.

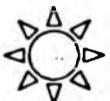
Хонин, хонин хонёохой Хорой хотондоо хоронхой. Шонно-шугын шонноохой - Шугы шэдхэдээ хононхой.

Зандарган Зандараа Занаа, зандараа. Бадарган Бадараа Баһаа, бадашаа.

Шагдарай шарга шармайгаа, Шамбай шарьян шуумайгаа. Шаргань шангаар шаагдаа, Шагдар шарбаад шашхаа.

Гараһан наран бадаран шарана, Адаһан баран ташалан гарана.

Газаа хара - газар харал. Хара һалхин - хара хорон.

Бороо хура ороо ходо, Гэрээ хара - нороод боро.

Һаб-Һаб һабуухан - Һаб, һаб нохойхон Шоб-шоб хусаахан, Дэб-дэб дэбхүүхэн.

Шаазгай һайгай шарбалзаа, Шамда һүүлээ һайрхаа гү? Шашаа, шарбаа, шаханалзаа, Шамда хүүрээ дэлгээ гү?

Нэгэтэ нэгэн Нүгөө нэгэндээ нэгешоо. Нүхэсэе гэнээр Нэгэдэн ХОЁР болошоо.

Тороһон хүндэ дабтуулаа, Торьдоһогүй түргэн хэлүүлэе: Тороо хадаа торхогүй тоһо, Туламгүй талха тогтоон абахам!

ҮЗЭГ ТАБИ

1. ...абар - жэлэй нэгэ саг. ...абар - улайгана хасар. ...абар - зуураад шабадаг. ...абар - шулгара маажадаг.

2. Үргэн нэмжээ ...ала. Үглөөгүүр малаа ...ала. Хүрин шэрэтэй ...ала. Шифер хушалтатай ...ала.

3. ...ара - юумэнэй үнгэ. ...ара - һуниндөө гэрэлтээ. ...ара - юумэ адагла. ...ара - гараа дулаасуула.

4. ...илэ - гүрэнэй харуултай газар. ...илэ - хүнэгэй барюубша газар.

5. Хахалһан газарай ...алан. Харгын голой ...алан.

6. ...арыш, тэнгэридэ ...ара - табатгал ...ара гэрэлтэнэ.

Табиха үзэгүүг: 1) X, ж, ш, һ. 2) Т, э, ш, г, 3) Ш, һ, х, ш. 4) X, х. 5) Д, г. 6) X, ш, һ.

НЭМЭЛГЭТЭЙ МҮРНҮҮД

Уһан дээгүүр тamarна нугаһан. Уһан соогүүр тamarна.....

Бороогой һүүлээр ногоон Болоодхибол ноб.....

Уһанда умбана галуун, Уһангүй газар.....

Яаран ябаад Дабаа Яаблан дабаа.....

Түүдэгэй унжагар утаан Тунана газараар.....

Хүбүүхэн баряа Хадхууртай.....

Нохой гэнэдэн сошоо, Намһаа тэрьедэн.....

Буужа ерээд бороо һуужа ехээр.....

Хабартаа хайлана саһан, Ханаабаар урдана.....

Айлай нохой хоройн саана, Манай нохой хоройн.....

Нэмэхэ үгэнүүг: саргаһан, халуун, ногоон, дабаа, удаан, заряа, ошоо, ороо, уһан, наана.

Зүүн зүгэй зүнтэйхэн Зүгы

Баруун тээгүүр һайнууд Байна гү гэн хараа: Капустанууд монсойгоо, Хартгаабхашы пагсайгаа.

Нэнгэн тархяа һуугаа, Налгай шараар эмнээ. Бүхы тээгүүр һайнууд Байна гэжэ баярлаа: Даринмахан уһалаа, Дармахан обоолоо.

ЖАРГАЛМАА БАЯРМАА ХОЁР Жаахан Жаргалмаа Жаргалтайхан даа: Баярмаа гэжэ Дүүтэйхэн даа.

Бүүбэй Баярмаа Баяртайхан даа: Жаргалмаа гэжэ Эгшэтэйл даа.

ГАРАЙ ХУРГАД

1. ЭРХЫ

Барбаадай-эрхы Бар-бар бабаргад, Дүүнэр дүрбөө Дүүрү байлгаад, Гахайн өөхэ Үзэгты гэбэ, Гадарайнь зузаа Хэмжэгты гэбэ.

2. ДОЛЁБОР

Долонгир долёобор Дошхон долдой - Доохонуур догоодоно, Дээхэнүүр дэгээдэнэ, Дэмьржэ дэмьдэнгүи, Дууража доройтоногүй.

3. ДУНДА ХУРГАН

Дунда хурган - дундай - Дундаханаа үндэр дүндэр, Ендэр дээрэдэл, Дээгүүр харана, Дүрбээ толоно - Табадахия олоногүй - Тархяа эрьсэ.

4. НЭРЭГҮЙ ХУРГАН

Нэрээ олоогүй Нэрэгүй хурган Нэтэрүү нэхэ, Нэгэндээ нэтэрээ. Нэн түрүүн нэрэ нэхэ.

Шал муе шодогод гээд Шүүмжэлээ.

Эрхим эрхы, Догоодуур долёобор, Нуха урғанан Дунда хурган - дундай, Нэрэ нэхэһэн Нэрэгүй хурган - нэрэгүйтэ, Шүдхэрэн - шэгшыхэн.

АХА ДҮҮНЭР (Захагүй хэлэгэ)

Аха заха - барбаадай, Доро дүү - долёобор, Дам дүү - дундай, Хэдэ дүү - нэрэгүйтэ, Эгээ дүү - шэгшыхэй, Нэрэгүйтэ - баханхай, Дам аха - дундахай, Дам дамхай - долёоборхай, Аха заха - барбаадай...

ТАБАНАЙ АЖАЛ

Хэн захирхаб? - Барбаадай. Хэн заахаб? - Долёобор. Хэн догоодохооб? - Долёобор. Хэн долёохооб? - Долёобор. Хэн хамһалсахаб? - Дундай, нэрэгүйтэ, Дорхоонь шэгшыхэй.

ЗЭМЭТЭЙ ХУРГАД

Барбаадай яагааб? Барбингаа. Долёобор яагааб? Дурбингаа. Дундай яагааб? Дунхыгаа. Нэрэгүйтэ яагааб? Нурсыгаа. Шэгшыхэй яагааб? Шугшыгаа.

БОРООГОЙ НҮҮЛЭЭР

Бороогой нүүлээр Борьбосоо шалбаагта Наадажа наадажа, Нойтон эрхэдэш, Эжынгээ таниягүй һаа, Бороогой нүүлээр наадалан Борьбосоо шалбаагтаа ошоод, Ноураа, бээ харахаддаа, Юуцэ эжынгээ таниягүйень Юрэдөө, сэхэһэн мэдэхэш даа.

ААБА-ҺААБА

Ааба-һааба Байба һууба, Аабаг-һаабаг, Аабага-һаабага, Аабагад-һаабагад, Аабаган-һаабаган Аабаганаа һаабаганаа, Аабагар-һаабагар Айбала байба лөө!

ТААБАРИНУУД НУРАЛСАЛАЙ ХЭРЭГСЭЛ

1. Хэбтэхэдээ ажалгүй, Бодоходоо ажалтай. 2. Буруе заһалсана, Алауе арилгалсана. 3. Сэбэрхэндээ удхагүй, Бэшүүлхэдээ удхатай. 4. Нэгэ хүлынь зогсоно, Нүгөөнь тойрон гүйнэ. 5. Зөөлэхэн нарин голтойб, Зураха, бэшэхэ онолтойб. 6. Нюурнуудни олон, Нээбэлшни һонин. 7. Нядагаршые һаа, Нягтаар холбоно. 8. Амаараа ном дэбтэр оруулдаг,

БАРДАМ

Үрэ бардам тариха, Үгэ бардам үрээжэ, Ама бардам эдээлжэ, Ара бардам хубсаджа, Гар бардам үргэжэ, Гэр бардам һуухада, Олон бардам ниилэжэ, Баян бардам болохо, Омог бардам диилэжэ, Бэ саадан болонхаар, Бардамаа бардам соонь Баряад һууһан - бардам!

ШАГАЙН ТООЛУУРНУУД

Шалаагаа гаргажа, Шагайгаа орхижо, Наадажа хүхье, Наашаа һууя, Хонгордоо харбая, Шагалаа шүүрээ, Мориш урилдаа, Хонхо бүхэ түүе, Түүе, шүүрээ - Намда олзо, Шамда алга!

Хонинной шагай Ханна мангай, Хонинной шагай Хаана яана буу, - Хонхо бүхэ буу, Алса таа буу!

Энэ наадандаа - Эхилхээ хэн хэлэхэб? - Элдэб шагай хэлэхэ: Хонхо, бүхэ, Алса, таа, Хоёр адхын алим? Таа!

Дүрбэн бэрхые Түргэн бууага, Дүрэгэй гараар Тараан орхи, Дүрбэн шагай - Дүрбэн бэрхэ: Хонхо, бүхэ, Алса, таа!

Яһан шагай Ябта хэбтээ, Мүнгэн шүүргэ Хүнгэн дэгдээ, Шүүргэ шэдээлээн, Шагай шүүрээлээн, Шагай шүүрээб, Шамай шүүгээб!

Хонхо шинии, Бүхэ минии, Хони, ямаан - Түүжэ абаан, Бүхэ минии, Таа алгай - талаан, Хонхо шинии, Алса буугаа - Яла түлэ!

ТААБАРИНН ТАЙЛБАРИНУУД

1. Ручка. 2. Баллуур. 3. Саарһан. 4. Гортуг. 5. Карандаш. 6. Ном. 7. Сабуун. 8. Сүүмхэ. 9. Барабан. 10. Географин карта.

Хандажап Дармаевна ДАМПИЛОВА - поэтесса Закамны, является одной из заметных женщин-поэтесс, ставшей женским голосом своего времени и народа. В её стихотворениях есть одна неотъемлемая черта: в них отражается жизнь и судьба людей её малой родины. Их нельзя спутать ни с какими другими.

Поэтический мир Х.Д.Дампиловой - это путь поиска истины, стремления найти идеал женщины-матери, женщины-друга, любящей женщины, попытка обрести гармонию земного и вечного, создания неповторимого красочного образа малой родины.

Х.Д.Дампилова родилась в с. Утата в 1959 г. После окончания в 1976 году Санагинской средней школы поступила в БПИ им.Д.Банзарова, который окончила в 1982 г. Затем она несколько лет проработала корреспондентом газеты «Буряад унэн». Сейчас она работает учителем в Дабатуйской средней школе. В школе ведёт литературный кружок «Тэрэнги».

Её стихи неоднократно публиковались в республиканских газетах и журналах, также пуб-

ликуются в районных газетах «Ажалай тут и Знамя труда». В 2001г. был выпущен сборник стихов «Хабарзаан». В 2003 «Тэрэнгийн сэсгэлэх үедэ» (Пора цветения багульника). Кроме основной своей работы она выполняет и большую общественную работу. Многие годы возглавляет районное литературное объединение «Уран Душэ». Объединение подготовило и выпустило произведения своих коллег под общими сборниками «Зэмхэ сэсэгэй зэрэлгээн соо», «Уран Душын угалзанууд». Х.Д.Дампилова была редактором издания произведения ещё одного замечательного нашего писателя Ф.Цыденжапова «Үбэлжөөндөө байхадаа».

Член Союза писателей Бурятии, активный общественный деятель, учитель Х.Дармаевна ещё полна творческих сил и замыслов. Её нелёгкий учительский труд уже дал свои плоды.

Недавно свет увидел сборник стихов «Тэрэнгийн багалаа», куда вошли работы юных членов детского литературного объединения «Тэрэнги» Дабатуйской средней школы.

Хүнэй наһан.
Хүл дээрэ ябай хадаа
Хүн гэжэ тоологдоно.
Хоб хэлэжэ ябанхаар,
Хони адуулжа жаргаашань
Дээрэ.
Хулгай хэжэ зобонхаар,
Хүдэлмэри хэжэ
эсээнэ жаргал.

Жизнь человека!
Почему так коротка?
Жизнь человека.
На ногах ты пока...
Считайся человеком.
Чем ходить сплетни таскать,
Пасты овец отару надо.
Чем, мучая себя, воровать,
Счастья искать в труде надо.

ДЕТИ - НАШЕ БУДУЩЕЕ
Немало стихов посвящено детям. Это стихи по-детски непосредственные, показывающие мир глазами разных ребят. В них часто присутствует юмор, безобидные нравоучения.

ПЕВЕЦ ГОРНОГО КРАЯ

ведётся во многих ее стихах.

Умар нэгэ хүбүүнинь
Үгэ хүүрын дуулангүй
Хайшаашьеб даа ошоод,
Хайрата эжидээ бэдэрүүлнэ
гү?

Ээ даа, хөөрхэн хүбүүмни,
Энээхэн ангир шубууншини
Эсээш бэш аяндаа,
Эжыгээш алдаа бэшэл,
Эрхэ хүбүүгээш бэдэрнэгүй,
Эжэл гансаяаш хануулна.

Блудный сын,
непослушный сын

Уйдя куда-то
Ищет свою дорогую мать?
Ах, сыночек милый мой,
Это птица ангир
Не устала от полёта
И не ищет матери своей,
И не ищет птенца своего,
А тоскует по своей любви.
Диалог - воспоминание - ностальгия по детским годам и беззаботным временам ведётся через эти строки.

Ты помнишь, мама,
аромат весенний,
Что опьянял всю даль земли,
Подснежников цветущее
мгновения

В сиянье утренней зарей
Я помню утренние зори
Рассветом детства

в Хабарзане.
Когда ведёрным тихим
звоном

Парное молоко нам
приносили мамы,
Ты помнишь!...

(перевод А.Цыреновой
«Напана гүш, эжимни?»)

Стихи, посвящённые образу матери, не только показывают их повседневную жизнь, но их общение с близкими детьми. Есть ещё у Х.Дармаевны стихи - пожелания - своего рода дань и благодарность любимым матерям.

Далахай тоонто нютагтаа
Дүүрэн жаргал эдэжэ,
Дундаршагүй баян хэшэгтэй
Даруухан эжынэрнай
ябаарайт!

В родном селе Далахае
Живите дружнее и
счастливей.

Пусть будет полным
благодеяние

Скромный ваш путь матерей.
И как любая женщина-бурятка, хранительница очага, она никогда не забывает духа - хозяйина домашнего очага, хозяинов - хранителей родного села.

Эжымни мүнөөдэр
үглөөгүүр бодоод,
Шарахан найхан
сайгаа шанаад,
Дээжын галдаа үргөө.

Сегодня утром рано
Моя мама встала.
Сварив чая жёлтого
ароматно

Каплями свежими

из чистого дээжэ,
Родной наш очаг окропляла.
(«Эжын сагаан сэдьхэл»).

Удэшэ бүри маани уншана,
Үглөө бүри найхан сайгаа
Хадата нютагайнгаа эздэтэ
үргэнэ.
Каждую ночь молитву
читает,
Каждое утро каплями
свежего чая
Хозяинов наших гор угощает.
(«Эжын жаргал»).

ТЕМА РОДИНЫ В ПОЭЗИИ

Во все века художники, размышляя о красоте родного края, свободолюбии народа, вере, стремились создать свой индивидуальный образ Родины. Родина для Х.Д.Дампиловой - это её родное село Далахай, живописный уголок в нём Хабарзаан, родовое тоонто һүбэтэ; это Закамна с её традициями и обрядами, диалектными словами, передающими свособразие хонгорского рода, с красочным миром природы.

Буурал даа, бууралхан
Захаминайм
Буянга түүхыень уудалаа
һаа,

Бултанай сэдьхэлдэ
хадуугдамаар

Баяртайшье,
гунитайшье юумэл даа.

Седой, сверкающей
вершиной Закамны,
Листая истории вечной
страницы,

Оставшие в душах людей
на века,

Что радости и печали полны
наверняка.

Мир природы у поэтессы красочен: здесь «ковёр ярких жарков», и «голубые нежные подснежники», и «горы-спутники закамнцев», и «пора цветения багульника».

Поэтесса чутко слышит дыхание земли, природы, связь её с человеком. Природа живёт своей жизнью: в ней всё движется и меняется.

Хабартаа бухы юумэн
һэридэг -
Харлажа саһан уйлаһаар,
Хадын модод шууяһаар,
Хурһэтэ газарнай дэбтэйээр.

Весной всё оживает:
В горах деревья шумят,
Чернея снег тает,
Землю влагою питает
(«Хабартаа»).

Хабартаа бухы юумэн
мүндэлдэг,
Хүнэй бэе махабадшье
һэрижэ,
Холо саана нюутдаһан дуран
Ходорон наашаа гаража
ерэдэг.

Весною всё воскрешает,
И тело человека просыпаясь,
Спрятанную любовь
выпускает
На поиски своего счастья.
(«Хабартаа»).

Любимое время года поэтессы весна присутствует во многих стихотворениях в образе подснежника.

Шарахан, хүхэхэн ургынууд
Саһан дороһоо бултайгаад,
Сэлмэгхэн хүхэхэн нюдөөрөө
Шэртэн дэлхэйе баясаба.

Жёлтые, синие подснежники
Из-под снега выглянули,
Синие, ясные глазки
На небо глядя улыбнулись.
(«Хабарзаанай тала»).

Ута горхоной түргэн шааяан,
Ургы сэсэгэй урихан хангал,
Хүбшэ тайгын номгон
һэбшээн,
Хүхы шубуунай хонгё аялга -
Энэл даа, нютагай шарай,
Эртын хабарай эхин шарай,

Быстрый бег ручейка
Длинного,
Запах подснежника нежного,
Дыхание таёжное, тихое,
Кукушки пение звонкое -
Вот это - лицо земли,
Весенней ранней земли.
(«Нютагай шарай»).

РАЗДУМЬЯ О ЖИЗНИ
Раздумьем о жизни посвящены четверостишия, наполненные философским смыслом.
Наһамнай ябажал байна,
Зуламнай бадаржал байна
Минин зула эндэ,
Шинин зула тэндэ.

Жизнь идёт своим чередом,
Свеча горит своим огнём.
Моя свеча здесь,
Твоя свеча там.

Уулын хормойһоо
Ургы сэсэг эмнинэ,
Эльгэ зурхэнэй оёорһоо
Эдир наһамини һэргэнэ.

С вершины гор
Подснежник улыбается.
С глубин сердец
Детство вспоминается.

Хүнэй наһан!
Ямар богони гэшэб?

ЭРХҮҮДЭЙ БАДМА

Балданай Эрхүүдэй
Бадма үсэгдээр
Бүхэли үдэртөө
Бүмбэгэ намнаа.

Номоо үзөөгүй,
Нобшороо үдэшэндөө,
Үглөөгүүр хэшээлхээ
Үшөө хожомдоо.

Багша самбарта
Бадмые дуудаа.
Хүбүүхэн тэбдээ,
Худалаар бэшээ.

Наадалан энээлдээ
Нүхэдын Бадмые.
Эшхэбтэр болошоо
Эрхүүдэй Бадмада.

Вчера сын Балдана,
любимец Бадма
весь день мяч
во дворе гонял.
И уроки не учил,
весь вечер копошился,
а утром ещё
на урок опоздал.

Учитель к доске
вызвал Бадму,
написал тот с ошибкой,
как всегда поторопился.

Смеялись все
над Бадмоу - бедою.
Стыдно стало
любимчику Бадме.

БЭЭЛЭЙ
Эжымни үсэгдээр
Эрэхэн бүдөөр
Эрдэм дүүдэмни
Дулаахан бээлэй оё.
Хүбүүдээр Эрдэм
Хоргодолсожо наадаад,
Үнөөхи бээлэйнгээ
Үрөөһыень гээжэрхёо.

Мама вчера
ткань пёструю взяла,
Эрдэму брату
варежки сшила.

Эрдэм варежки носил,
с мальчишками в прятки играл.
Одну из них он ронял,
и так её потерял.

Аюр ДАМПИЛОВ, 9 кл.,
Д.В.ГАРМАЕВА,
учитель русского языка
и литературы
Дабатуйской школы.

ГЛОТОК ВИНА

Один монах торопливо шел по дороге, желая до наступления ночи попасть в монастырь. Возле одной деревни он встретил молодую женщину, которая держала за веревку козла. Женщины ласково с ним поздоровалась и попросила оказать ей помощь - зарезать на мясо козла. Она рассказала, что муж ее умер, и некому больше в этом деле ей помочь.

Монах объяснил этой женщине, что ему, по монастырскому уставу, нельзя никого убивать. Он собирался уже идти дальше, как вдруг услышал от этой женщины признание, что она давно уже знает его. Что всякий раз, когда он проходит мимо ее деревни, она любит из окна. И что ее просьба зарезать козла - всего лишь повод для того, чтобы с ним познакомиться!
- Я молода и хочу быть счастливой, - призналась эта женщина.
- Пожалуйста, проводи со мной ночь, милый друг, а утром ступай своей дорогой!
- И провести с тобой ночь мне нельзя, - ответила ей монах. - Я соблюдаю обет безбрачия, и посвятил эту жизнь служению Будде!

Услышав эти слова, женщина закрыла лицо руками и зарыдала.

- Камень ты бесчувственный, - причитала она при этом, - камень ты холодный!

Излив свое горе, женщина достала из своей запятой сумки бутылку вина и отпила прямо из ее горлышка.

- Тебе и не предлагаю, - заявила она. - Знаю: опять твои обеты...

Чувствуя, как сильно пересохло у него в горле, монах взял из рук женщины бутылку и сделал один глоток...

На следующее утро, открыв глаза, монах обнаружил себя лежащим в постели с этой женщиной. На печи, в большом чугунном котле, варилось мясо, а на столе стояла пустая бутылка вина.

СКАЗКА О САНСАРЕ

Жили на берегу Байкала старик, старуха и женатый их сын. Однажды отправился старик рыбачить, и принес крупного омуля домой. Старуха стала готовить уху, отлучилась в сени за луком, и собака того омуля сожрала. Старуха вернулась, увидела, что произошло, и палкой избивала собаку.

Потом старик и старуха умерли, а вслед за ними умерла и их любимая собака.

Старик, из-за своей привязанности к ловле рыбы, родился омулем в Байкале, старуха, из-за своей привязанности к домашнему очагу, родилась собакой, а собака, верно охранявшая дом старика и старухи, родилась их внучкой.

Раз отправился сын старика и старухи рыбачить и поймал омуля - своего отца. Жена стала готовить уху, отлучилась ненадолго в сени, и собака того омуля сожрала. Жена вернулась и палкой избивала собаку - свою бывшую свекровь...

Сказка о сансаре - круговороте наших жизней - без применения к жизни буддийского Учения не имеет своего конца.

БУРЯТСКИЕ БУДДИЙСКИЕ ПРИТЧИ

ГОРЯЩИЙ ДОМ

Играют дети в доме, который горит, и так игрой увлеклись, что ничего кроме своих игрушек не видят. А крыша уже догорает и вот-вот рухнет весь дом!

Отец детей, которые увлеклись игрой, стоит снаружи и призывает их срочно покинуть дом. Сам он проникнуть внутрь уже не может - весь дом объят огнем!

Громко, на все лады призывает своих детей отец, но они его не слышат. И тогда он начинает показывать своим детям все новые и новые игрушки, предлагая их взять. Привлеченные этими игрушками, дети выпрыгивают в окно, и вслед за этим рушится крыша дома...

Дети - это люди, дом в огне - наш мир, отец - Будда, игрушки - пути, ведущие к Просветлению.

ЛЯГУШКА И ЧЕРЕПАХА

Большой морской волной выбросило черепаху на берег. Стала она снова искать море и случайно упала в колодезь, в котором жила лягушка. Спросила лягушка черепаху:

- Кто ты такая и откуда пришла?

- Я - черепаха и живу в море, - ответила та.

- А какое оно, твое море? Будет с одну треть моего колодезя?

- Больше, - ответила черепаха.

- Как... Две третьих, что ли, будет?

- Нет, еще больше.

- Как мой колодезь, что ли?

- Ну, как тебе объяснить? - ответила черепаха. - Ты все меришь меркою своего колодезя, а море - оно большое. Можно плыть много лет и не достигнуть даже его середины!

- Да как твое море, может быть, больше моего колодезя? - возмутилась тут лягушка. - Видно, ты свое море хвалишь, мне неправду говоришь.

РАЗБИТАЯ ЧАШКА

Желая провести практику затворничества, один лама велел оставить его в лесу, замурав в домике, специально построенном для этой цели.

Раз в неделю к этому ламе приходил его брат и в окошко, которое выглядело как щель, передавал ему чашку с пищей.

Однажды лама-затворник случайно разбил эту чашку. Не желая отрываться от своего главного занятия - чтения священных текстов, лама представил себе, как он идет на базар и покупает там новую чашку... В результате этого удачно выполненного представления разбитая чашка, лежавшая возле его ног, снова оказалась целой!

Но именно в то время, когда лама-затворник себе это представлял, его брат случайно оказался на базаре. Не веря своим собственным глазам, он увидел, как лама-затворник покупает какую-то чашку! В полной уверенности, что лама нарушил взятые на себя обеты и тем, быть может, навлек несчастье на весь их род, брат прибежал к своему отцу и рассказал ему все, что увидел на базаре.

Вместе они отправились к домику ламы, желая окончательно убедиться в нарушении им взятых на себя обетов. Но оказалось, что домик был цел, и лама по-прежнему читал в нем священные тексты.

БЛОХИ И КЛЕЩ

На отшельника, совершавшего медитацию в горах, напали однажды блохи. Только он хотел прогнать их от себя, блохи ему и заявляют:

- Ты, принявший обет сострадания ко всему живому, пожалей и нас. Ведь и мы существа живые. Мы же, бесконечно тебя уважая, будем кусаться только тогда, когда ты не занимаешься медитацией.

И отшельник, подумав, согласился. Но явился из леса угро-

мый клещ и напал на отшельника...

- Что ты делаешь? - возмутился его поступком блохи. - Во время медитации трогать отшельника нельзя!

- Это вам нельзя, поскольку вы дали обещание, - заявил клещ. - А мне можно!

Сделал клещ свое дело и упал. Отшельник же, выйдя из медитации, укорил блох за то, что они не защитили его от укуса клеща, и прогнал их за это.

АВАЛОКИТЕШВАРА И ОХОТНИК

Жил некогда охотник, который убивал оленей. Он убивал их всю свою жизнь, питался ими сам и кормил своих близких. И ничего, кроме убийства оленей, этот охотник в жизни не знал.

И вот однажды бодхисаттва сострадания - Авалокитешвара - преисполнился жалости к этому охотнику. Чтобы наставить его на истинный путь, Авалокитешвара обернулся таким же, как и он, охотником и явился ему на оленьей тропе...

Охотник спросил его:

- Кто ты такой?

- Тоже охотник, - ответил Авалокитешвара.

- У тебя всего лишь одна стрела, - заметил охотник, заглянув в его кочан. - Сколько же оленей ты собираешься ею подстрелить?

- Сотни, - ответил Авалокитешвара.

Услышав такое, охотник воскликнул:

- Хотел бы я на это посмотреть!

Авалокитешвара повел охотника в долину и показал ему пятьсот оленей, созданных силой своей мысли. Охотник снова его спросил:

- Сколько же оленей ты собираешься подстрелить?

- Я убью все пятьсот, - ответил Авалокитешвара. Охотник задумался:

- Пощади четыре сотни: тебе достаточно будет и одной!

Тогда Авалокитешвара подстрелил своей стрелой сто оленей и попросил охотника принести хотя бы одну тушу. Но как охотник ни старался, он не смог поднять ни одного убитого оленя!

Долго размышлял над случившимся охотник, а потом попросил:

- Научи и меня пускать такую стрелу.

- Хорошо, - ответил Авалокитешвара. - Но для этого ты должен в течение одного месяца не употреблять в пищу мясо. И охотник согласился не употреблять. Через неделю Авалокитешвара встретил его и спросил:

- Чем ты все это время питался?

- Мы с женой питались плодами деревьев, - ответил охотник.

Тогда Авалокитешвара посоветовал ему:

- Как можно больше размышляй о любви и сострадании ко всему живому.

Через месяц они встретились снова, и охотник попросил:

- Наставь меня, добрый друг, добродетели, которая позволит оленю избежать моей стрелы!

Авалокитешвара сотворил мандалу и, разложив вокруг нее ароматные цветы, указал охотнику и его жене созерцать эту мандалу и рассказывать ему, что они увидят.

Созерцая мандалу, супруги увидели внутри нее ад, в пламени которого корчились в муках два живых существа. Это видение повергло их в ужас, и у них отнялись языки...

Наконец, Авалокитешвара спросил их, что они увидели, и охотник с трудом ответил:

- Я видел двух существ, горящих в аду, очень похожих на нас!

- Не ужаснулся ли ты от мысли, что можешь в этом аду родиться? - спросил Авалокитешвара.

- Истинно, мы ужаснулись, - признался охотник. - Но есть ли путь, на котором можно избежать такой участи?

- А если бы нашлась такой путь, стали бы вы ему следовать.

- С радостью бы стали, - ответили охотник и его жена.

И тогда Авалокитешвара начал рассказывать им о пути, который ведет к Просветлению.

ПОЕЗДКА В МОНГОЛИЮ

Лама Аюша, кочевавший вместе со своими сородичами по бескрайней забайкальской степи, считался не слишком удачливым ламой. Чудеса, всем людям такие желанные, делать Аюша не умел, известным человеком стать не стремился. Скотина, работники, достаток в доме, казалось, его не интересовали совсем. Одно лишь богатство имел Аюша - свое сердце, открытое всем без исключения людям, которые приходили к нему!

Жил лама Аюша в то самое время, когда английские войска оккупировали Тибет, и Далай Лама, духовный руководитель этой страны, вынужден был временно скрываться в Монголии.

Многие ламы-буряты, узнав эту новость, стали собираться в Монголию, на поклон Далай Ламе. Захотел с ними ехать и Аюша, но его сородичи только посмеялись над ним:

- У тебя и лошади приличной, и подарка, достойного столь высокой особы, нет. Ну как ты на поклон к Далай Ламе поедешь?

Пожелав своим сородичам счастливого пути, Аюша вернулся домой. Но тем же вечером, перед тем как ложиться спать, приказал своему ученику Данзару:

- Выспись сегодня как следует: поедем на рассвете к Далай Ламе. Дорога будет нелегкой!

Услышав эти слова, Данзар лишь горько усмехнулся: «И зачем я только напустился в ученики к этому неудачнику?»

На следующее утро Аюша встал еще затемно и слыша, первым делом, из хлебного мякиша коня. Затем прочитал над ним молитву, и конь-игрушка превратился в самого настоящего коня! Точно таким же образом появилась и телега. Вскоре Аюша и его ученик Данзар уже ехали по направлению к Монголии!

Ближе к обеду стало сильно припекать солнце, и Данзара потянуло ко сну. Стал он, лежа в телеге, думать:

«Ехать нам в Монголию не меньше месяца придется, а мы ни запасов еды, ни денег не взяли с собой. Как же, в таком случае, мы в эту страну доберемся?»

Смотрит Данзар в полудреме, а лама Аюша одной рукой вожжи держит, а другой четки начал перебирать. Переберет все 108 бусин, четками себя по ноге ударит - и уже совсем другие горы и степи простираются вокруг!

Солнце на самой вершине неба находилось, когда Аюша с Данзаром доехали до ставки Далай Ламы. Ох и красивый дворец они перед собой увидели! Весь белокаменный, расписной, с витиеватым-узорокчатой крышей!

Многочисленные слуги тут же провели Аюшу и Данзара в приемный зал, где в роскошном кресле, окруженный толпой переводчиков, сидел сам Далай Лама. Лишь только увидел Далай Лама издали Аюшу, как тут же встал с кресла и вышел к нему навстречу с хадаком!

Слушают их разговор переводчики и только плечами от удивления пожимают. И с русского, и с монгольского, и с китайского, и с английской, и со многих других языков могут они перевести, а вот на каком языке Далай Лама с Аюшей разговаривают, никак в толк не возьмут!

Наговорился Аюша вдоволь с Далай Ламой, сердечно с ним распрощался и отправился в обратный путь.

Солнце к тому времени уже к земле клониться стало, степь, проснувшись от послеобеденного пекла, пахла и цвела. Но Данзар ничего этого не замечал. Он лежал в телеге и упорно думал: «На каком же таком языке разговаривал Аюша с Далай Ламой? Уж не на языке ли самих Небожителей?»

Убаюканный однообразным скрипом телеги, Данзар вскоре уснул. А когда проснулся и от-

крыл свои глаза, на небе сверкали звезды, и родная забайкальская степь дышала вокруг травой. На радостях, что он снова оказался в родных местах, запел Данзар песню, и как только закончил ее петь, старая юрта ламы Аюши показалась вдали!

Распряг Данзар сильно уставшего коня и пошел готовить чай своему учителю. Смотрит, а кострище, в которое он, уезжая, сухие коровьи лепешки бросил, еще остатки тепла сохранило!

СИЛА КНИГИ

Один Учитель, умевший читать чужие мысли, проходил мимо незнакомого селенья. В этом селенье только что умер человек, и местный лама читал по книге «Хото» за упокой души этого человека.

Учитель заглянул в мысли этого ламы и вдруг обнаружил, что тот вовсе не думает об умершем человеке, а думает о том, сколько же денег ему дадут за эту службу? И Учитель решил дождаться и посмотреть, чем же все закончится...

Лама прочитал без единой запинки книгу «Хото», и душа покойника тут же вознеслась в Рай. Увидел это Учитель и подумал про себя: «Значит, существует не только сила ламы, но и сила книги».

ПРИТЧА О ДОЖДАВШЕМСЯ МАЛЬЧИКЕ

Один отшельник плыл по течению реки. Лодка его была без весел, и отшельник неустанно повторял про себя:

- Или я достигну в пути Просветления, или меня унесет в океан, и я погибну в его просторах!

Увидела отшельника прачка, полоскавшая на берегу белье, и крикнула ему:

- Возьми меня с собой!

- Возьму на обратном пути, - обещал ей отшельник. Когда лодка проплывала мимо какого-то селенья, один беспризорный мальчик крикнул отшельнику:

- Возьми меня с собой!

И его обещал взять с собой отшельник.

Ниже по течению реки его окликнул человек, промышлявший воровством в большом городе. И этого человека обещал взять отшельник на обратном пути.

И вот настал такой час, когда лодка отшельника развернулась на полном ходу и стала плыть против течения, движимая одной только силой его мысли... Отшельник достиг Просветления!

На обратном пути отшельник все высматривал на берегу вора, беспризорного мальчика и прачку, которых он обещал взять с собой. Но вор к тому времени уже успел угодить в тюрьму, прачка, прополоскав свое белье, отправилась сушить его и гладить, а беспризорный мальчик все еще сидел на берегу и ждал отшельника, потому что у него не было в этом мире никаких привязанностей...

И отшельник взял мальчика с собой.

Составитель
Игорь МУХАНОВ.

Из книги «Дождь из цветов»
подготовила Галина ДАШЕЕВА.

Баир ДУГАРОВ

МОН

Мон - изначальный простор,
окутанный вечности дымкой.
Мольбища Неба хранимы
твердыней Саяно-Алтая.
Молнии яростных конниц -
от праотца Сизого Волка.
Море протяжных поэм -
от праматери

Лани Прекрасной.
Миф воплощается в мире,
где данником Мона - полмира.
Мир продолжается в мире,
в котором царит Мона Лиза.
Мой Монголжон,

словно птенчик,
Великой степи - заповедный,
Молча прижался к земле,
чтобы тайн своих крылья
расправить в грядущем...

ЛЕГЕНДА

В звездный час голубого покоя
на просторе ночной тишины
родилась ты от запаха хвои
и осеннего света луны.

Но законы отцовского рода
на безмолвье тебя обрекли.
И душа твоя -
лани небосвода -
стала узницей грозной земли.

И, чужому молясь поднебесью,
все твои сыновья разбрелись.
Позабыв материнскую песню,
в смертном бое
друг с другом сошлись.

И печальной звездой
с небосклона
мать глядела прощально
на них.
И земля приняла в свое лоно
прах воителей, добрых и злых.

И с тех пор
среди степного покоя
людям снятся тревожные сны
от полночного запаха хвои
и осеннего света луны.

КУЛАН

Кулан мой низкорослый
катается в траве
и стряхивает росы
в пахучей синеве.

И мчит опять по Гоби,
как легкий гимн степей,
ямб слышится в галопе,
в рысце - хорей.
Но сам кулан не знает,
что есть аллюр стиха.
Он в беге ощущает
простор и облака.
И вольным телом правит
пустыни вечный зов,
и бег свободный славит
мираж и горизонт.
И искорки мгновенный
летят из-под копыт.
И свет поэмы Древней
по небесам разлит.

**ТРИ ПРЕКРАСНЫЕ
ВЕРШИНЫ**

Три Прекрасные Вершины,
перед вами я прохожий.
Три Прекрасные Вершины
на мои мечты похожи.

Три Прекрасные Вершины,
вы парите над пустыней.
Миражи - дыханье ваше -
тают в дали светло-синей.

Три Прекрасные Вершины,
я глядел на вас так нежно,
что увидел в вас Саяны
в малахае белоснежном.

Три Прекрасные Вершины,
я глядел на вас так часто,
что однажды закружилась
голова моя от счастья.

На конкурс «Символ девяти знамен»

**ИЗ МОНГОЛЬСКОЙ
ТЕТРАДИ**

Три Прекрасные Вершины,
я глядел на вас так долго,
что три самых светлых песни
я запел вдали от дома.

Три Прекрасные Вершины,
три прекрасных сна пустыни,
три прекрасных лика Гоби
я хранию в душе отныне.

***

Разве эти вечерние дали
чингисхановых орд не видали?

Разве эти колючие ели
на степные дворцы не глядели?

Разве здесь не пылали костры
караванов цветной Бухары?

Разве здесь не бывало
красавиц,
что из пены байкальской
рождались?

Знать хочу я все давние были,
о которых и старцы забыли.

Мой исток - из глуби столетий.
Потому-то на белом свете

интересно мне нынче жить -
прах минувших времен
ворошить.

В ЗАРАЙСКЕ

Золотистой рожью и пшеницей
тропы чингисидов поросли.
За летящей в поднебесье
птицей
города зеленые взошли.

Я ведь тоже с берегов Онона,
только вот без сабли и коня.
И автобус мимо небосклона
в городок Зарайск везет меня.

Дождь промчался,
к звездам улетаю.
И у стен, забывших кровь
и дым,
встретилась мне
девушка простая
с древнерусским именем
одним.

Вспомнила она, мне улыбаясь,
как, отваги яростной полны,
с конниками смутными
сражались
воины рязанской стороны;

и цена свободу, как святыню,
не дождавшись мира и весны,
под свирепый клик врага
княгини
бросилась с младенцем
со стены.

Так оно, наверное, и было,
но под шелест листьев в тишине
сердце сердцу что-то говорило,
только не о прошлом и войне.

И глядел в глаза я голубые,
а она в азиатские мои.
Сколько тьмы рассеялось
и пыли,
чтоб вот так мы встретиться
могли.

И рождалась внутренняя
близость
на прозрачном утреннем
ветру,
потому что в мире изменилось
многое и, верится, к добру.

БАРГУДЖИН-ТУКУМ

Где страна Баргуджин-Тукум?
Уж не здесь ли,
где синие скалы,
где ржавяющих лиственниц
шум
и где реки несутся к Байкалу?

Где страна Баргуджин-Тукум?
Я искал ее в дымке сказаний,
в шуме ветра
и лунном молчанье
и нашел в глубине своих дум.

Под землю прошел долгий гул.
Закачались тревожно деревья.

И в просвете столетий
сверкнул,
словно луч,
лик Бурятии древней.

Над долиной метался костер.
Пахли небом могучие травы.
И вели хоробод величавый
силуэты заоблачных гор.

И с клочущим бубном в руке
ясновидец - лицом
к поднебесью -
на гортанном степном языке
пел мою золотую прापесню.

ПЛЕМЯ ХОРИ

Ушли чингисиды.
А хори остались -
живучее племя на все времена.
Оно по азиатским просторам
скиталось
и чашу кочевий испило до дна.

Чьи песни и сны, исчезали
в тумане?

Руины столиц заносили пески.
Легко ли наречье свое
и названье,
как клич боевой,
сквозь века пронести?

И верилось в долгое доброе
счастье

и в путь на Байкал,
озаренный лучом.
И лебедь-праматерь
в годину напастей
потомков своих осеняла
крылом.

ЧАША УГЭДЭЯ

А пир все дитя.
Музыка устало
звучит в движениях гибких
танцовщиц.
О кознях вспомнив вдут
Тохаристана,
мрачнеет хан,
всех повергая ниц.

Но гонит прочь с лица он тень
тревоги,
подумав величаво о себе:
не зря ему дарованы чертоги
за молодость, прошедшую
в седле.

Из черепа, врага, приятней
пить
вино, когда великий хан
ты сам.

Но прежде надо чашу
накренить,
отлив святую долю небесам.

Ведь волей Неба роду
борджигин
был дан аркан,
связавший племена.
На небе правят солнце и луна,
а на земле - единый властелин.

Мир покорен мечом, но,
покоренный,
страшнее и коварней
он вдвойне.
Священные чингисхановы
законы,
но трудно править,
сидя на коне.

То - правда: быть в жестокий
жестоким
сжимая саблю от тяжелых дум.
И хан бывает жутко одиноким
в веселом городе Кара-Корум,
возникшем полуавью,

получудом
среди степей орхонских и
хомов,
бухарской негой и китайским
блюдом
дух убаяющая степняков.
Не лучше ли,
припав губами к чаше,
наполненной дурманящим
вином,
ласкать горячих женщин и
все чаще
под утро забываться
мертвым сном.

Он пил до дна, не оставляя зла.

ЧИНГИСХАН

**БЕССМЕРТНЫЙ
ВСАДНИК,
МУДРЫЙ БОРДЖИГИН,
СЫН НЕБА И
ПРОСТРАНСТВА
ВЛАСТЕЛИН.
НАВЕК УШЛО
ЕГО ТЫСЯЧЕЛЕТЬЕ,
НО НЕСКОМЧАЕМ ГУЛ
ЕГО РАВНИН.**

И во хмелю, казалось,
был добрее
к послан, которым снилась
пиала
из черепа кагана Угэдэя.

ОБЛАВА

Облава -
не просто забава.

Цепь конных сжимает тайгу,
и мечется зверь в окруженье,
и всадник на полном скаку
навывает пронзает оленя.

Что чаши и топи болот?
Охота мужчин проверяет.
Хан лучших стрелков
обласкает
и в личный туман отберет,

закатит безудержный пир,
в свой замысел грозный
поверя.
Сегодня облава на зверя,
а завтра, как лава, - на мир.

НОЧНОЙ ВСАДНИК

Дрожь бывших трав
передается мне
через асфальт, полночный и
осенний.
И оживают призраки и тени,
и кажется, что вижу я в окне
летающего куда-то по равнине
таинственного всадника
пустыни.

Седой от пыли караванных
троп,
он мчит как бы из мглы
средневековья,
и гром набегов,
отсветы костров
даль бередают,
и вдруг у насыпи
железнодорожной
копь на дыбы встает и
ржет тревожно.

Его простор сквали города,
и распахали пастбища былые,
и мирный дух оседлости
впервые
охватывает степь,
чтоб никогда
лихие орды из табунных азий
не налетали вихрем на оазис.

И всадник, чуть привстав
на стременах,
глядит прищурясь
в бездну небосвода;
грустит ли он о прошлых
временах
иль видит путь и внука
скотовода -
от стойбища степного,
кочевое

до светлых звезд
пространства мирового.
И дальше скачет
по ночной земле,
обдав на миг дыханьем суховея.
На горизонте тучею темнея,
скрывается в рассветной
полумгле...

Путь всадника,
в веках полузабытый,
скреплен печатью конского
копыта.

***

Бабушка моя Монголия,
очень прошу, расскажи
мне про твое раздолье
и про твои миражи.
Мне на твоих коленях
в детстве сидеть не пришлось
и у камней оленных
слушать сказания звезд.

Бабушка моя Монголия,
очень прошу, расскажи
мне про твое приволье
и про твои этажи.

Верю я, так и будет.
Добрый сбывается сон.
Вечный простор, как бубен
ритмов грядущих времен.

В возрасте зрелом и строгом
я поклонился тебе,
древним твоим истокам,
новой твоей судьбе.

**НА ОКРАИНЕ
УЛАН-БАТОРА**

Таков пейзаж: заводы,
электроопоры
заполнили пустынные
просторы.

И степь привыкла
к городскому гулу,
и дым несет к вершинам
Богдо-улы.

Как будто на свидание
с грядущим
плывут кварталы,
поднимаясь к тучам,
И сотни юрт разбредшейся
отарой
еще пасутся за оградой старой.

И словно патриарх,
в тиши музейной
спит вечным сном
дворец Богдо-гэгэна.
И утешая жизни миг короткой,
в тени шуршат молитвенные
четки.

И конь у пригородной
коноязи
на бег машин взирает
без боязни.
И на его призывно
древний голос
не обернется будничным
автобус.

СТРУНЫ

Памяти Б. Явуухулана
Молчаливый халх
с лицом тибетца
и с душой просторной
степняка.

Отзывался голос его сердца
на весенний гул материка.
Предков незабывчивых
наследье.
Времени ожившего поток.
И в стихах двадцатого столетия
лунный свет струился
между строк.

И плывут над
Азией Центральной
горы в серебристой полумгле.
Хур уходит
в мир свой изначальный
Струны остаются на земле.

**МАТЕРИ МОНГОЛЬСКОГО
КОСМОНАВТА**
Стелется, стелется,
ширь обнимая,
дым ковыля по долинам Хангая.
Женщина сына любимого
ждет.

Долго глядит
в голубой небосвод

Звездный кочевник.
Простор мироздания.
Мать на планете стоит
в ожиданье.
Степью коснулась созвездий
Земля.

В Млечном Пути
есть дымок ковыля.

К 800-летию Монгольской империи Чингисхана

СКАЗАНИЕ О ЧИНГИСХАНЕ

Сайшиял

ГЛАВА 5 38. ПРОВОЗГЛАШЕННОЕ ВПЕРВЫЕ ХАНСКОЕ ПРАВЛЕНИЕ ВЕЛИКОГО МОНГОЛЬСКОГО ГОСУДАРСТВА

В год красного барса, в 1206 году по общепринятому летоисчислению, Чингисхану было сорок пять лет. К этому времени он впервые создал сообщество монгольской нации - объединение войлочно-юртских монголоязычных народов. Оно состояло из двухсот туменов людей, тридцати одного аймака, простиравшись от большого перевала с вечно-зелеными соснами Золотого Хингана до островерших вершин с нетающими снегами Алтайского хребта, от прибрежных степей прозрачного Байкала до южных границ песчаной Гоби, до Великой Белой стены на тысячу пятьсот километров от запада до востока, на тысячу километров от севера до юга, занимая огромные просторы гор и степей.

Начиная с щедрой осени 1206 года до последнего месяца зимы в большом дворце Чингисхана в местечке Дэлэон Болдог на берегу Хуанхэ заседал Большой курультай по провозглашению Ханского правления Великого Монгольского государства.

Большой дворец для государственных собраний - курултаев возвели в самом центре стана Чингисхана. «Это был неслыханный небом драгоценный длинный дворец». («Письмо, унаследованное от благословенного небом Мхасамдай хана» - Ц.Дамдинсурэн, «История монгольской художественной литературы», стр. 89). Он был построен в виде белоснежной монгольской юрты, обтянутой синим пологом с золотым окаймлением. Четыре прочных колонны, подпирающие дымоход - тоно, покрыты червонным золотом. С одной стороны двери дворца был высоко поднят белый монгольский государственный флаг с девятью бахрамными благовоениями, а с другой - черный флаг с четырьмя бахрамными благовоениями, являющийся символом удач в ратных делах Чингиса.

Перед дворцом обширная площадь, на которой устраивали парад войск и народные гуляния.

На этот раз в Большом курултае участвовали: «Золотой род, друзья-побратимы, поэны, министры, багатуры, полководцы и родовитые люди всей Монголии». Они прибыли из всех земель Монголии, проведая в пути много дней, везя с собой юрты, дворцы, жен, детей, слуг, сопровождающих в соответствующем количестве. Их дворцы и юрты были расположены в соответствующем порядке - согласно чину и рангу. Первый ряд составляли юрты и дворцы членов Золотого рода хана. За ними расположились юрты и дворцы поенов и чиновников в соответствии с титулами и должностями в нисходящем по рангу порядке. За ними находились юрты их хатунши, жен, слуг и сопровождающих.

В центральном дворце у северной стены на высоком возвышении поставили ханский престол, покрытый цельной шкурой белой лошади. Рядом поставили сиденье ханской хатун Буртэ Ужин. По правую руку Чингиса, чуть пониже, расположились сыновья хана, близкие родственники, чиновники и полководцы в соответствующем порядке. По левую руку хана, чуть пониже, рядом с Буртэ Ужин расположились мать Уэлуи, за ней другие хатунши, дочери хана.

Перед ханским престолом в большую кучу были сложены золотые и серебряные изделия, соболя и выдры, тканая парча, тонкие шелка и драгоценности.

В этот день каждый, кто удостоился аудиенции владыки, получал награду - подарок. Это была подготовка к приему хана.

Великий, радостный церемониал национального праздника начался.

Золотая родня хана, многочисленные предводители-полководцы расстелили на земле белый войлок, посадили на него Темучина, хором кричали призывный клич: «Чингис, Чингис!», потом, неся его на войлоке, посадили на ханский престол. Все родственники, чиновники и министры, выражая покорность, поклонились хану, поклялись усердно исполнять его указы, соблюдать обычаи. После этого все встали, подняли Чингисхана вместе с крес-

39. НАГРАЖДЕНИЕ ЗАСЛУЖЕННЫХ ЛЮДЕЙ, НАЗНАЧЕНИЕ ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ

На Большом курултае на этот раз великий хан соблаговолил воздать должное по заслугам всем, кто во главе с девятью маршалами-полководцами не жалел сил ради государства. Дабы укрепить и возвысить власть в обширном государстве, он присвоил высокие титулы, дал почетные должности и достойные вознаграждения, назначил поенами сотен, тысяч, туменов, ста тысяч («Эрдэни ини тобчи»). Среди удостоенных щедрых наград были 88 особо заслуженных людей, 95 тысячных поенов. Их хан упомянул каждого персонально.

пи Хорчи из багаринов, Зурчигэи из орогутов - каждого в отдельности. К трем тысячам багаринов прибавил роды тахай, ашиг, чинос из адаркинов, тугулус, дэлэнгуа, сделал из них тумен подданных и отдал под начало Хорчи. Земли до лесных народов вдоль реки Эрчис и лесные народы отдал под начало Хорчи.

Свою приемную хатун Ивагу Чингисхан пожаловал Зурчигэю и отдал под его начало четыре тысячи орогутов.

Хубилай, который всегда ходил впереди четырех полководцев-предводителей (добрых поев), сделал поеном, возглавляющим все военные действия. По нынешнему, начальником генерального штаба.

зиму». «Чингисхан использует мужчин в основном как воинов. Чтобы получить выгоду, может организовать и женщин. Предоставление им свободы, обеспечение их интересов не наблюдалось в других странах Азии, это первый в своем роде пример». «Самая главная роль и высшее назначение женщины - это возвышение чести и уважения своего мужа. Поэтому об этом записано в летописи Чингиса». Знаменитый путешественник Марко Поло тоже очень тонко и подробно обрисовал облик монгольских женщин: «У них женщины, девушки красивые, в движениях, повадках придерживаются определенных традиций. Это прекрасно, никто в мире не

САЙШИЯЛ «Сказание о Чингисхане» - мунументальное полотно выдающегося монгольского ученого и писателя Сайшияла.

Книга богата по содержанию, предельно достоверна и объективна по историческим материалам.

Настоящий труд - достойный памятник великому полководцу и его автору.

НОРПОЛ ОЧИРОВ Писатель, переводчик и литературовед Норпол Очиров более сорока лет отдал служению бурятской и российской литературе. Его творческая деятельность неразрывно связана с малой родиной - древней Агой.

Бесспорно, что автор переводов на бурятский язык «Тихого Дона» и «Поднятой целины» Михаила Шолохова, многих других крупных полотен и на этот раз не оставил равнодушными российских читателей.

лом выше плеч, сделали круг вокруг площади. В это время простой люд, участвовавший в Курултае, обычные граждане стали на колени, отвесили поклоны, выражая свою покорность, утверждая свой обая.

Затем от учителя письма при ханском дворце, министра печати Тэдэдуша вынесли только вырезанную на белой свастике печать, показали участникам Курултае, огласили ханский указ, вырезанный на печати: «Под силой вечного неба, если дойдет до слуха граждан высочайший указ великого Далай хана Большого Монгольского государства, благоговею почитая и бойся». Потом поднесли печать хану.

«Оттуда Владыка изрек повеление: «Живя в здравии, доверяя мне верховенство в страданиях, вместе радуясь и страдая, до конца отдавший все свои силы, надежный и крепкий, как топаз, драгоценный мой народ, если опять будет страдать, для нахождения основной линии из общегоружководства, он должен называться Небесной синей Монголией и отныне повелеваю назвать ее Синим государством Монгольским». («Эрдэни ини тобчи»).

В этот момент зазвучала величественная музыка, многочисленные родственники, чиновники и министры встали с мест, начали подносить хану и хатун женщины - перед хатун. В это время из барашьей туши, поставленной перед ним, Чингисхан начал отрезать куски и подавать тем, кто подносил ему хмельное и танцевал перед ним. Все смотрели с гордостью на удостоившегося такой чести, а тот благоговею съедал кусок, ни с кем не делился.

Пировали и пили хмельное не только в большом дворце, но и на площади, где находились простые участники Курултае. Кумыс и крепкое хмельное лилось рекой, вареную конину, сладости и ароматные кушанья привозили целыми телегами, беспрепятственно подносили гостям.

Сам Чингисхан в это время находился в чрезвычайно радостном настроении, был щедр и милостив, весело разговаривая с участниками Курултае, смеялся и шутил, ко всем относился как к дорогим гостям.

Этот Великий Курултай по случаю создания государства войлочно-юртских и установления государственной власти продолжался много дней. На нем не только пировали и гуляли, но обсуждали и решали много важных государственных дел.

Если перечислить отмеченных особыми наградами, назначенных на особые должности, то они следующие.

Шикихугу хан сказал: «Разве ты не шестой мой брат? Тебе, приемному брату моему, так же, как и родным братьям, я выделю долю собственности. В ответ на твои услуги и помощь освобождаю от ответственности за девятикратную провинность и ошибку. По милости вечного неба будущее направлять на праведный путь все государство, будешь моими видящими глазами, моими слышащими ушами. Для наших матерей и братьев, для сыновей наших из среды войлочно-юртских найди тех, которыми они должны владеть, из среды плоскодверных (видимо, имеет в виду крестьян, живущих в домах - Автор), выдели подданных. Слово твое никто не может изменить». Так сделал Шикихугу хан высшим разрешителем тяжб, дабы он во всем государстве выправлял воровство, отводил ложь, решал, кого умерщвлять, кого наказывать. Еще велел все изменения в судьбах подданных обширного государства, решения тяжб записывать в синюю тетрадь. Сказал, что Шикихугу должен совещаться с ханом, записанное на белой бумаге синее письмо из поколения в поколение никто не должен изменять. Тот, кто изменит, будет наказан. Этот «высший разрешитель тяжб» на современном языке означает верховный судья.

Затем перечислил заслуги отца Мулай. Особо отметил разоблачение им намерений Ван хана и Сонгума, когда те послали ему коварный вызов, сказал, чтобы из поколения в поколение не забывали об этом. Теперь он сажал его на почетное место. Обещал одобрение и награды, чтобы он из года в год, из месяца в месяц не знал нужды и претяствий.

Далее он вспомнил, как Богурчу пришел к нему в юные годы, неразлучно дружил с ним, как он отважно сражался во время подавления врагов, перечислил его подвиги и заслуги. Теперь посадил выше всех, освободив его от наказаний за девятикратную провинность и ошибку. Назначил его поеном тумена правой руки, владящего землями вокруг Алтая.

Затем вспомнил, как пришел Мухули, когда он (Чингис) поселился в Хорхонаг Зобор, как Мухули передал вещи слова небесного духа, как, благодаря его отцу, установил словесную связь с Мухули. Напомнил, что по этому знаку он сел на свое нынешнее почетное место. Чингисхан предложил сделать Мухули потомственным Ваном всех подданных. (Это запись «Сокровенного сказания»). На самом деле Мухули был присвоен титул Губе Ван в августе 1217 года. - Автор).

Потом назначил его поеном тумена левой руки, располагавшегося в Харагун Жидон.

После этого отозвался похвальным словом, отмечая заслу-

Хонана из рода Хэнихэс сделал предводителем хэнихэсов и поеном тумена, подчиненного Джучи. Также одобрительно отозвался о прямом, честном характере Хонана, Хухэцуса, Тэхэйя и старика Усуи, которые не скрывали удивленное, не прикрывали улыбку. Из этого можно заключить, что Чингисхан умел слушать мнение подчиненных, особенно разные мнения, и не мстил за неугодные слова, а, напротив, одобрял.

Эламэ, который был вторым среди четырех предводителей, освободил от наказания за девятикратную провинность и оплошность.

Похвалил Тулуи Цэрби и Унгура Багурчи, каждого в отдельности.

Затем подробно говорил о заслугах и рвении одного из четырех славных багатуров-богатырей Борухула, освободив от наказания за девятикратную провинность и оплошность.

После этого особо были отмечены заслуги и старания родственницы и других женщин, одарили их подношениями.

Хотя эти сведения о женщинах в «Сокровенном сказании» даны кратко, в нескольких словах, они все же отражают особенность монгольского общества, являются данью этой особенности. Мужчины выполняли обязанности и работу вне дома, а на женщин ложились заботы, связанные с домом. Эта традиция до сих пор соблюдается в монгольском обществе, и стала национально-особенностью. Так называемая околородная работа в обычной жизни скотоводческих стран характеризуется тем, что женщины выполняют такие работы, как стрижка овец и ягнят, скатка войлочных потпиков, уборка в юрте и во дворе, заготовка кизяка и топлива, обработка молока и других продуктов, какготовка еды и съестных припасов, шитье одежды, воспитание детей. Словом, все разнообразие дела тала были возложены на женщин. Это стало монгольской национальной традицией. Такие великие люди, как Чингисхан, конечно, сознавали это, и потому он одарил женщин подношением и благословением. В неугаемых первоисточниках, как «Сокровенное сказание», это тоже отмечено. Весьма подробно, с надлежащим вниманием отмечает это и Березин: «Как только поступил указ о мобилизации войск, монгольские мужчины меняют шанку из шкурки на кожаный толстый шлем и садятся на коней. Единственная работа, которую ведут мужчины, готовые к войне, это приведение в порядок своего оружия. А женщины в это время готовят одежду и обувь для мужчин, войлочные носки, вареную конину, сушеный творог, кумыс в кожаных мешках и так далее. Все это держат наготове, чтобы в любое время можно было выезжать. Вторая роль женщин заключается в том, что они готовят пищу на

может их превосходить. К тому же к мужу относится уважительно, любовно, заботится о нем». Он касается не только морально-этической стороны. «Всякую работу, связанную с куплей-продажей, торговлей, целиком ведут женщины, девушки. Все вещи, которыми пользуются мужчины в быту, изготовляют те же женщины и девушки. Мужчины днями, месяцами пропадают на охоте, пуская гончих собак, соколов-ястребов и эти навыки применяют в воинской жизни», - писал он, показывая терпеливость, закалку и трудолюбие монгольской женщины.

Затем, уважая государственную этику и национальные обычаи монголов, по которым полагалось уважать и почитать старших, называть беки и подчиняться им, представителя старшего рода среди «хребетных монголов» рода багаринов, старика Усуи, одели в белый халат, посадили на белого коня, дали титул беки, потом посадили на почетное место.

Затем Чингисхан вспомнил заслуги вдовы умершего багатура Хойлдар Цаган Гуа (ее в «Битве тринадцати кругов» сватил Джамуза и убил), велел установить вознаграждение и поддержку ее детям, внукам, сиротам, особо выделил сына Цаган Гуа Нарин Тогорила, отдал повеление, чтобы он собрал своих сородичей из рода нэхус (потом стали родом чинос), и повелевал ими из поколения в поколение.

Затем дал неприкосновенный титул «дархан» Сурхан Шира, Бадюи и Лишилигу. Этот титул давал особое право вязать себе трофеи, если участвуешь в военном походе, всю добычу, если выходишь на охоту, кочевать по лучшим пастбищам, пить, поить из самых чистых вод, освобождаться от наказания за девятикратное прегрешение и от всякого взыскания налога».

Затем выделил сына старика Ширэту из рода Ницугун багаринов Найага, сказал: «Это человек, усвоивший обычай не избегать хана своего» сделал поеном центрального тумена наряду с Богурчу и Мухули.

Затем остальным двум из четырех предводителей, Эбэ и Субэдию, позволил найти разбредшихся подданных, составить тысячи и повелевать ими». Так же овцеводу Тэхэйю и лесоводу Ху-гучуру собрал с разных мест оставшихся подданных, сделал их поенами тысячи.

Таким образом, Чингисхан выделил всех, оказавших услугу и помощь в государственных делах, отметил их рвение и заслуги, определил на соответствующие должности.

Из книги «Сказание о Чингисхане». Перевод со старомонгольского Норпола ОЧИРОВА.

(Продолжение следует).

«Юнэн тугай хүлдэ» гэхэн конкурсо

«БААБАЙН ҮБСҮҮН ЯЛАРЖАЛ БАЙГША...»

Би Гармаев Кимтэй 1958 онгоо танил болоһон байгаа. Кимэй абань Гармаев Цырен-Доржо эжын Дэмбрэл Батомункуевна хоёр бүхы наһаараа нэгдээдэй адуу мал хаража ябадаг байгаа. Ким айлай эгзэн ехэ хүбүүн, тиймэһээ ямаршые хара ажалда зүрхэтэй, шадалтай юм нэн. Анханай нэгэ бага шэхэ хатуутай хадаа нургуулида ехэ нураагүй, 5-6 класс дүүргээд болиһон, эжы абатайгаа мал дээрэ туһамаршан, дүү хүбүүд басагадаа абалсажа байдаг болоһон юм. 30-40 жэлэй туршада мал хаража ябаһан айлай ажалайн амжалта жэлһээ жэлдэ үндэр, дээгүүр үрэ дүнтэй, түрүүшын нуури-нууды нэгдээдээшье, аймаг соогоошье, республикадаашье эзэлдэг боложо, гүүртые даагша Гармаев Цырен-Доржо Дашиевич - партиин райкомой, обкомой гэшүүн, жэл бүри ВДНХ-гай ба гүрэн турын орден, медаляа хүртэжэ, тэрэ олон шагналнуудаа эгээл хайн костюмайнгаа энгэртэ зүүгээд, али олон суглаанай урда ялоруулжа, толоруулжа байһан үедэ болоһон ушар.

1970 оной эхээр би Эдэн аймагаар намарай үедэ албанайнгаа хэрэгээр ябаад эртэһэнэ эжыдээ хүрээжэ амарха ханаатай, фургон-«Москвич» машинаар Зүүн-Халхитые үнгэржэ ябатараа харахадам, моритой хүн үхэрнүүдые туужа ябаба. Гармаев Кимэй ябахы танижа, аяар олон жэлэй хугасаада уулзаагүй хүн, хоорэдлоод тараха байна гээд, машинаа зогсоожо, нүхэрөө хуудабаб. Нүхэрни яһала хүхибэ. Хоюулаа ан-бун зугаалсажа байтараа, би: «Нүхаар, намдашн архи ябана, эдихэ юумэншье бии, нэгэ-нэгые балгахамнай гү?» - гэбэ. Ким: «Бишни ехэ архи уугшагүй бэлэйб даа, архи уухадаа толгоймни ехээр шууха болошоо. Харин шинингээ уухадаш яаба», - гэхэдэнь, дүтэ хэбтэһэн комбайнй бүхал голоомон дээрэ нуужа, уужа эхилбэди.

- Зай, бэшини хайн ха юм даа? - гэбэ. - Бземни балайшые хайн бэшэ даа, гарнуудни тохоногоороо, мүрөөрөө үбдээг болошоо, хүни нэгэ нэгэн янгинаад унтуулахгүй юм, - гэжэ нуутараа ташаганаса энеэжэрхибэ. - Ши минии хэлэһые дуулаһан хадаа, зорюута дабтуулха гэжэ асууба гүш даа? - гэбэ.

Би тийхэдэнь гайхашоод: - Юутыешни дабтуулха гэжэ хүнбиб? - гэбэ.

- Заа, хэнэйшыеб шам шэнгээр бэешни хайн гү гэжэ асуухадань, баабайн үбсүүн яларжал байгша, минии бэе муудажал байгша, - гэхэмни, нютагаархин үльгэр болгоод зугаалсажа, намайе наадалжа байгша даа, - гэбэ.

Би энеэгээд, тад гэдэргээ мужаришоо бэлэйб.

«ЗОЛТОЙГОО СЧЕТОВОД БОЛГООБДИ»

1932 оной тоосоогоор Үлэгшэнэй бүхы 6 нэгдэлнүүдтэ 750 хүнтэй 215 айл, 395 хүдэлдэг хүн, 718 га хахалдаг газар, 784 га сабшалан, 369 толгой адуун, тэрэ тоодо 240 хүдэлмэрнин морид, 711 толгой бодо мал, 363 толгой хони ямаан, 74 толгой гахай тоологдодог байгаа. Мори хүлээдэг 35 анзаһатай, 12 борнойтой, 3 сеялэтэй, 9 балууртай, 5 молотилкатай болоод байба.

Энэл оной дүнгөөр Үлэгшэнэй 6 нэгдэлнүүдтэй «Майн Нэгэн» нэгдэлдэ 253 хүн зонтой 75 айл оруулагдаһан. Бүхы зоннойн 133 хүн, тэрэ тоодо 66 эхэнэрнүүд ажал хэжэ шадаха байба.

Тэрэ үедөө, тэрэ сагайгаа эрилтээр, баталжа абанан гуримаараа энэ нэгдэлэй ноёд нара бүхэндэ хамтын сулға зарлажа, жэлэй эхинһээ, мүн ба тоосоото сагайнгаа туршада хэжэ бүтээһэн ажалайгаа дүнгүүдые хэлсэдэг, саашаада хэжэ ажалайнгаа түсэб батадаг заншалтай байһан байгаа. Суглаан үзэшлэн эхилээд, зарим үедөө үр сайтар болодог, журам хатуу, суглаанда хабаадангүй үлдэжэ болохогүй байһан.

Жэлэй тоосоото суглаанда забһарлал боложо, хабаадагшад халуун эдэе баридаг нэн.

Нэгдэлэй сайгэжэ жэлэй тоосоото суглаанда үр сайтар нууһан анханай шогууша, хүхюун зантай Дашын Сэбэг үр хираанаар гэртэе ошожо ябахадань, нүгөөд нэгдэлдэ ажалладаг нүхэрны уулзажа, амармэндээе хэлсээд, нүхэрны Сэбэгһээ асууба:

- Зай, Сэбэгни, хаанаһаа нимэ эртэ ябанабши?

- Хамтын суглаан хая дүүрээжэ, гэр тээшээ гэшхэлжэ ябанаб, - гэжэ Сэбэг харюусаба.

- Суглаан дээрээ юун гэжэ хэлсэбэт? - гэжэ нүхэрны асууба.

- Хэгдэһэн ажал бирагүй, хэлсэхэ юумэн ехэшые хааны, ноёд нэлгэгдэжэ, тэнэг нэгэе түрүүлэгшэ болгоод, шоро муутаяа счетоводоор табяад, золтой золигоо завхозоор хунгаади, - гэбэ.

- Тийхэдэе шимни алин тушаалдань хүртэбэши? - гэхэдэнь.

- Хүнэй хэжэ үгэһые - эдихэ, хэ гэхэн ажал хэжэ, зараса тушаалтайб, - гэжэ харюусаад, ташаганаса энеэгээд ябашанан юм гээд.

Тэрэ үеһөө хойшо манай Үлэгшэн голый арад зон түрүүлэгшэдэе даруугаар, счетоводтоо хүйтэншгөөр, завхоздоо зоолзөөр хандадаг зантай болоһон юм гэлсэдэг.

Мүн баһа ажабайдалай алишые халбарида, ямаршые нютаг нугадаа, алишые сагта завхозой ажал эгээл харюусалгатай, хүндэтэй, хэрэгтэй тушаал хадань арад зон бүхыдөө, харин ганса үлэгшэнөөрхин бэшэ, завхозтой хайн харилсаатай байхые оролдодог гэшэе бээ.

НАНАЙН УРШАГА ЯБАДАЛУУД

Ехэ 1917 оной хубисхалай урда тээ Үлэгшэн, Уляатай голый буряадууд дүтэ оршодог Ехэ Нарин, Харсаа нууринууд

ерэжэ, элдэһэн ангай арһы шүрбэһэ, түүһэн алиһа жэмэсээ, хэһэн түйсэ гэхэ мэтэе наймаалдаг, андалдааг байһан юм. Зарим бэрхэ буряадууд ба ородууд бэе бээһингээ хэлэндэ яһала нураһан, олон анда нүхэд, танил талатай болоһон байгаа. Тиймэ ушарһаа алишые талһаань ашатай үрэтэй харилсаатай байһан юм. Эрэ хүн бүхэн эдэ тосхонуудта танилтай болохые оролдодог нэн. Хая өөрһөөн хоёр дахин томо һамга абанан, өөрөө бээрээ торшогор заахан Нанай баһал танил талатай болохо гэжэ залуу һаганайгаа элдэһэн арһа шүрбэһэ гэхэ мэтэе суглаууджа нютагай зоноор замаа ниилүүлжэ, Харсаа хэрэм ербээд.

Харсаа ерээд, наймаагаа дүүргэжэ, нэгэ хасагтай танил боложо, тэрэ хасагынь манайда ошожо сай ууя гэбэ. Нанай хүхибэшые, садааб гэхэдэе ородоор юун гэдэг юм гэжэ ород хэлэндэ хайн нураһан нютагайнгаа нүхэрһөө асууба. Тэрэнь угай шогууша хүхюун зантай тийгээд заахан бэетэй Нанайе байһыа, садааб гэхые буруу тээшэнь хэлэжэ нургаад эльгээбэ.

Уриһан хасагынь Нанайе гэртээ оруулажа, сонходо табяатай томо стодло нуулажа, ород пешэн соо барихан томо хүбхэгэр зөөлөхэн амтатай талха табяаг дүүрэн табижа, томо ялагар самовар сооһоо бусалһан уһа шаажан аяада хэжэ, хайхан забьяа сооһоо эдешүүлһэн хурьган сай нэмэжэ, хүөөр сагаалаад, эдээлэгтэ гээд табиба.

Нанай сонхоор харан харан, хүбхэгэр амтатай хилээмнһэн эдихэ, шаажан аягатай сайгаа дууһынь уужа садаад, «Полом налей», - гээд, аягаа табиба. Тийхэдэнь эзэһэйнь һамган түр зуура шаажан аягынь дүүртэр сай хээд табиба, тэрэнээ уужа дууһаад баһал: «Полом налей», - гэхэдэнь, һамганинь баһа аягынь дүүргээд үгэбэ. Нанай тэрэһиний арай гэжэ бараад, аягаа урууны харуулжа табяад, альгаараа дараад, уйлганан байжа: «Полом налей», - гэжэ дабтажа нууба.

Хэдэн жэлэй үнгэрһэн хойно Нанай һамгая сохихо ханаатай арбалзаһадань, томо бэетэй Ешэ һамганинь үбгэнөө дүржа, өөдөн харуулжа унагаагаад, нүхэрэһингөө хасарые баруун гараараа эльбэжэ: «Боли даа, уураа тара даа», - гэжэ хэлээд, уурайнь тарахада дээрһэ, бодожо табиба. Нанай бодоод: «Ши юу үзэһэн һамгамши, би шамда орходоо, Харсаа хэрэм ошоожо, хасаг аядаа орожо, шэл сонхоор газашаа хаража, шаажан аяга сооһоо сай нууһан хүн гэшэбэ», - гэжэ хэлээд, орон дээрээ буруу хараад хэбтэһэн юм гэлсэдэг.

Бадма АЮРОВ.

ПУНИН БАЙЛДААН

- Нүхэд, эндэмнай юрэдөө, милисэ халиса гэжэ байна гү? Байбал нэгэнтнайшые наашаа гаража срыт. Энэ минии дедушкые абаашажа хэды хоног соо хаажархигтыл даа, пужалуыста.

- Зурпайһан зоболго, ерэ наашаа! Эндэ арад зонной урда һайн дураар ши бидэ хоёр дайгаа дүүргэе. Сдаватсыя болоно гүш, али развод хэнэ гүш, өөрөө мэдэ. Харин би шамда дахин ноур амаа сохиулжа байха аргамгүй, хүн хадаа үлэһэн хэды наһаяа мирно үнгэргэхэ ханаатайб. Ерыш наашаа, юүндэ байшабаш? Үнэн дээрээ хүн зонһоо айна гүш?! Зурпайһан зоболго!

Иимэ нэгэ зоболготой 50-60 жэл соо дайлагдажа байналби даа. Үдэрнын ямаршыегүй, хорхойдо хорогүй хайн хүн. Харин хүни боложо орондоо оройо гү, үгы гү всё. Служу Советскому Союзу!

Нормально эрэшүүл дайгаа дүүргэһээр 50-60 жэл соо хүгшэнгээ, үри хүгшэдтээ, аша эзэнэртээ жаргажа нуунад. Тийхэдэ манай нэгэн гэжэ...ээ... 50-60 жэл соо «Хендэ хох!», «Гитлер капут!», «За Родину!», «За Сталина!» - одоо тооложо барахагүйш.

Энэ харана гүт, шодэ амымни, үнгэрһэн хүни: «Эскадрон!» - гэжэ хашхараад, унтажа хэбтэһэн намайгаа унажа нуугаад, ноур амымни зай забһаргүй альгадажа хаяба.

Сэхыень хэлэбэл, дайнай дүүрэхээр синяк гэшэһээ һаланагүйб. Арай шамай нэгынь үгы хэхэдэ: «Рукопашна», - гээд, булай зохидоор унтажа хэбтэхэдэ, тэбэрхиэ абаад лэ орон дээрһээ тархиним уруу шэдэжэрхиэ. Юрэдөө, торшогор лэ хадаа тэсэнэб, бээр томо, хүндэ хүн һаа, үни хада бурхандаа ябашаха нэм.

Энэ олон жэл соо хэды хүнжэл хахараа гэшэб, хэды подушка граната боложо тэһэрэб, хэды убьгтка, хэды потеря болоо гэжэ һананат? Хүн бэшэ - фашист!

Дайн дүүрээжэ, энэ хүнэй ерһээр нэгэ хүни хайн унтаагүйб. Сэхыень хэлэбэл, дайнай үедэ хайн унтадаг нэм.

Тэрэ «разведка» гэшэдэнь често ошохо. Амиды хүнэй орон соогоо мүлхижэ ябахадань яагаад унтахабши? Наяхана

мүлхээд лэ хоёр хүлэйм хоорондо шаагдашабал даа. Юугээ тэндэ «разведка» хэдэг юм? Энэ олон жэл соо юунинь хаана байдаг бэ гэжэ мэдээдэггүй юм гү?

Одоо бүхы энэ байлдан соотэрэ минэ бэдэрхэ гэшэһэн һонин юм бэлэй. Арбан хургаа ийгэжэ арбайлгаад, хүлэйшни хургануудһаа эхилээд лэ аалихан эльбэһээр дээшээ болохо юм. Хахад бэндэш ерээд, булай хүндөөр уухилжа эхилэхэ. Юүндэ тэндэ хүрөөд уухилдаг юм, мэдэһэн аргагүй. Нилээн удаан уухилжа ханаа алдаад, саашаа бэдэрхэ. Хоёр хүхэндэ тулса ерээд, гэнтэ амилхаяа болёод удаан хэбтэхэ. Тэрэнэй һүүлээр аалихан хүхэнүүдэйм хоёр тобшонуудые мушхаха. Мушхахадаа зохидоор мушхаха гэшэһэн, бүхы байлданшын гансата мартагдашаха юм. Эдэ жэлүүд соо ганса минэ бэдэрһэн байгаа һаа, ямар гоё байгаа гэшэбэ?

Үгы даа, «Вызывает огонь на себя». Эндэ ямаршые дайсан тэсэхөгүй. Минингээ хоёр хүлһөө баряад, ишэншые тишэншые намайгаа мушхаха. Тийхэ зуура: «Батарей огонь! Огонь!» - гээд лэ, юрэдөө, хоёр хүлымни мулталжархихаа ханаха.

Одоо юу үзөөгүй хүгшэн гэжэ һананабта? 50-60 жэл соо Москва, Ленинград, Киев, Прага, Варшава гэхэ мэтэ сүлөөлөөбди. Эдэ олон жэл соо сохиулхыса сохиулааб, мушхуулааб, шэдүүлээб, шэрүүлээб!

Минии дедушка 4 жэл соо дайлагдаад, жэл бүри Илаатын һайндэрые тэмдэгдэдэг. Тийхэдэ би 50-60 жэл соо дайлагдажа ябанаб! Тиймэһээ Илаатын һайндэрөөр бүхы ветерануудые амаршалаад, бишые найрлахам, эрхэтэйб! Гансал намдатнай «однопольчане» олдохо аа гү?

Николай СОКТОЕВ.

Дэлхэйн арадуудай онтохонуудһаа

ХОДЖА НАСРЕДДИНЭЙ УШАРАЛТА ЯВДАЛУУДҺАА

ГАНСАЛ ТЭМЭЭН ГЭМТЭЙ ГҮ

Нэгэтэ үдэшэ оройһон болоһон хойно Ходжагай гэртээ бусажа ябаханда, хүршэ хүбүүхэн нүгөөдээ заажа байгаад, зарга барйба: «Ходжа, энээхэн яар намайе баһаа, шөхыемни таһалан алдаа». Тэрэнь аржаганажа байгаад, бэсэ үмөөрхэдөө: «Худалаар, энэһэй өөрөө өөрынгөө шэхэ таһалаа юм гүбэ», - гэбэ. «Тэнэг элжэгэн даһаа!» - гэжэ Ходжа хүбүүе харааба. - Энэһини юун, шамда тэмээн болоо гү, өөрөө өөрынгөө шэхэ таһалха гэжэ!».

«МЭЛХЭЙШЫЕ ҺАА, ЮУМЭНДЭ НУРАДАГ ЮМ»

Нэгэтэ газар хахалжа ябахэ үедөө яһан мэлхэйе Ходжа олобо ха. Хүлнүүдэнь холбожо, оһороор уяад, мэлхэйгээ үбэртэлбэ. Ажалаа хэжэ ябахадань, мэлхэйн үбсүүнь һабардаад халахагүйдэ. Ходжа уураа хүрээжэ: «Яатараа тэршээлэ амитамиш! Яһан мэлхэйшые һаа, газар хахалжа нурахаһни ха юм», - гэбэ.

ХОДЖАГАЙ МОДО УРГУУЛАН ТУХАЙ

Үдэртөө сээрлинг соогоо модонуудые Насреддин нуулажа-нуулажа, үдэһын боро хараанаар гэдэнээ бултынь ходоолоод, гэртээ абаад ябашадаг байба. «Ходжа, энэ инхэдэе яана гэшэбши?» - гэжэ хүнүүд тэрэнһээ асууба ха. «Ай, хайратануудни, саг гэшэһэнэй мүнөө эсэл хатуу болоо, зөөриэс зүрхэндөө дүтэл баряад байгаагүйдэ аргагүй», - гэжэ Ходжа зондо ойлгууһан гээдэг.

ЯХАДАА МҮНГЭНДЭ ДУРАТАЙ БАЙГААБ

Нэгэ айхабтар харуу хүн Ходжада хэлэбэ гэхэ: «Юрэдөө, шимнайшые мүнгэндэ мээхэй бэшэ аалши?» - «Зүбөө!»

зүб, - гэжэ Ходжа харюусана. - Дуратай байнгүй яхабиб. Шам мэтын нэшхэлгүй амитадһаа сүлөө ябахаданни мүнгэн лэ туһалаа ха юм».

НЮУСАЯА ЮУНДЭ ХЭЛЭДЭГТҮЙ БАЙГААБ

«Ходжа, юрэдөө, манай хото соо хүнэй нюусаа хадагайла шададаг шэхэтэй амитаг бии юм гү?» - «Хүнэй сэдхэл гээшэ минии хоһон амбаартал адли бэшэ-э, - гэжэ Ходжа харюусана, - тиймэһээ мүнөөшые болотор нюусгайгаа хүндэ нээжэ үзөөдүйб».

ЮУНДЭ ЭЛЖЭГЭНДЭ ХАРА БУУТААБ

Ходжа һамгаяа хүдөөүүлээд, ехэшые гажарһан хэбэр үзүүлбэгүй. Хэды сагай үнгэрһэн хойно элжэгэһиний үхэшэбэ. Ходжагай уй-хай, уһан нюдэн болоод халахагүйдэ, нүхэдэнь гайхажэ: «Ходжа, ши һамганайнгаа үхөөд байхада, сожошые татаагүй байһан аад лэ, элжэгэһингээ хосорһон саһаа хойшо, арбан хоног соо амандаа эдэе хэнэгүйш. Энэһини юун гэшэб?» - гээдэбэ. «Һамганаймни бурхандаа ябаһан хойно, хүршэнэрни гуйлдэжэ ерээд: «Сэдхэлээ бү зобоо, Ходжа! Бүри залуу, сэбэр хайхан һамга оложо үгэхэмни!» - гээдэе нэн. Харин элжэгэһинийн үхэшөөд байхада... нэгэнтнайшые тийгэжэ хэлээгүй. Тийгээд лэ элжэгэһиндэ хара буунаб».

«ДОМБЫНГОО УНАҺАА ГАРАХЫЕ ХҮЛЭЭНЭБ ДӨӨ...»

Нэгэтэ Ходжагай голһоо уһа абажа байтарнь, домбонь мултаржа, доошоо шэнгэшэб ха. Ходжагай эрьдэ сомсойжо нуухые хараһан нэгэн: «Ходжа, яатараа уһа руу шэртэнши?» - гэжэ асууба. «Домбонь тэршээжэ, уһа руу ороод нуунал. Гаража ерэг даа, гансата хоолойдонь аһашаха!» - гэбэ Ходжа.

Б.ОРБОДОЕВА буряадшалба.

А.Наринпил

Манай хүндэтэй үеын нүхэр Дондок Балданович ЦЫРЕНОВ энэ жэлэй апрель нарада тэбхэр 65 наһатай болобо. Дондок Балданович үлэс найхан Ульдэргэ тоонотой. Мужыхын дунда нургуули дүүргэһэнэй удаа «Коммунизм» колхоздо ажаллаһаа намтар эхилээ. Эрдэмээ дэвшүүлжэ, бухгалтер мэргэжэлтэй болоо. Олон жэлдэ колхозой ахмад бухгалтерар, һүүлдэнь кадрнуудай отделеһи инспекторэй тушаалда хүдэлжэ, наһанайнгаа амаралтада гаранхай. Ажалдаа оролдосотой, нарин нэрэ һонор, сэхэ сэбэр

зантай хүн юм. Бидэ, сугтаа хүдэлхэн үетэн нүхэдынь, халуунаар амаршалаа, үнэн зүрхэнһөө үрэнэбди:
Хэлбэндэйн нуурай хойнохоно,
Хуһан тужын нэмэридэ,
Үлэһтэ Баабайн бооридо
Нангин тоовтонь булаатайл.
Хабарай хагсуу үедэшье наа,
Хангал үнэрөөр анхилхан
Хуһанай набшаһанай
намилзаан доро
Хуһан-Хушуунай фермэдэ
Хонгёо хүхын донгодоо
шагнан,
Үхибүүн наһантай үнгэрөөл.
Энэ наһанайнгаа табисуурье

Эдлэжэ ябаһандатнай баяртайбди.
Угаа үргэлжэлүүлэхэ хүбүүдтэйт,
Урин налгай басагадтайт,
Амтархан таалаха ашанартайт,
Энхэрэн тэбэрнхэ ээһэртэйт,
Зол жаргал эдлэжэ, элүүр энхэ
Наһанайнгаа нүхэр Цырматага
Налайхадажа, аза талаантай
Ажаһуухатнай болтогой.
Амаршалагшад: үетэн нүхэдынгөө зүгһөө
Цырен-Дулма ДОРЖИЕВА.

Монголой габыята артист Цэндсүрэнэй Туяа Буряад орондо мэдээжэ хүч юм. Туяа хадаа мэргэжэлн хүгжэмшэн, энэ талаараа ехэ амжалтануудые туйлаһан намтартай. Нүгөө талаараа гэхэдэ, аялга хүгжэмэйнгөө аймагые орхижо, дасан дугангуудта һуудаг хандамаагай хахил абаад, амитан зондо аша туһатай ажал ябуулга эхилбээр баһал амжалтатой. Миньд гэхэи шарайтай, монсогорхон харахан нюдэтэй, аалхан намдуу абиатай энэ эхнэрэй анханайл табисуур тинмэл байгаа ха гэжэ ажаябадалайн намтарай хуудануудһаа ойлгожо абамаар.

ЗҮРХЭНДӨӨ ЗУЛАТАЙ ТУЯА

Юуб гэхэдэ, тэрэ анхан сагта, аяар 1970-аад онуудта Монголойнгоо дуу, хатарай "Баян Монгол" гэжэ ансамблин бүридэдэ Буряадай олохон аймагуудар гастролдо ябадаг байгаа. Хүгжэмэй учирани дүүргэдэ, энэ ансамблин бүридэдэ зохиохы ажалаа эхилхэн Туяа басаган кларинет гэдэг хүгжэмэй инструментээр нааджа ябаһанаа саксофон бариха, олохон зонине гайхуудал хэн. Иорго, бэсэр тинмэ томо бэшэ аад, хүндэхэн саксофондо дурлаһан хадаа тэрэнэйнгээ годи-бэди хүндэнүүд сооһоо үнхүнжэ хүн зонин зүрхэ сэдхэхэ хүдэлгэмэ аялануудые гаргажа, нэрэ солоочо дуудуулжа эхилээ энэ бэлэй. Саксофонной аялган арга боломжонууд монгол дуунай хэлбэридэ аргагүй дүтэ, зарим ушарта таараһанһые гэхээр гэжэ Туяа эгшэ мүнөө шоглон нагад миньдэдэг.

Хүхэ мүнхэ тэнгэртэ Монгол оронийнгоо хуушанай болон мүнөө үеын искусстватай танисуулхаяа хүрнэ Хятад, Корей, Түбэд мүн аяар холхи Польшо, Германи, Чехословаки оронуудар ябаа Совет ороной үшөө байхада, Москва, Ленинград, Омск, Томск, Челябинск, Магнитогорск хотонуудар албанай хэрэгээр аяншалаа. Түрэл молор найхан орондоо МНРП-гэй генерална секретарь Юмжагийн Цэдэнбал, Монголой Министрүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ Жамбын Батмунх нэгэнгэ бэшэ Туяагай нааданда аялга ташаһан байха. 1982-83 онуудта Цэндсүрэнэй Туяа уласхоорондын конкурсуудай лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртэжэ, түрэл ороноо суурхуулаа. Туяагай толотомо эдэ амжалтануудынь Энэ орониниһ үндэрөөр сэлгэжэ, Монгол уласай габыята артистын хүндэтэ нэрэ зэргэ 1985 ондо олгоо бэлэй. Энэ нэрэжэ ерэхэ жэлын Улаан-Батар хотодо үнэгэргэдхэн Духовой оркестрүүдэй уласхоорондын конкурсно лауреадай солоор батадхаһан байна.

Наһанай ябаха бүри Цэндсүрэнэй Туяагай оюун сэдхэхэ бодолдо нагпин мэдэрэнүүд түрэгжэ, наһанайнгаа мэргэжэлые орхижо, саашанхи ажабайдалаа бурхан шажагтай холбохо тухай хүсэлэнь динлэжэ эхилээ бэлэй. Тини аялга дуунайнгаа аймагай орондо үдэр бүри дасан руу ябажа, арса адисаар хангалтаһан, маанин аялагар нэбтэрхэн Бурханай аймагта алба хэжэ захиһан байха юм. Гэхэ зуур өөрөө 5 үри хүүгэдые гансаараа үргэжэ ябаһан хадаа ажабайдалаа тэд хубилгаа юм гү, мэдэхын аргагүй. Хэды тингэһиһе наа, бүхы үхибүүдтэ дээдэ эрдэм олгожо, ажабайдалай үргэн замда гаргажа шадаһан эхэ болон.

Тингэжэ 1988 ондо Хандамаагай - эхнэр ламин хахил абажа, хүн зондо аша туһатай шэнэ хүдэлмэри ябуудалг болоһон саһаал Россия Буддын шажагтанай зашшала Сангхын бүхы дасануудтай харисажа, буянтай хүдэлмэриг үргэдхэн хэн Хандамаа хадаа зөөлхэн үгөөрөө, сэдхэхэ хэрэгээрэ хүндэ туһалха зэргэтэй. Буряад орондо ажаһуудалг эдэж яһанай, шажан мэргэжэлһиһе хүнүүдэй тэрэнһээ зүбшэ заабари, туһаламжа абадаг болоһоорнь арба холо гаран жэл үнгэрбэ. Нээрэһиһе, наһаа сэдхэхээ зобохон, урин зөөлхэн үтэ дуулахаа болишохон, ажабайдалайнгаа түшэг тулгуур адыжа һамаршаһан эдэж наһанай зондо хаба соогоо туһаламжа үзүүлжэ ябаһанайнгаа түлөө ганса тинмэ зоний дунда бэшэ, мүн холо ойро нэрэ хүндэтэй болоо.

Мүнөөнэй тогтуурингүй үе сагта үри хүүгэдэй асуудалнууд хандамаа Цэндсүрэнэй Туяагай наһаа ехээр хүлгүүлнэ. Ажалгүй болоод, архи тамхи намажа, хүүгэдэ хүмүүжэлгүй хаяжархиһан ушарнууд тэрэнэй һүнини зүүдэн, үдэрэй наһан, сээжэ сэдхэхэй үбшэн юм. Мүрөө алдаһан хүүгэдэй архи ууха, хара тамхи татаха, муухай бодосуудые үнхидэхэ баримтануудые шадаал наа үсөөн болгохо, эдэ үхибүүдые зүб харгыда залан оруулха зорилго зүлэ мэтээр тэнхэ шадал нэмэһиһе. Тэднэй хажуугаар хүл гараа, үе мүсөө гэмэлтэһиһе нивалд хүүгэдэ, ганса бэе нивалд-эхнэрнүүдтэ дулаан зөөлн үгнэр сэдхэхэдэнь найдал түрүүлэхээ гадна Цэндсүрэнэй Туяа арга шадал соогоо мүнгэ алтаарһиһе дүнгэхэ гэжэ оролдодог. Хандамаа хүнэй дуулаа шагнаагүй сэдхэхэ урбуулама ушарнууд, хоер нюдөөрөө хараагүй уйдхар гашуудал үнхөөрөөл хомор. Иимэ зонине зөөлрүүлэхэ үгэтэй, хайрлаха сэдхэхэтэй, нигүүлэхы ажалаараа олоһон олзоһоо хубаалдаха шадалтай ябаһандаа Цэндсүрэнэй Туяа тон ехэ жаргалтай гэжэ өөрыгөө тоолодог юм.

Буряад орондо тэрэнэй ябуулга байһан буян ехэтэй хүдэлмэри жэл бүри арьбажаа. Байгалай үмэнэ ажаһууһан арадуудай ёһо заншалнуудай, оюун бодолой, соёл болбосоролой, шажан мэргэлэй хүгжэлтэдэ орууһан хубита олонингэдэ үндэрөөр сэлгэдээ. Эхнэр хүнине эхнэрэн хүндэлхэ, үри хүүгэдэй хүмүүжүүлгы анжарха тухай хүдэлмэриниһ олон гэр бүлэдэ шэнэ хүсэтэйгөөр сахигдадаг болоо. Энэ ушарта Туяа-хандамаагай аша баһаа бин. Цэндсүрэнэй Туяагай бүтээжэ ябаһан буян ехэтэй хүдэлмэриг гүрэн түрэнһе сэлгэжэ, "Буряад Республикын соёлой габыята хүдэлмэрлэгшэ" гэхэн үндэр нэрэ зэргэ олгоһон байна.

Нюдэндөө галтай, зүрхэндөө зултай, сэдхэхэдэ бурхантай, ябадалаа буянтай - юрэдөө, Туяа гэхэн нэгэтэ абаһан нэрэсэ, үнхөөрөө, дээрэ абаад ябаһан энэ хүгжэмшэн, эхнэр, хандамаа бүри олон зондо туһалхаар ажалаа үргэлжэлүүлхээр.

Дарима ЖАМСОЕВА,
Россия Журналистнуудай холбооний гэшүүн.

ХVII ЖАРАНАЙ ГАЛ УЛААН НОХОЙ ЖЭЛ

ХАБАРАЙ ДУНДА САГААГШАН ТУУЛАЙ,
ХАБАРАЙ НҮҮЛ ХАРА ЛУУ НАРАНУУД

Буряад литэ	26	27	28	30	1	2	3
Европын литэ	24	25	26	27	28	29	30
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Нара понед.	Мягмар Марс вторник	Лягда Меркури среда	Пүрдэ Юпитер четверг	баасан Солдон пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	харагшан Хонин	хүхэ Бишэн	хүхэгшэн Тахяа	улаан Нохой	улаагшан Гахай	шара Хулгана	шарагшан Үхэр
Мэнгэ	9 улаан	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ
Луудал	огторгой	уһан	уула	модон	хий	гал	шорой

Гарагай 2-то хуушанай 26 (апрелин 24).

Харагшан Хонин, 9 улаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, бисалгал үйлэдэхэ, даллага абаха, хэшэг дуудаха, гүрэм уншуулжа, эльбэ дараха, Ехэ хүниие бараалхаха, баянта үйлэнүүдые үйлэдэхэ, гэр байраа заһаха, шэнгэлхэ мэтын үйлэнүүдые үүсхэхэ.

Зүгөөр үбшэ аргалха, нүүхэ, худалдаа наймаа хэхэ мэтын үйлэнүүдтэ муу гэнэ.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, сол ушарха.

Гарагай 3-да хуушанай 27 (апрелин 25).

Хүхэ Бишэн, 8 сагаан мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр.

Энэ үдэр бурханда мүргэхэ, үндэр сахюусанда, лусуудта үргэл үргэхэ, муу үйлын харгы хааха, ламые золгохо, модо һуулгаха, хадын оройгоор дарсаг үргэхэ, замда гараха, наһа барагшые хүдөөлхэ мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Гэхэ зуура энэ үдэр хүндэ үгээс үгэхэ, хүншүү хэрбоһо гаргаха, заһаһа бариха, ехэ уһа гатаалха мэтын үйлэнүүдые тэбшэхээр.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, бяр болохо.

Гарагай 4-дэ хуушанай 28 (апрелин 26).

Хүхэгшэн Тахяа, 7 улаан мэнгын, хада уулада һуудалтай үдэр.

Тэрсүүдэ тэмдэгтэй, тон муу, харша үдэр байна. Иимэ үдэр алибаа һайн үйлэ үйлэдэхые тэбшэхэ ёһотой гэнэ. Иимэ үдэр гэр баряа наа, эзэдынһе халаха, хахасаха аюулда дайрагдаха; бэри буулгаа наа, нүхэрһөө һалажа ошохо шалтагаан бэ-дэрхэ; дасан (дуган) баряа наа, тэндэнь ламанар, хубарагууд тогтохогүй; замда гараһан хүн

хулгайшантай, дээрмэшэнтэй ушарха; ургамал таряа наа, юуныһе ургахагүй; мал адууһа худалдажа абаа наа, зөөри болохогүй; нэрэ соло абаһан хүн доройтохо; хэшэг дуудабал, даллага абабал, зөөри арь-бажахагүй, хэшэгэй бурхан ерэхэгүй.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абажа болохогүй.

Гарагай 5-да хуушанай 30 (апрелин 27). Дүйсөн үдэр. Мүн энэ нарада хуушанай 29-нэй үдэр байбагүй, забһарлаба.

Улаан Нохой, 6 сагаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр.

Энэ үдэр бурханда мүргэхэ, зальбарха, бурхан, сахюуса, тэнгэри, лусууд тахиха, нүгэлөө наманшалха, ута наһанай ном уншуулха, хэшэг, баянг дуудаха, эм найруулха, балин шатааха, худалдаа наймаа хэхэ, олзын хэрэг эрхилэхэ, модо һуулгаха, ургамал сээсэг тариха, тарнинуудые олоор уншаха мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Зүгөөр аянда мордохо, зохиохы ажал эрхилхэ, гэр хушаха, хэрэлдэхэ, ниншалдаха мэтын үйлэнүүдэ тон хорюултай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, үхэлэй эзэнтэй ушарха.

Гарагай 6-да шэнын 1 (апрелин 28).

Улаагшан Гахай, 5 шара мэнгын, хийдэ һуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Бурхадта, үндэр сахюусадта, нютагай эзэдтэ үргэл үргэхэ, тарнинуудые олоор уншаха, дасан (дуган) бодхоохо, арамнайла, лун абаха, эм найруулха, үбшэнтэниие аргалха мэтын хүндэ туһатай үйлэнүүдые үүсхэхэдэ хайн.

Гэбэшые мал үүсэхэ, хэр-рэлдэхэ, тоосолдохо, абаһанаа бусааха, хутага бүлюудэхэ мэтын үйлэнүүдые хэжэ болохогүй.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, наһан богони болохо.

Гарагай 7-до шэнын 2 (апрелин 29).

Шара Хулгана, 4 ногоон мэнгын, галда һуудалтай үдэр.

Хутагын хурса үдэр. Энэ үдэр бурханда мүргэхэ, зальбарха, бурхадта, сахюусадта, лусуудта үргэл үргэхэ, лун абаха, ута наһанай ном уншаха, ноёдо гуйлтаттайгаар хандажа, хариу абаха, тушаал эзэлхэ, үбшэ аргалха, хуули, тогтоол тунхаглаха, түмэр хайлуулха мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Харин мал үүсэхэ, ном оршуулха, эм найруулха, гэрхээ юумэ гаргажа хаяха, замда гараха, хутага бүлюудэхэ мэтын үйлэнүүдые тэбшэхээр.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, хэрүүл ушууан гараха.

Гарагай 1-дэ шэнын 3 (апрелин 30).

Шарагшан Үхэр, 3 хүхэ мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр.

Тэрсүүдэ шанартай, тон муу үдэр тудала. Энэ долоон оногто 2-дохео тэрсүүдэ үдэр дайралдаһаниһе ямар ушартайб гэбэл, гарагай 6-да шэнэ нара гэхэ гү, али хабарай һүүл хара Луу гараба бшуу.

Энэ 7 хоногой гарагай 4-дэ тэрсүүдэ үдэрэй шанар тухай хэлэгдэхэн хада мүнөө дахин дабтахагүйбди.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, гарза болохо.

АЖАЛААЛТА: Хабарай һүүл хара Луу нара 3 хүхэ мэнгэтэй, уһанда һуудалтай байха гэнэ.

Хүнэй ажамидаралда тааралдуулан харабал, Хулгана, Бишэн жэлтэндэ бараг хайн байха гэнэ.

Харин Нохой жэлтэй хүнүүдтэ муушаг байжа болохо. Тинмэхээ тэдэнэр бээс тон наринаар абажа, архи уунгүй ябаал наа, тон хайн байха байна гэнэ.

ТИНЛЭЙ БАГШЫН АДИС ЕХЭТЭЙ ХЭШЭЭЛНҮҮД

Геше Дхампа Тинлэй багшын ударидалгаар мартын 29-30-да Энхдэхэй Дармасала хотодо Гэгээн түрэлтэ Далай ламын ордон соо Россин буддистнууд тэр тоодо Буряан ороһоо «Ногоон Дара Эхэ» бүлгэмэй 50 гаран мүргэлшэд, Далай багшын ута наһанай түлөө ехэ үргэл-уншалга бүтээгээ һэн.

Николай БАДМАРИНЧИНОВ.

Владимир Николаевич БИЛЬТРИКОВ

Зүүн Сибирийн гүрэнэй технологическа университетэй профессор, ректор байһан Владимир Николаевич Бильтриков наһан-һаа нүгшэбэ.

В.Н.Бильтриковэй нэрэ ганса Буряад орондо бэшэ, мүн тэрээн-һээ гадуур мэдээжэ байһан юм. Россин Федерациин дээдэ хургуулин эрдэмэй академиин Сибирийн таһагай гэшүүн-корреспондент, Россин Федерациин дээдэ мэргэжэлэй хуралсалай хүндэтэ хүдэлмэрилэгшэ, Россин Федерациин дээдэ хургуулин эрдэмэй Академиин шангай лауреат, Монголой техникескэ университетэй хүндэтэ профессор, Олхон нютагайхидай эблэлэй түрүүлэгшэ Владимир Николаевич Улаан-Үдэ хотын болон республикын ниитын ажабайдалда тон эдбхигэйгээр хабаададаг байгаа.

нэрэ солотой болоо. хуралсалай хүдэлмэрийн талаар проректорээр тэрэ 24 жэлһээ үлүү болзрто хүдэлөө. Тиихэдэ университетэй һая байгуулагдаха үеэр В.Н.Бильтриков ректорэй тушаалда табан жэлэн туршада үрэ бүтээсэтэйгээр хүдэлжэ гараһан бэти. Сибирийн болон Алас Дурна тэрэй түрүү ээргэдэ байһан эхэ дээдэ хургуулине тогтоохо, хүгжөөхэ хэрэгтэ болон ороной арадай ажахыда хүдэлжэ мэргэжэлтэдын бэлдэлгэдэ ехэ хубитаа орууланайнгаа түлөө Арадуудай Хани Барисаанай орденээр шагнагдаа һэн.

Томскын политехническэ институт 1959 ондо дүүргэнэ-нэйнгээ удаа, Казахстанда Карагандагай уурхайда халаанай механикаар хүдэлжэ ажалайнгаа намтар эхилһэн юм. Удаань Буряадай зооветеринарна институтай технологическа факультетэй ассистент болоһон. Хожомоо энэ институтай үндэһэ һурида Зүүн Сибирийн технологическа институт байгуулагдаа һэн. Москвагай лесотехникескэ институтдай дэргэдэ аспирантура дауража гараад, кандидатдай диссертаци хамгаалжа, Буряад орондо бусахадаа, ВСТИ-гэй кафедрые түрүүн даажа абаа, хожомын факультетэй деканаар томиолоһон юм.

Эдбхигтэй, урагшаа наһаатай, найхан абари зангай В.Н.Бильтриков дээдэ хургуулида болоһон бүхы үйлэ хэрэгүүдһээ гээгэдэ дэгтэй байһан. Шэнэ факультетүүд болон кафедрануудые, шэнэ шэглэлүүдые болон мэргэжэлүүдые нээжэ, оюутадые хургаха үүсхэл ходо гаргажа байдаг һэн. Энэ институтудые университет болгохо гэжэ ехэ хүсэл оролдологоо гаргаһан юм. Эсэхэ сүсахые мэдэхэгэй Владимир Николаевичай оролдолгоор энэ универси-тет хүл дээрээ гаража,

Владимир Николаевич хэдэн жэлэй туршада Улаан-Үдэ хотын Советскэ районий арадай депутатуудай Советэй депутат, тиихэдэ партиин Улаан-Үдын горкомой гэшүүн, эрдэм хуралсалай, дээдэ хургуулин болон эрдэмэй эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшээй профсоюзай Буряадай обкомой Президиумэй гэшүүн байһан юм. Тэрэшэлэн РСФСР-эй педагогическа бүлгэмэй Буряадай отделениин Президиумэй гэшүүн, «Росси-Япони» гэхэн бүлгэмэй Улаан-Үдын городской отделениин түрүүлэгшэ байгаа.

В.Н.Бильтриков ажаһууһан бүхы наһанайнгаа дүшөөд гаран жэлһень дээрэ нэрлэгдэһэн хургуулине тогтоологодо болон хүгжөөлгэдэ зорюулаа, һүүлшынһээ үдэр болотор «Сопротивляе» материалуо» гэхэн кафедрадай ажаллаһаар байгаа. Зөөлэн сэдхэхэтэй, сагаан наһаатай энэ хүн сүт хүдэлдэг нүхэдтөө, танилнуудаа, түрэлхид болон дүтынхидтөө ехэ найнаар хандадаг байгаа.

Владимир Николаевич тухай гэрэлтэ найхан дурасхаал манай зүрхэ сэдхэхэдэ хэтэ мүнхэдөө үлэхэл.

- А.В.Потапов, А.Г.Лубсанов, К.А.Будаев, И.М.Егоров, В.Б.Малкин, И.Н.Егоров, И.И.Калашников, Ф.П.Ботоева, Б.В.Данилов, Б.Г.Бальжиров, С.Г.Ефимов, В.В.Перелаяев, О.В.Хышиктуйев, А.Д.Турбянов, И.Б.Дагбаев, С.Д.Намсараяев, Н.И.Атанов, А.И.Бадлуев, В.М.Бумбошнин, А.Б.Болошинов, С.А.Тимин, Г.А.Айдаев, Р.Б.Гармаев, Д.Ц.Будаев, И.В.Гордиенко, Б.В.Базаров, В.М.Корсунов, А.К.Тулохонов, В.Е.Сактоев, С.В.Калмыков, Р.И.Пшеничникова, А.П.Попов, Г.Д.Басаев, А.Ц.Бадлуев, С.И.Никифоров, Г.И.Балханов, И.А.Антакшинова.

Буряад Республикын Президент, Правительство Зүүн Сибирийн гүрэнэй технологическа университетэй профессор, ректор байһан, Россин Федерациин дээдэ хургуулин эрдэмэй академиин Сибирийн таһагай гэшүүн-корреспондент, Россин Федерациин эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша, Россин Федерациин дээдэ мэргэжэлэй хуралсалай хүндэтэ хүдэлмэрилэгшэ

БИЛЬТРИКОВ

Владимир Николаевичай

саһһаа урид наһа бараһан ушараар гэр бүлэдэнь, түрэлхид болон дүтынхидтэнь гүнзэгы шаналаа гашуудалаа мэдүүлэнэ.

Хайрата эсэгэ, хүгшэн аба, ажалай ветеран РАДНАЕВ Надмит-Цырен Бадмаевичай саһһаа урид наһа бараһан ушараар Лубсанова Софья Надмитовнада, гэр бүлэдэнь, аха дүүнэртэнь гүнзэгы шаналаа гашуудалаа мэдүүлэнэ.

Цыбиковтэнь гэр бүлэ.

ХОТОДО ХАЙШАН ГЭЭД ГЭРЭЙ ҮМСЭЛЭЛГЭ ХЭГДЭНЭБ?

Россин Федерацида гэр байрын үмсэлэлгэ «Россин Федерацида гэр байрын фондые үмсэлэлгэ» гэхэн 04.07.1991 ондо 1541 - 1 хуули ёһоной хүсөөр хэгдэнэ гээд хотын мэрийн брифингдэ хэлэгдэбэ.

Улаан-Үдын гэр байрануудые үмсэлэлгын шухала болоһон асуудалаар эд зөөри зонхилолгын талаар Комитетэй муниципальна гэр байрын фондын таһаг Бабушкина, 25, 102-дохи кабинет

хандажа болохо. Заал наа, гэрэй ордер, гэр соо байдаг зоноо дахуулжа ерэхэ хэрэгтэй. Тиин үмсэлэлгын хэлсээнэй түлоо банкда түлбэри хэһэн саарһаа абаад ерэхэ. Түргөөр үмсэлэлгэ хэхэ гэбэл, нэгэ үдэрэй - 2350 түхэриг, 2 үдэрэй - 1260 түхэриг, 3 үдэрэй - 900 түхэриг банкда түлэхэ. Яаралгүй наа - 230 түхэригөөр хоёр нарын туршада саарһануудаа бүтээхээр юм.

Үдэр бүри 9 саһһаа 12 болотор тус кабинет хандажа болоно.

Тиин эндэ үдэр бүри 13-14 саг болотор (гарагай 6-һаа бэшэн-дэнь) зондо консультаци хэгдэнэ.

Консультацида хүртэхэ Ауратайшуул гэрэйнгээ ордер, гэр соохи зонингоо паспортнуудые абаад ерэхэ хэрэгтэй.

Харин 2005 оной мартын 1 болотор гэрнүүдтэй болоһон зон гэрэйнгээ үмсэлэлгэ мүнөөр хэгдэг болохо юм. Тиин үмсэлэлгэ 2010 оной мартын 1 хүртээр хэгдэхээр хараалагдана.

Янжам ЖАПОВА.

ГАЙХАЛТАЙ ҮЗЭГДЭЛНҮҮД - ҮЗЭСХЭЛЭНДЭ

«Гиннессэй шэнэ рекорднууд» гэхэн үзэсхэлэн хаяхана Санкт-Петербург хотодо Улаан-Үдэ руу нүүн ерэхэ, Буряадай түүхын музей соо дэлгэгдэбэ.

Дэлхэйдэ эгээл үндэр эхэнэр гэжэ тоологдог 2 метр 38 сантиметр бэстэй Джейн Банфорд Великобританида түрэлһэн байна гээд, мүн тон хүндэ шэргүүртэй - 10 килограмм 8 грамм нарай үхибүүн Энхдэхэгтэ мүнэлһэн байна гээд, тус үзэсхэлэндэ

мэдэхээр. Гайхалтай һонин үзэгдэлүүдтэй тохолодожо, амиды мэндэ үлэһэн хүнүүдые воскоор хэгдэнхэй элүүр мэтээр харагдана. Толгой руугаа дүүрэнээр хутага шаалгаад, үшөө олон жэлдэ ажаһууһан хүн Гиннессэй рекорднуудта бэшээтэй. Тэрэһые хүн выставкдэ бии. Эгээл томо тархитай, томо үргэтэй, багхан бэстэй зонтой танилсахые хүсэбэл, энэ үзэсхэлэн урина.

МЭДЭГМА ДОРЖИЕВА: «ШЭНЭ ДОЛГИН» РҮЧ SMS-ээр ШЭЛЭГДЭХЭ

Мүнөө дээрээ Буряадай эстрада шэнэ «ураскал» байгуулха шэнэ нэрнүүдые бэдэрнэ. «Сагаан нара» телефестиваль хаагдаһаар, олонхи дуушад ургаха хэмжээгээ алдаһан мэтэ байгаа гэхэдэ, алдуу бэшэ. Тэдэнэй дундаһаа гол түлэб залуу дуушадта тон ороо болоо бшуу. Тиимэһээ 2004 ондо тэдэнэр хамтаржа, «Шэнэ долгинууд» гэхэн продюсерска түб зохиһон юм. Энэ түбэй ашаар залуу дуушадтай 5 суглуулбари-кассетнүүд, 2 аудиодиск «нара хараа», Тездэ «Шэнэ долгинууд» тухай зарим зон дуулаагүйһые байжа болохо. Юуб гэхэдэ, тус түб танилсалгын концерт эмхидхэхгүй үлэнхэй. Энээн тухай шэнэ продюсерска түбэй хүтэлбэрилэгшэ, Буряадай эстрадын ялалзама ододой нэгэн Мэдэгма Доржиевада хандабадди.

- Залуу дуушадтай нэгдэхэ гэхэн шиндэхээрин гол шалтагаан тухай хэлэжэ үгыт.
- Нэн түрүүн мунгэ алтанай талаар ааб даа. Ганса гансаараа аудиоальбом гаргахдаа, тон хүнээр, Тиихэдэ хамтын ажал хүсэтэй гэжэ булта мэдэнбди.
- Танилсалгын концерт-наада эмхидхэхэ түсэб бии гү?
- Бидэ танилсалгаа нэгэ бага ондоогоор үнгэргэхэ гэжэ шиндэнхэйбди. Буряадай Соёлой министрствын болон «Тивиком» телекомпаниин дэмжэлгээр залуу дуушадтай дунда буряад эстрада дуунай «Шэнэ долгинууд» гэхэн мурысөө эмхидхэхэмнай. Шэлэлгын шата майн 7-до

филармонийн байшан соо болохоор хараалагдана. Хабаадаха дуратайшуудые уринабди. 21-18-83 гэхэн телефоноор хандаха аргатайт.
- Дуулаха бэлигһээ гадна, үшөө ямар тухай эрилтэнүүд бии бэй?
- Залуу дуушадтай мурысөөн нэн тула, 16-тайһаа 35 хүртээр наһанай зон хэрэгтэй. Тиихэдэ хоёр дуу бэлдээд ерэхэ шухала. Бэлэн фонограмматый наа, үшөө дээрэ. Шэнэ шэглэлэй дуунуудые дуратайгаар хүлээн абахабди.
- Эрхинуудые элрүүлһэнэй удаа, майн 7-һоо 22 болотор тэдэнэтэй тухай мэргэжэлтэдэ хүдэлэхэ. Удаань майн 22-то оперо болон балсдэй тайзан дээрэ һүүлшынһээ

концерт-наада үгэхэ. Тэндэ хүн бүхэлиин манай продюсерска түбэй дуушадтай дуулаха болоно. Тиимэһээ тайзан дээрэ Буряад эстрадын ододтой нэгэ зуура гаргажа ялалзаха болоно, тэдэнээр хамтаран дуунуудые гүйсэхдэхэ. Энэ хадаа тон удхатай, залуу хүрэгэй саашадахи урган гаралгада тон ехээр нүлөөлхэ болоно билүү. Майн 22-һоо 26 хүртээр Тивиком каналаар «Одот фабрика» мэтээр «Шэнэ долгинууд» дуунууд харуулагдажа байха юм. Найшаанан дуушанаа харалгад SMS-ээр шэлэхэ аргатайт. Майн 26-да Стакер гэхэн клуб соо шэлэхэ дүүрэгжэ, илагшын нэрэ мэдэгдэхэ.

«АЛТАН БАГ» - «УЛЬГЭРЭЙ» үндэр туйлалта

«Алтан баг» гэхэн үндэрхэтэнэй театральна шагнал байгуулагдаһаар 12 жэл болоо. Мүнөө дээрээ тон хүндэтэй, үнэн сэгнэлтэ үздэг гэжэ алдаршанхай. Анха түрүүшынхнээ Буряадаһаа «Ульгэр» гэхэн хүүхэдэйн театр энэ хүндэтэ шанда хүртэбэ.

Эрдэнэ Жалцановай найруулаһан «Эдэлээтэ эбэнүүд» гэхэн зүжэг «Зүжэг - хүүхэдэй» гэхэн номинацида эгээл эрхим гэжэ элрээ. «Акторей

хүдэлмэри» гэхэн номинацида энэл театрай артист Жаргал Лодоев илажа гараа. Россин түрүү театруудай фестивалда энэ удаа 44 хабаадгшад байгаа. Эндэ шалгаржа, «Алтан багта» хүртэхэ - аргагүй үндэр туйлалта болоно гээһээ ааб даа. Амаршалбадди!

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА, манай корр.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

<p>Генеральна директор - ахамад редактор А.А.АНГАРХАЕВ. Редактор Г.Х. ДАШЕЕВА.</p>	<p>Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото. Каланцаривистини үйкэ, 23.</p>	<p>Газетэ хэблэлэй 6 хуудалан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хамтын хэһэг - 30900. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг - 17.00.</p>	<p>«Республиканска типографи» гэхэн ОАО-до бэлэн диапозитивүүдһээ газетэ 6500 хэһэгээр хэблэгдээ. Директорийн телефон: 21-40-45.</p>
<p>РЕДАКЦИОННО КОЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, С.Г.ЕФИМОВ, И.Б.ДАГБАЕВ, В.Б.ПРОКОПЬЕВ, М.В.КАЛАШНИКОВ (Буряад Республикын Правительство), Ф.П.БОТОНОВА, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Т.В.САМБЯЛОВА (Генеральна директорий 1-дхи орлогшо), Д.Б.ГУОДАРМАЕВА (редакторан орлогшо), Т.Б.ГЫРГЕНОВА (харюусагата секретарь), В.Г.ГОМБОЕВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА.</p>	<p>Хэблэлэй байшан "Буряад үнэн". E-mail: unen@mail.ru</p>		<p>Б-0165-дахин номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай.</p>
<p>Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральна директорей-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмныи - 21-54-54 (факс), ген. директорей 1-дхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, секретаридайд - 21-60-21; гаһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соелон болон түүхын - 21-54-93; «Морин хуур», «Вершины» журналуудай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюутдай ажабайдалай болон олонийтын хүдэлмэрийн, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдэжэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламны - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерийн - 21-23-67.</p> <p>Редакцида ороһон материалууд шүүмжлэгдэлдэггүй, мүн автбүрнүүдтань бусаагдадаггүй.</p> <p>Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нютагай нэрнүүдэн бэшэлгэе хазагайруулаһан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин наһамжа авторайчитай аздн бэшэ байжа магад.</p>			